MELBOURNE CHRONICLE

Independent Cultural-Social Periodical

In This Issue:

SERGE I. LIBERMAN	—	OPENNESS, FREEDOM AND PLURALISM	1
YEHUDA SVORAY	—	COUNTDOWN TO REALITY	3
MICHAEL ELIZUR	—	PROFESSOR SIR ZELMAN COWEN — FOUR DIMENSIONS	4
ITZCHAK KAHN	—	THE EXCOMMUNICATION OF BARUCH SPINOZA	6
REV. R. A. ANDERSON	—	THE CHRISTIAN AND THE JEW	8
MARC CHAGALL	—	ON HIS 90TH BIRTHDAY	9
MARC CHAGALL	—	MINE ALONE (POEM)	10
SERGE I. LIBERMAN	—	THE HOUSE BEHIND DRAWN CURTAINS	11

Published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah"

Melbourne, Australia   No. 5 (11)   December 1977

With Compliments of . . .

Precision Moulders Pty. Ltd.

620 Chapel Street
South Yarra, 3141
Tel. 24-6444

Moulders of Renown

Printed by York Press Pty. Ltd., 1-19 Hoddle Street, Abbotsford, for the Publisher
S. Goldstein, 7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria, 3185, Australia

Melbourne Chronicle

Independent Cultural-Social Periodical

DECEMBER 1977 N. 5 (11) MELBOURNE, AUSTRALIA

Address for Correspondence: Melbourne Chronicle, 7 Selwyn Street, Elsternwick, 3185, Australia

Editorial

Openness, Freedom and Pluralism

BY SERGE I. LIBERMAN

In his article about Sir Zelman Cowen in this issue of the "Melbourne Chronicle", the Israel Ambassador to Australia, Mr. Michael Elizur writes:

> "To retain the name Zelman in a prominent public and academic career, and now to carry it to Yarralumla, deserves comment and commendation because this simple names speaks volumes. It serves as an ample substitute for convoluted explanations of its bearer's place on the life's map with its grid of Australian latitudes and Jewish longitudes."

So in an eloquent way is highlighted what is best in the society in which we live — its openness, its officially unharassed freedoms and the opportunity it offers to those who would, through talent, service and loyalty, distinguish themselves within it.

For the surrounding society **is** open as it is democratic and pluralistic.

One could argue that it is democratic even to a fault. That it accepts into its matrix an incalculable array of political, cultural, religious, social and ethnic minorities and, further, that it actively encourages their expression through access radio, talk-back programmes, ethnic newspapers, etc, is an exhilarating thing indeed. Time was when the citizen was obliged to conform to the Anglo-Saxon and later proudly - Australian ethos or be silent. Happily, that notion, although still championed in some quarters, is currently not the operative one.

The open democratic pluralist society is not without its problems, quite apart from its vulnerability to attack from the very extremist groups which it tolerates. (The urban terrorist activities in the United States in the late 1960's and in Germany and Japan in the 70's are ample testimony to that). It is a tribute to the basic decency and common sense of the Australian people that neither the reactionary Right nor the radical revolutionary Left have taken deeper root here.

To the Jew, as to other minorities — and what is society if not a conglomeration of innumerable and overlapping minorities? — the open society throws up challenges out of the very nature of its openness. It offers freedom or, in this context, opportunity. It says to its citizen, "Insofar as you possess the resources and insofar as your choice will not harm your fellow, you may believe, be and become whatever you will. You may — most desirably — merely be yourself, that is, Jew, Greek, Estonian, atheist, Catholic, Lutheran, tradesman, watchmaker, millionaire. This society will not reject you. Or you may change tracks, or assimilate, or join the Hare Krishnas or, if you have a bent for it, give yourself to some radical group

The "Melbourne Chronicle", published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah", aims to deal with cultural, communal, social, political and religious issues of interest and relevance to the Jewish community.

In keeping with this aim, the "Melbourne Chronicle" invites contributions of articles, poetry, short stories, critiques and reviews from all interested members in the community. In particular, it seeks to serve as an outlet for local creative literary talent.

The opinions expressed by contributors to the "Melbourne Chronicle" are their own and do not necessarily represent the views of the editorial committee or of the Kadimah organisation.

where your particular person will find the acceptance and fulfilment you lack outside it. Just as you are free to create yourself so, sad as it may be, are you free to run to waste." Here lies the first challenge — to be oneself.

The Jew in Australia is, happily, in fact permitted to be himself. He may express himself at any point, or at several, across the full range of the religious, political, economic and social spectrum that makes up his society. But to be, to remain, and to develop more committedly as a Jew while being at the same time a member of the wider community requires work. Continuing education is necessary and the existence of a plenitude of organisations to cater for the full range is vital. Our lists of synagogues, day schools and other communal bodies — Zionist, social, cultural, philanthropic, etc. — suggest a healthy kicking community. But creativity too is essential; creativity in the wider sense of living creatively on a day-by-day basis, and creativity too in the more specific sense of evolving a local literature and art that would reflect and record at an insightful and durable level and nature of the Jew and of his society. This is the second challenge confronting the local Jew. To renege on this when the freedom, opportunity and encouragement are so openly given is to fail one's self, one's community and, more broadly, one's society.

That is one side of the coin. With freedom and opportunity also comes responsibility. Loyalty to the state in which he lives has long been axiomatic for the Jew. No less important is his responsibility to his society to keep it open and free and tolerant of its pluralism, and to maintain vigilance so that overtly declared destructive elements do not threaten the institutions of democracy which offer even them (these elements) its freedoms. The spectre of pre-War Germany inevitably arises as does the thought of the terrorist factions today already alluded to. There is the need too to align oneself, emotionally and spiritually at least if not entirely physically with those movements that would condemn the suppression of human rights in other places and to exert pressure upon them to relent in their oppression. For the Jew, the case of the Soviet Union looms largest, but neither does oppression begin nor end there. A drastic turn of the wheel in, let us say, Argentina or South Africa or conceivably again in Europe could once more be dire and the effects disastrous.

This, then, is the position of the Australian Jew — free, tolerated and encouraged in line with other groupings; heir to a wealth of opportunity to express himself as Australian and as Jew; obliged to work — and it **is** work — towards the preservation of society's freedoms; and enjoined to give his voice to the freedom of others, Jew and non-Jew alike, in other places of this ever-shrinking world. Herein lie the challenges of his own freedom.

Menahem Begin and Anwar Sadat in Jerusalem

The visit to Israel of President Anwar Sadat of Egypt cannot pass unremarked in these pages. In its implications, it may well prove more decisive than any of the four wars fought since 1948.

That the meeting between Prime Minister Begin and President Sadat should take place at all speaks volumes for the ironies and unpredictabilities inherent in politics. As recently as May of this year with the advent of Menahem Begin as Prime Minister of Israel, all talk of peace moves turned sour. Begin as a hard-liner with a tarnished reputation in the Arab world was seen as an impediment to peace, and peace itself now a thing remote. It becomes arguable now that perhaps what was needed **was** a hard-liner, one who held a strong, clear-cut position and the numbers in Parliament not given to the wavering, shifting-sand positions, contradictions and internal diivsions of the former Government.

The meeting between the two heads of State now opens dimensions up which the doors have been closed for nearly 30 years, and it is tempting, if naive, to speculate about the future. Aside from the obvious issues, continually highlighted, that will need to be resolved — territories, Palestinian rights, cessation of all belligerency — there exists now the possibility of direct face-to-face negotiations, exchange of diplomats, travel between Israel and, for the foreseeable future, Egypt, cultural interchange, co-operation in the rehabilitation of the Palestinian refugees and joint economic development. Whether and when these will be achieved, whether even the present euphoria will have reason to last remains to be seen, but for the first time since 1948 one may reasonably begin to talk about it and pray.

November, 1977

Countdown to Reality

BY YEHUDA SVORAY

There can be little doubt that the new Israeli Government under Menachem Begin is enjoying a period of popularity both in Israel and with world Jewry on a scale not experienced by Israeli governments for a very long time. Even Begin's outspoken political opponents in Israel concede that he has succeeded in his "First 100 Days" to give the country new, vigorous leadership, a sense of purpose and hope. Jews outside Israel are equally pleased to see the beginnings of new, positive stirrings in the economic, social and political arena in Israel.

Without trying to dampen justified enthusiasm, some sober evaluation of the mechanics of democratic government might nevertheless be in order. This is to ensure a better perspective and to sweeten the most bitter of all political tastes: disillusionment. The ability of governments in democratic, open societies to change the flow of economic and social events is limited. Every country has its basic economic structure which limits its potential; every society has its human factors, its national characteristics, its traditions and its idiosyncracies which can only change very slowly after a prolonged educational process. The smaller the country, the more limited the number of its citizens, the more dependent it is on the general trends of the world economy and the ups and downs of world politics.

Democratic governments, by definition, can never hope to achieve a fraction of their election promises precisely because the ability of these governments to mould, direct and even influence the flow of economic events and social trends is only marginal. Watching election campaigns in democratic countries one might be led to believe that if only a new party would come to power, if only a new leader was elected, if only some new policy was formulated all the problems would be solved.

This is precisely the great lure and phony attraction of dictatorships. They can promise to mould societies according to the ideology or the moral conviction of a leader or a group of leaders. They can plan, in most minute detail, what should be done and if the dictatorship is strong and well organised enough, it might introduce some of the changes in a relatively short time. Thus much might be achieved at the cost of personal liberty and by the subjugation of whole nations to the will or the whim of dictators. The initial impact is assured and progress in the direction mapped out by the leadership can be enforced. But the price even of success is enormous and the ultimate failure is inbuilt.

Development in a democratic society however is a long process of trial and error in which nobody can be assured of success. The pattern which usually emerges in our imperfect democratic system is that as genuine problems mount, both internally and externally, discontent within the electorate mounts in direct proportion. The incumbent party tries to hold on explaining its difficulties and putting up as cheerful a front as possible. Its opponents try to paint as gloomy a picture as its PR experts can conjure up, at the same time promising to redress the situation. If the elections bring about a change in government, those newly elected, elated by victory and boosted in their self-confidence, will restate earlier election promises.

At this stage the most obvious discrepancies between the original electoral rhetoric and the stark realities faced by the new set of leaders has somehow to be reconciled. For a while the gaps can be papered over with more policy statements and the publication of long-term plans. But then the slow agonising process of implementing policies must begin and it is at this stage when, with merciless punctuality, disillusionment sets in.

The Begin Government has passed the first phase of "the honeymoon" with considerable competence and surprising success. The details have been amply reported and Begin's United States visit, his (slightly less successful) Rumanian sojourn, the publication of policy statements by Foreign Minister Dayan and by Agriculture Minister Sharon are all part of the setting.

But soon the implementation stage will have to begin and here Begin's Government has as much chance of success as any, possibly even a little more. At the same time it must be recognised that the inbuilt limitations of governments in democratic societies will soon result in shortfalls and the discrepancy between declaration and implementation will become apparent. The Begin Government is in particular danger in this

respect because of its radical stance on the future of the territories and its settlement policies.

There is no greater enemy of statesmanship than righteous self-confidence. Dayan, in his September 1 policy statement captured the spirit of both problem and solution when he pointed to the need for negotiation as the basis of peace. By contrast, Sharon's reported statement that peace was less important than territory, was as unnecessary as it was harmful and incorrect. Even to intimate that Israel, in some way, does not regard peace as paramount is just nonsensical. Sharon's 20-year plan for the settlement of millions of Jews in Judea and Samaria is equally ill-timed and rather unnecessary. If there are so many hundreds of thousands eagerly awaiting to be allowed to settle — why are such large parts of the Negev and the Gillil still barren and unsettled by Jews?

It is to be hoped that the Begin Government will not be carried away by the popular support it is now enjoying. It would be well advised to continue its initial steps of streamlining the economy, of dealing patiently with some of the more obvious wounds in Israel's society, such as the educational gap between different sections of the community, the crime problem, economic and other lawlessness and rebuilding Israel's public service. It should also not be forgotten that the only hope for real; not short-lived, success on the road to peace is in moderation: strident declarations and jingoism, may bring the ovations of some party faithful; but they have a nasty tendency of back-firing.

Israel's hope lies in a steady, low-key effort to arrive at an accommodation with the Arabs, including the Palestinians, It lies in building on the strong social foundations of Israeli society, including the unique achievements of its Labour movement in general and the Kibbutz and Moshav in particular. Israel needs friends, both in the Jewish world and in the world at large. It should not, and cannot, subjugate its policies to this need. But its ministers should not be allowed to alienate Israel's friends and make their work on behalf of Israel more difficult even for the sake of some good phrases in a speech.

The Begin Government has performed well to date. The real crunch has not yet come. Let us not expect miracles when it does. But let us hope also the Begin Government will try not to make the re-entry into the earthy atmosphere of reality too bumpy.

Professor Sir Zelman Cowen – Four Dimensions

BY MICHAEL ELIZUR

In the Haggadah of Pesach, four sons provide an occasion to elaborate on different dimensions of the theme of the Seder night. Do not the four components of the name Professor Sir Zelman Cowen allude to aspects of his personality and what it stands for?

Permit me to begin, reading from the right, as in Hebrew, with the surname of **Cowen,** which invokes the nearest thing to an aristocracy that ever existed among those incorrigible egalitarians, the Jews, and perhaps the oldest extant nobility in the world. Significantly, the priests among the Jews had responsibilities substituted for rights at an early stage in the Jewish evolution which also interpreted chosenness as an imposition of duties rather than privileges. Together with the prophets, the **Kohanim** were the guardians of what we would call today the rule of law. At a time in which disruptive challenges to established order are all too often nourished by a lack of moral authority in many of the institutions and personalities under attack, it is instructive to balance our concern for rights with an insistence on the fulfilment of obligations. The Jewish priests, whose Temple was burned by the Romans almost two thousand years ago, continued to be symbols of the holiness to which their nation has always aspired. Jews may sometimes have been virtuous for lack of opportunity, but I should like to think that our tortuous education these last sixty generations has imbued in us certain lessons which will stand us and the world in good stead into the future. To be a **Kohen** thus stands

1. From an address delivered to the Victorian Friends of the Hebrew University in honour of the Governor-General Designate.
2. Mr. Michael Elizur is the Ambassador of Israel to Australia.

for service and dutiful devotion, hallowed by the cause in which they are pursued.

Zelman reflects the Jewish condition on another, more earthy but no less significant, level. To retain the name Zelman in a prominent public and academic career, and now to carry it to Yarralumla, deserves comment and commendation because this short, simple name speaks volumes. It serves as an ample substitute for convoluted explanations of its bearer's place on his life's map with its grid of Australian latitudes and Jewish longitudes. At a Dinner of the Friends of the Hebrew University of Jerusalem there should be no need to belabour this point.

Zelman Cowen's **knighthood,** the third element in my quadridimensional evocation, reflects the esteem in which he is held in the community at large. As a foreigner I may be permitted to remark that the bestowal of a knighthood on a scholar and academic statesman reflects favourably on the society out of whose sense of values this award has been granted. In the secular sphere, the British knighthood underwent a process akin to that which I described a few moments ago in regard to Kohanim: it ceased to bestow material advantages, and only reflects the social values of our time. True, these values are not so commonly held here and now as they used to be held but whatever view will prevail in Australia in regard to the British honours system, there can be no doubt that Professor Zelman Cowen has earned his knighthood in a life-time of activity in an Australian context. As an Israeli I am tempted to add a thought from my perspective: in these days, when the virtues of exclusivist national consciousness are universally and stridently asserted, there is merit and benefit in the retention of broader, deeper and older loyalties and roots that nurture and enrich the cultural and national personality of communities like Australia and Israel which are able to draw on traditions and experiences beyond the contemporary bounds as presently politically defined.

Last, but far from least, is the **Professor.** As an inveterate layman I may be over-idealising the paragons of academe but I do not wish to be robbed of my belief that of all components of organised society the greatest responsibility and the best hope for the future lie with the universities. The world today is a cruel and violent place and we live in a time of turbulent change. The universities, perhaps more than any other single element in the body politic, can help these changes to be changes for the better, preventing the rape of reason, ensuring that we all remain our brother's keepers. Zelman Cowen has made an ample contribution towards the fulfilment of this hope.

Soon Professor Sir Zelman Cowen will be moving from the hurly-burly of university politics to what he, and most Australians, hope will prove to be the relative detachment of Government House. In Jerusalem, as in Canberra, the campus of the university faces the formidable mansions of bureaucracy. In Canberra most government departments as well as Parliament House and, more distantly and discreetly, Government House, are on one side of Lake Burley Griffin, and the university close by on the other. In Jerusalem we have no lake, but an irreverent and irrelevant soccer field serves as the border. The juxtaposition of the seats of learning and of power did not, could not, escape the attention of Israeli orators, especially on the government side, to stress the symbolism supposedly lying in the proximity and goodneighbourliness of the men pursuing matters of state and those searching for knowledge. Others dismiss this as rather highflown: true, they say, the two face each other, but there is and always will remain a gap between them.

The conceptual and institutional gap is inherent and will persist. The pursuits of government and those of scholarship differ greatly. Both are vital expressions of social and national needs. And yet, Sir Zelman is bound to carry with him from his vice-chancellor's office to his vice-regal assignment qualities of fusion which can only fructify national life.

The "Melbourne Chronicle" — Subscription Form

SUBSCRIPTION RATES:

$6.00 for 1 year (6 issues)

Name ....

Address ....

.... Postcode ....

Please send remittance to:

"Kadimah", 7 Selwyn Street, Victoria, 3185.

The Excommunication of Baruch Spinoza

A Historical Perspective on the 300th Anniversary of His Death (1677-1977)

BY ITZCHAK KAHN

Although his life and creative career were short, Baruch Spinoza (1632-1677) composed brilliant works which crowned him as one of the greatest thinkers in human history.

He was a child of Sephardi Jewry and until 1492, the year of the Expulsion from Spain, his ancestors had sat upon Spanish soil in the town of Espinoza de los Monteiros, from which his family derived its name.

After the Expulsion, his family lived in Portugal as Marranos and by the end of the sixteenth century had migrated to Holland and settled in Amsterdam. Baruch's father, Michael d'Espinoza, gave his son a traditional upbringing in the Talmud-Torah where he studied until 1652. At about that time, he was attracted to a sect of free-thinking Bible researchers and actively participated in their discussions. His brilliance was quickly appreciated and one number of the sect, Iarig leles, later became his first patron.

In 1654, his father who had been a respected **parnass** in the community died. As long as the older Spinoza had lived, the son Baruch conducted himself along traditional ways in order not to distress his father. During the year of mourning after his father's death, he still attended the synagogue to recite Kaddish in his memory, but thereafter he distanced himself from traditional ways and, in effect, ceased to be a member of the community. It is recorded that his last attendance at synagogue was on Shabbat Chanukah 1655.

The sceptics in the Amsterdam of that time met at the recently-opened school for Latin, Greek and other languages. Spinoza was also a student and later the instructor's assistant until 1660. (He was in that year expelled from Amsterdam for questioning the divinity of the Bible, which was also the basis of the official religion of Holland). Four years earlier, on the 27th July 1656, the Great Synagogue of Amsterdam had issued a "great" **kherem** as a result of which he was now expelled from the Jewish community. One month earlier, the Beth Din had issued a "minor" **kherem** but was compelled to proclaim the "great" **kherem** following Spinoza's failure to do penance.

The historian Simon Dubnow cites the text of the ban:

"We repudiate and condemn Baruch d'Espinoza in front of these holy books and the 613 precepts that are included in them . . . May he be cursed day and night, on lying down and on rising, on entering and departing. May he be stricken by all the horrible curses that are enumerated in the Torah! . . . We command that no-one be in his society, to have contact with him orally or in writing, to render no service to him, should not be under one roof with him or within four angles from him, and is not to read any of his tractates."

Spinoza commentators — over the centuries, their number has grown markedly — have highlighted the metaphysic of pantheism as the guideline and flag upon which Spinoza bases his Weltanschauung.

Against the background of pantheism, Spinoza founded and consolidated all his ethical, religious, political and cosmic ideas. In seven words, it means, "Everything is God; God is in everything".

In a certain sense, his philosophy is pervaded by mysticism insofar as that means an involvement with the universal divine force. Spinoza apprehended the universe as following set laws. Nature's laws are always and everywhere the same. That which occurs before your eyes is merely a temporary glimpse, a momentary orientation in the labyrinth of an eternal, unchanging Being. The past, the present, and everything contained within them belong to timelessness that has neither a beginning nor an end. All phenomena of both animate and inanimate nature follow laws and decrees through which everything occurs, bath before and after changing from one form to another. Nature is unified and reveals itself in two forms: in a physical form, as space; and in a spiritual form, as thought. Everything in nature including man, is not the creation of God or nature but is part of it. Man and everything around him are only strands in the eternal fabric of Godliness or nature. All our thought and experience belong to the absolute, and man is no exception in nature but a natural worker arising from a unified world, and his life, albeit short, is a link in the chain of

universal existence which is eternal and enduring.

Man has no free will. All his actions are determined but ony those which we hold as positive appear to us to be free. In other words: the thought that we are absolutely free in our actions is an illusion, whereas in fact they flow not from any free will but in a natural way or from a fundamental impulse. But despite this fact — that man possesses no free will — he has nonetheless succeeded to free himself from slavery and to attain full freedom.

Regarding emotions, man is a slave to these. He suffers from fear, prejudice and jealousy because he is slave to his instincts and impulses. He differs from animals only in that he is a being who can think rationally. He can pass from a confused state to an harmonious one and feel free.

"We shall readily see the difference between a man who is led solely by emotion or opinion, and a man who is led by reason. The former performs actions of which he is utterly ignorant; the latter is his own master and only performs such actions as he knows are of primary importance in life; wherefore I call the former a slave and the latter a free man."

Spinoza's monistic spiritualism distinguishes his philosophy from all others before him. He based so much on the supposition that an eternal, absolutely-unchanging, absolutely-perfect God fills the universe or comprises the universe within Himself. Further, he developed a comprehension of the force and problem of emotion and brought ethics into a deterministic world. It is this latter achievement which many scholars believe to have been his main purpose.

We come now to the heretical doctrines for which Spinoza was excommunicated.

Spinoza was the first to propound the idea, later supported by the 'scientific' biblical scholars, that the Law of Moses consists of separate fragments which were only later edited; that is, that the Law of Moses could not have been written by Moses. He had apparently expounded these beliefs orally before the Jewish youth of his time several years before he had put them into print. Probably he was reprimanded for this and in his defence he sent an Apologia to the communal elders. The contents of this Apologia are unknown but are believed to have been incorporated into the Theological-Political Treatise. Here, the author's subjectivity becomes manifest. He speaks with considerable disdain about latter-day Judaism, about the 'Pharisees' and rabbis, shows bias in his analysis of the Old Testament and the Gospels, and obviously idealises Christianity, placing Christ above the Prophets and calling him 'God's mouth', and regarding the Apostles as prophets of a special sort.

It was probably this that led to his excommunication.

Let us not look with twentieth-century minds at his excommunication. If we are to view the kherem with contemporary eyes, we will see this picture:

In the Catholic countries of the time, headed by Spain, the Inquisition is conducting auto-da-fes and burning Jews who adhere to their beliefs. Jews are dying in the flames of the Inquisition with the Shema Israel on their lips, while here comes a Jew who tears down the holy Torah! To the elders of the Amsterdam community, this was no less than a mockery of Jewish martyrdom and kiddush ha-Shem as of the whole of Jewish existence in general. Nor was it enough for him that he was a sinner, but he chose to be a sinner who corrupted others (the Jewish youth) as well.

Spinoza, although his biographers portray him as the lonely philosopher of Amsterdam was, in fact, strongly engaged in the very spirit and centre of the contemporary philosophic and social scene, mingled in Christian circles, and took part in the fight between Church and State. One must here underline the bitter struggle then taking place between the different sects and the persecutions visited upon heretics.

The Jewish leaders in Amsterdam feared the reaction of the Dutch community against a Jewish heretic who tore away the very foundations of the Bible which was as sacred to the Christians as to the Jews; and feared the reaction all the more because Holland had shown such hospitality while the Inquisition was rampant in the Catholic countries. (We must remember here that the gentile Giordano Bruno was in 1600 burnt at the stake for his free-thinking). There is no need here to elaborate upon the experiences of the Jews through many centuries in which the whole Jewish community answered for the actions of a single individual. Looking at the issue of the excommunication, seeing Spinoza through the eyes of history, and comprehending the uncomfortable situation of the Jewish community at that time, the excommunication becomes understandable. Indeed, as the Christian scholar Will Durant states, the Jewish community had no alternative but to isolate him through a kherem. It is also sobering to reflect that had Spinoza fallen into the hands of the Inquisition, he

(Continued on Page 11)

The Christian and the Jew

BY REV. R. A. ANDERSON**

There has been a great dearth of study of Judaism, both Rabbinic and historic, within the Christian Church. As a result of this neglect of the study of Judaism, there has been much misunderstanding of what is a Jew and of what Jewishness really means. Among the reasons for this neglect, the Church's attitude of superiority and its exclusivism have been the most prominent.

In general, Christians have adopted a superior attitude towards all other faiths, and the Christian Church has, therefore, never felt itself inclined, or felt it necessary, to take other faiths seriously. In one sense, this is understandable. Where one belongs to the majority, as do Christians in Western society, one tends to expect other people to learn about oneself and one's religion without needing to reciprocate by learning about others. It is today that, as the Christian Church is losing ground and also its majority position in the world, it is becoming more conscious of other faiths, Judaism amongst them.

Further, the Christian Church has generally adopted from the beginning an exclusivist view, seeing itself as **the** only faith, and asserting that if there is to be hope for others, then they must become Christian. A great deal of Christian theology has been written within this exclusivist framework, and a great deal both of its preaching from the pulpit and its literature reflect this exclusivism. It becomes hard, after centuries of such teaching, to throw off its influence and to change one's attitude to other faiths.

Christianity has had a particular 'love-hate' relationship with Judaism. There are, after all, some things which Christianity and Judaism share, the most obvious being the common biblical heritage up to the time when the New Testament was being written. The Christian Church still accepts the Hebrew Scriptures, along with its own New Testament.

But against this, the Christian Church has been uneasy about the continued existence of the Jewish faith. Christianity has lived for two thousand years, hoping that Judaism would disappear. It has carried the feeling that at some time between the 3rd and 7th centuries of the Common Era, the Jews should have been converted to Christianity. Even today it is difficult even for many intelligent people and congregations within the Christian Church to accept that Judaism has survived as a vibrant, living and dynamic faith. There has been an added psychological difficulty here for the Church. A Church that expounds dogmatically its own creed about, for example, belief in Jesus as the Messiah, is perturbed when it learns that not everyone, Jews most prominently, accepts Jesus as the Messiah.

This uneasiness, this hoping that Judaism would disappear, thereby leaving the field to Christianity and its doctrines, accounts for a great deal of the bitterness, both verbal and physical, that has affected Christian-Jewish relationships.

Although this is no longer the stated position of the Church, it has played a significant part in its long history. Such positions cannot be held for many centuries without these attitudes affecting even the best-minded people.

The difficulties are compounded when these inherited attitudes are accompanied by knowledge of Judaism that is no more than a caricature.

This caricature of Judaism arose very early and resulted largely from the polemical nature of a great deal of New Testament writing. For example, the twenty-third chapter of the Gospel according to Saint Matthew describes the Pharisees as hypocrites, who "shut up the kingdom of heaven in men's faces, neither going in themselves nor allowing others in who want to" (Matthew 23.13 etc). When that position is presented and the Scriptures read in Church services, even with all innocence, it is this that people hear; and no-one explains that this vitriolic attack on the Pharisees arose out of a situation of real polemic. There was, at the time of writing of the gospel a 'do-or-die' struggle between the new faith and the faith from which it broke away. The attack from the Christian side was, therefore, always against the Jewish leaders. When Matthew was trying to get his gospel accepted in 60-70 C.E., these leaders were the Pharisees. And these leaders could not accept the interpretations by Matthew of the Hebrew Scriptures; for example, the interpretation of Isaiah 7:14 "the maiden is with child" as being indicative of Virgin birth, (a result of the Greek trans-

* Adapted from a lecture delivered to Jewish students under the auspices of the Hillel Foundation of Victoria.

** Reverend R. A. Anderson is Principal of the Theological Hall of the Uniting Church, Parkville.

lation of the Hebrew עלמה to mean virgin rather than young woman). Matthew then adapted several other texts in the Old Testament and expounded them in order to build up the particular doctrinal position he wanted to preach. And the Gospel according to Saint Matthew became a bitter anti-Pharisaic document of the time.

When the gospel is read in church from the lectern without explanation, it continues that particular attitude towards the Pharisee and it colours the Christian attitude towards the Jew in general. (This attitude is in marked contrast to the observations of Jewish scholars such as Solomon Zeitlin, Lauterbach, etc. that it was precisely because of the Pharisees that Judaism survived.)

These caricatures are also carried down in a great deal of literature of the early Church by scholars, popes, medieval theologians, etc., and as a result of that polemical situation existing in 60-70 C.E., Christians have propagated, through the ages, their wrong understanding of what Judaism is. This attitude was continued among Protestants as well as in the Catholic part of the Church. Martin Luther and the Reformation did tremendous damage in this area. Martin Luther thought that by reforming the Church as he tried to do in 1517 and by turning back to the early teachings of the Church, everybody would be converted to Christianity, Jews included. When this did not happen, he became a bitter man and wrote an attack entitled "The Jews and their Lies", which was reprinted in Nazi Germany in the 1930's.

Another aspect of the caricature in which Judaism is held by Christianity relates to the dichotomy between Law and Grace. Grace has been a quality which Christians have assumed for themselves, whereas Law, especially in its harsh juridical sense, has been something put on the back of others. This has largely stemmed from Paul who makes too easy a distinction between Law and Grace, and has been reinforced by many scholars and interpreters of Paul, to the favour of Christianity and against that of the Jew and Judaism. Such presentation of this too-facile dichotomy flows over into the attitudes of the Church towards the Jew, not merely theologically but also in simple everyday affairs, so that the Jew is seen as a hard-minded person whose faith has nothing to do with Grace or Love but is based more rigidly upon Law.

Often, Christian Old Testament scholars will take the Old Testament seriously right up until the period of the Exile (587 BCE), including the prophecies of Jeremiah and Isaiah, but when they study the post-Exilic period, that is the five hundred years preceding Rabbinic Judaism, they find it difficult to take Judaism seriously and tend to portray it in terms of two words 'particularism' and 'arid legalism'.* The word 'Torah' translated, as it is, as 'Law' reinforces the Christian argument and makes it difficult to correct the associated misunderstandings.

The problem is further compounded by the tendency of the Christian Church, when it tries to understand other faiths, to do so in terms of its own language; while to understand Judaism, use of Christian theological terminology is simply not possible.

The Church's teachings over the centuries have left their mark even on nominal Christians who have imbibed them almost from infancy. Although changes are taking place, there still remains much re-teaching and un-teaching to be done.

*In fact, Judaism in that period was a very universalistic religion. As Solomon Zeitlin has said: If the Jewish religion of that time was so bad, how could it have given birth to three great world religious — viz. Judaism, Christianity and Islam?

Mark Chagall

— ON HIS NINETEENTH BIRTHDAY

Marc Chagall (family name: Segal) was born in 1887 in Vitebsk, Russia, one of eight children to a worker in a herring-packing station. As a child, he attended cheder, but showing an early inclination towards art, he went in the winter of 1906-7 to St. Petersburg. There, discovering the French Impressionists, he rejected the academic realism of Russian painting. Finding a patron in Maxim Vinaver, a Russian-Jewish lawyer, he went to Paris in 1910. "At that time I needed Paris," he later wrote. "The land that nourished the roots of my art was Vitebsk; but my art needed Paris as a tree needs water." He stayed there for four years, coming under the influence of a cosmopolitan clan, among them Soutine, Modigliani, Delauney and, perhaps above all, Picasso whose Cubism he adopted at this time.

In 1914, he returned to Vitebsk. He was drafted into the Czarist army, worked in a government office and painted in his free time. With the advent of the Bolsheviks in 1917, Chagall became Commissar for Fine Arts in Vitebsk. But his cubism did not please the artistically reactionary party guard and in 1922 he left Russia for Berlin and then for France. He worked here at etchings to illustrate literary texts (.e.g. Gogol's 'Dead Souls', LaFontaine's 'Fables'

The Bride and Groom of the Eiffel Tower (1938-39)

and the Old Testament). He expanded his range further, painting in watercolours and gouache and oil and creating lithographs as well as ceramics and sculptures. His original tendency was to dark colours but in France, under the influence of Gauguin, Delacroix and Pissarro, he brightened his colour range. He also moved away from the strictly Cubist modes of painting which whittled down life and content to mere geometrical patterns and developed large, curvilinear forms which employed rich colours applied with a lyrical poetic quality and preponderantly concerned with Jewish themes, subject matter inspired by the shtetl life he had known in Vitebsk. He became an inventor of fables drawing on his own memories for their telling.

Gradually, in the 1920's, his pictures found buyers. In the Nazi Germany of the 1930's, many of his works were confiscated from public collections and some held up to ridicule in the exhibition of "Degenerate Art" in Munich in 1937. In 1941, fearing persecution by the Nazis, the Chagalls left Paris for New York. He returned to France in 1948. Chagall subsequently undertook numerous commissions. Among his many other works are the following: stained glass windows for the cathedral in Metz and for the synagogue at the Hadassah Medical Centre in Jerusalem, a large glass panel in the entrance of the U.N. Secretariat and for the entrance hall in the Vatican; a new ceiling for the Opera in Paris, murals for the New York Metropolitan Opera House, and a mural, floor mosaics and designs for the curtains for the new Knesset in Jerusalem.

Chagall escapes categorisation. There are strong elements in him of the Cubist, also of the Expressionist and the Surrealist but in the end he remains independent. He is an inventor of fables, a bringer to modern painting of "a kind of angelic purity, which he has enriched by allowing it to express again all of man's spiritual aspirations, his dreams, his nostalgia, his legends, his fantasies" (Waldemar George in Cecil Roth's 'Jewish Art').

Mine Alone

BY MARC CHAGALL

Mine alone
Is the land which can be found within my soul.
I need no passport to enter it
As if in my own home.
The land understands my sadness
And my solitude,
It lulls me to sleep
And covers me over with perfumed stone.

Within me gardens flourish,
My flowers are invented (by me);
The streets belong to me
But no houses there are found;
They were destroyed even when I was a child,
The inhabitants roam the air
Looking for a dwelling-place.
They live in my soul.

That is why I smile
When my sun is scarcely shining,
Or I weep
Like a fine rain
In the night.
There was once a time when I had two heads,

There was once a time when these two faces
Were covered with loving dew
And melted away like the perfume of a rose.
At present it seems to me
That even when I retreat
I advance
Towards a high ornamented gate
Behind which stretch out wells
Where extinct thunders sleep
And shattered lightning flashes.

Mine alone
Is the land which can be found within my soul.

Translated from the French by Manuel Gelman.

THE HOUSE BEHIND DRAWN CURTAINS

BY SERGE I. LIBERMAN

The Berlinskis' house stood in one of the better streets, in a quiet arboured cul-de-sac backing conveniently upon the synagogue of which Nahum Berlinski was cantor. Like its neighbours, the house stood recessed behind a spacious garden lavish with shrubbery and trees. The chrysanthemums and azaleas were still in bloom, the jacaranda rose high, one could almost taste the lemons. There were two cars under the carport and a garden-table and two cane chairs on the porch. The blinds were drawn, but the house yielded no other allusion to the bereavement I had been told about.

A young woman, a Rivke Ernest, had called. "There has been a death in the family. My mother is breaking down. She can't come to you". The hard staccato sentences grated on the ears.

"Ah, yes, the doctor," she now said, as she held the door open to me. "Come." Her appearance matched her voice, spare, stern, terse. She was less than thirty and looked slimmer in black than another colour or perspective might have allowed. Her hair was tortured back into a strangled bun above her black, satin shawl.

"My brother died the day before yesterday. In a car accident. My mother is taking it badly." And she added, fruit of some inner necessity, "The rest of us must be strong."

Passing by the lounge room, I caught a glimpse of her father, the cantor. He was squatting on a low black stool and bending over a leather-bound book which he held in his hands. Beside him sat a bigger man who nodded as I passed. All paintings and photographs had been turned to the wall. A mirror in the hallway was draped in black.

"My mother only needs a sedative," Rivka Ernest said as we walked down the corridor. "She hasn't slept two nights."

"Yes, let me see her."

We entered the bedroom which smelled of mothballs, dust and stale perfume.

"Mama, the doctor is here."

Malka Berlinski, facing away from the door, tried to turn in her bed. Her feet pushed at the covers and the shoulders stirred. But the complete effort was beyond her.

"It's natural, doctor, I know," said Rivka Ernest, standing back, "but she won't eat anything. Or drink. Or . . . or rinse her mouth." She jerked her head upward. Her jaw, in that gesture, seemed smaller, more pointed, and made her appear sterner still. "I'll leave you with her," she said.

I walked to the side where Malka Berlinski had to see me. Criss-crossed by tangles of grey dishevelled hair, her face appeared swollen. There were moist shadows in the beds between her nostrils and cheeks. Her eyes were flushed.

She made another effort to rise and, this time, pulled herself up. Her nightgown hung loose and creased from her shoulders.

"A doctor they call. Injections, pills, medicines. Even God can't help. — Sit down, sit down, There."

I placed my case on the floor and sat on a chair over whose back her dressing-gown had been carelessly thrown.

"We could have expected anything, but this," she said, biting into knuckles already bruised. "When the telephone call came . . . My daughter told you, no? The car skidded, hit a pole. He died on the way to hospital . . . Ribbono Shel Olam, who is being punished, who?"

"Punished?"

"Punished."

"Tell me about it."

"What's the use?"

"It may help."

The smell of perfume was particularly strong where I sat. On the dresser stood three coloured bottles, a lipstick, a hair-

---

THE EXCOMMUNICATION OF BARUCH SPINOZA

(Continued from Page 8)

would have been dealt with much more harshly at that time.

In the centuries that separate us from his time, the ideological climate and spiritual outlook have changed. Because of this, there have been calls on two occasions, in 1932 and 1956 — the 300th anniversaries of his birth and of his excommunication respectively — to lift the kherem over him.

But to understand the excommunication of Spinoza, it remains necessary to view it at all times from the perspective of contemporary history and not with the attitude of twentieth-century minds.

brush, a comb. Several framed photographs lay turned over, face downwards.

"Only the impossible can help . . . a miracle. If these last three days, no, these last months could be blotted out . . . like our enemies. If we could do differently, decide again, relive our miserable years from the beginning . . . We are paying now . . . I can't believe in miracles."

She paused, then asked, "You knew Ben?"

I recognised the name now. Ben Berlinski had graduated from medical school three years before me.

"By name," I said.

"He was a good boy. Really. Everything came easy to him. He had a good head, was friendly, would help anybody. We trusted in his good sense. But . . . He liked the nurses too much, even though his father was cantor in the synagogue and people liked to talk. His father, God forgive me for saying it. is a soft man in everyday matters, but hard in matters of Torah. In the last year, they had many arguments. They argued again the night he was . . . the night he died."

Malka Berlinski rubbed her swollen eyes with finger and thumb. Her nostrils became pinched, her jaw hardened. She sniffed, then blew her nose.

"And you blame yourself?", I asked.

"Everything could have been so different!"

"Different?"

"If we hadn't taken his good sense too much for granted. If he had kept to his old friends. If he hadn't started with the nurses. If that girl Stephanie hadn't turned his head. If the Torah, the Law was not so rigid. Or his father, may he live many years. If, if, if. Now it's all impossible, nothing can be changed. But Ben fell for her. Nobody could talk him out of it. Soft words, kind words, then harder words and threats of being disowned. His father tried to reason with him. Ben wouldn't listen. Not to his father, to me, to his sister, his uncle. And it hurt. It cost us so much heartache that Ben could turn away so far. He married Stephanie. Not in a church, at least thank God for that, but in a registry office, with her brother as best man. Ben brought her home once, long before he married her. His father didn't throw her out but he refused to see her and forbade me to offer tea or cake. Later he shut himself up for a month. He couldn't look anyone in the eyes. People thought he was sick.

"What's the use of talking? — Stephanie would convert, Ben said, but his father would hear none of it. Believe me, if it would have meant peace, I would have accepted her. Every people has its good and its bad. She was sensible enough, and softly-spoken, Anyway, he married her, and his father, though he suffered, in the end couldn't disown him. He permitted Ben to visit, but not his wife. That much he could yield but no more."

There were audible murmurs coming from the hallway. A woman's voice, Rivka Ernest's, said, "The doctor's in there." And there followed a man's harsher, haughtier tone, "And what does he say?"

Malka Berlinski glanced at the door, and sighed. "They're quarrelling again. Even now." She drew the covers closer to her neck and bit her lower lip. Her cheeks seemed sallow, almost pasty.

I waited.

"Three months ago, the baby was born, a boy. — You are still young, you can't imagine how it feels to have a grandchild and yet not to have it. Ben invited his father to the brith and Steinfeld the mohel to conduct it. May he be granted long life, but my husband couldn't bring himself to go, and Steinfeld, under the circumstances, also declined. In the end, a doctor at the hospital circumcised the child. I went to the hospital, I couldn't stay home. Stephanie was in the foyer. Believe me, when I saw her, my heart nearly burst.

"On Sunday, two days ago, Ben came here. He almost begged his father to accept the child. Again they argued. I couldn't stop them. Who could have foreseen? . . . Ben left. I have never seen my husband so distressed, so crushed. And then, an hour later, the telephone rang . . ."

Outside the room, the voices had become louder.

"Can't anyone mourn without drugs or quacks or pill-pushers?"

"Paul, you're an animal."

Malka Berlinski again bit her lip. The red swollen eyes were brimming with the tears she had been struggling to contain.

"So tell me, doctor. Can you help? Or the Ribbono Shel Olam? Or anyone? My son is dead, his wife's a stranger, the child is an orphan. It all hurts, it tears out the heart."

"I understand," I said rising slowly and picking up my case. "If I can help with anything, please let my know."

"There is nothing, nothing. Go now. You shouldn't have been called."

Through the door, I heard a man's voice again. "When are we going home? I'm hungry, tired, sick of everything."

In the hallway, Rivka Ernest was waiting. Anger had sharpened her already hard-edged features. Behind her stood Paul Ernest, scowling. He was about thirty-five, tall, lean

and slightly stooped. When he saw me he straightened. He held a pipe in his hand.

"Ah," he said, "how is Mama?"

The clipped tone was laced with sarcasm. He addressed himself to me, but directed the scorn at his wife.

"Your mother needs comfort, support," I said to Rivka Ernest.

"I was right then, she's not sick," Paul Ernest tossed his head.

"You are right. As always." Her words meant to bite, but the husband remained unbitten.

"Time heals," he said, drawing on his pipe. Then he turned to me. "You know how all this came about, I suppose."

"Paul, leave off."

"Excuse me," I said, "but I must go."

"Ben was a fool. Somethings like this was bound to happen."

"Paul!"

"It's the truth."

Rivka Ernest could not stop him. She hurried down the hallway to the lounge room. "Pincus," she called.

"An intelligent fellow, a cantor's son, a decent profession before him. Then blows it all by marrying a gentile woman. All of Melbourne's talking. He's brought disgrace on us all."

"You exaggerate, I'm sure," I said edging past him.

He took my arm, ready to correct my appraisal. But Rivka Ernest was returning, and behind her strode Pincus Berlinski whom I had earlier seen sitting beside the cantor. He extended his hand.

"Doctor, I am so pleased to meet you."

Pincus Berlinski was a big man, as tall as Paul Ernest, but more sturdy. He had a round face, a heavy chin and flabby cheeks. He wore a skull-cap over a bald patch. His voice was deeply resonant.

"Paul," he said, leaning over towards him. "You may be right. But really this is hardly the time or the place or the occasion."

The younger man bristled. "But it's the truth."

"Doctor, may I speak with you?", Pincus Berlinski directed me into a smaller room of the hallway. It contained a desk, bookcases, a bed. It had once been, I supposed, Ben's study. Or Rivka Ernest. I suspected Pincus Berlinski had led me here more to displace Paul Ernest than to truly engage me in conversation. Husband and wife had fallen silent.

"Well, my sister-in-law has surely told you the story. And Paul, of course, had to add his bit."

"Yes."

"And how is my sister-in-law?"

"It is hard for her."

"Yes, indeed." He paused, and pressed the tips of his fingers into a dome. "But time heals all wounds. If not in life, then beyond. You don't need to be a doctor or a Solomon to know that. But the wounds are deep while they last, and fester and rankle. My brother, too, believe me, is nearly in pieces."

"Yes."

"He's an observant man. Beside him I'm an apikoros. I can understand him. I could understand Ben too. Stephanie is. let's face it, an intelligent girl and sympathetic. She likes to laugh but isn't flippant. If she were Jewish . . . But go and change facts. She isn't. We all tried to dissuade him, but when she became pregnant, there was nothing else we could do. He married Stephanie and, from what he said, was happy. Happy. Not like that bickering pair out there. Rivka and Paul have no children, never will have. She has had all the tests."

"And what of Stephanie and the child now?"

"Stephanie? She has their terrace house in South Yarra. Her parents live in Warrnambool, but she won't go back there. I suppose she'll go back to nursing. As I said, time heals all wounds. She's a young woman, she'll probably marry again."

Pincus Berlinski adjusted his skull-cap and pursed his lips.

"Stephanie was at the funeral yesterday. Paul made a scene. He wears his prejudices on a sleeve, as they say. 'What's **she** doing here? Ben is a cantor's son. If it wasn't for her . . .' and so on. Rabbi Gettler, a gentle man with a gift for diplomacy, quietened him and directed the girl to another place, behind Paul, out of sight. As it turned out though she stood opposite my brother. They couldn't help but see each other. Over the grave — perhaps there is symbolism in it — just before they threw the earth on the coffin, my brother raised his head. Stephanie was looking at him. She stood straight, the tails of her flimsy black shawl flapped, a blonde curl had fallen over her brow. She didn't lower her gaze. If eyes could speak aloud, he might have heard her . . . She approached him after the funeral and perhaps, I can only say perhaps, he might have spoken to her, but Paul stepped between them, and, taking his father-in-law by an arm, hurried him away.

"I went up to her instead. Please accept my sympathies,' I said. She nodded. I felt she was looking for something in my face.

"She had come by taxi. I took her home

where a girl-friend was minding the baby. She invited me in and led me to the child's room. The room was musty, and smelled of diapers and soap. Posters of animals and cars had been stuck on the walls. In the subdued light, the child was sleeping, his fist close to his mouth. The brow was broad, the cheeks full — Berlinski features, though the hair was blond."

It was getting late. My next surgery was due to begin in half an hour.

"I had better speak with Ben's father," I said, picking up my case and opening the door.

In the lounge-room, the cantor Nahum Berlinski looked at me with dull, almost impassive eyes. The lapel of his coat was torn, grey bristles of beard had grown over his chin. Beside him lay the Tenach, open at Job.

"Please accept my . . .," I began.

He waved a quivering hand, not letting me finish. "Thank you," he said.

"I knew of Ben," I said awkwardly, having nothing else to say.

"You didn't go the same way?"

"No."

"Who is your father?"

I told him. "He owns a delicatessen in St. Kilda."

"Your father is a lucky man."

I looked at my watch and straightened to leave. "May the Lord comfort you . . ."

He, too, straightened. I was conscious of Pincus Berlinski nearby, and of Paul Ernest smoking near the door. The cantor fixed me with his gaze. He asked, almost in a whisper, "Did you . . . did you know my son's wife as well?"

I shook my head.

As I turned to leave, a commotion arose in the hallway. Rivka Ernest's jagged staccato voice shattered the brooding oppressiveness that had developed.

"Mama, go back. You must rest. Is the doctor still here? You tell her."

"Now what?" I heard Paul Ernest say.

Pincus Berlinski strode towards the door. "Malka," he said.

Malka Berlinski came in. Her dressing-gown was tied loosely about her waist. Her face was flabby and suffused, her hair fell in grey streams over her shoulders.

"Nahum, we are sinning!"

Pincus Berlinski took hold of her shoulders with his large hands and led towards a chair. But she freed herself and fell to her knees before her husband.

"We ask for miracles, we pray for them. There aren't any. Not in this world . . ."

The cantor bent towards her. I couldn't see his face. "Malka, my precious," he said.

"Ben is dead, Rivka is childless. After them there is no-one, no-one!"

Rivka Ernest, pushing past Paul, hurried towards her. Stray hairs escaped from her tortured bun. Against the black of her dress, her face was drawn and ashen. "Mama," she said bending over Malka Berlinski, then crouching beside her. "If I could give you a child . . ."

The cantor placed a finger on her lips. "Some things can't be helped," he said, trying to placate.

Malka Berlinski took his hand. "Out there, Nahum, out there is Ben's child. Bring him in. And his mother, for pity's sake!"

Paul Ernest stepped forward. He looked at me, then at Pincus Berlinski, seeking support. "What next?"

"Nahum, listen, please!"

"A scandal. Think of the congregation, your position. What will people say?" He moved closer but Pincus Berlinski blocked the way with his massive frame.

"For pity's sake," Malka Berlinski persisted. "Perhaps pity, perhaps forgiveness is the miracle."

Nahum Berlinski placed a hand upon her head. "Where can we find the strength?"

Rivka Ernest was sobbing. Her shoulders heaved, once, twice, three times, then jerked in quick convulsive movements. Her mother tried to rise but could not overcome her daughter's weight upon her.

"This is madness," said Paul Ernest, pouting his lips and sucking at his pipe. He had walked to the window and was looking out.

Malka Berlinski turned her head, seeking her brother-in-law. There were depths of pain in her expression that were beyond reaching.

"Pincus," she called, "Bring her home. You know where she lives. And the child . . ."

I could not stay any longer. It was getting late and there was nothing more for me to do. I nodded to Pincus Berlinski as he moved towards the huddled group. Then I left.

Outside the shadows had lengthened. It had become cool and a biting chill crept into the bones. All about, there hung a smell of compost and pine trees. And above the houses and the trees, the late afternoon air glowed with a mellow light.

I was not called to the Berlinski's house again, although I did receive a note from Rivka Ernest thanking me for my courtesy and patience.

FIRST IT WAS THE ABORIGINES

THEN THE UNIONS

WHAT HAPPENS WHEN HE LIBERALS RUN OUT OF SCAPEGOATS?

MAKE SURE YOU'RE NOT NEXT ON THE SCAPEGOAT LIST

Vote
Australian Labor Party

AND KEEP RACISM OUT OF AUSTRALIAN POLITICS.

Authorized: Cr. John Zeleznikow, 16 Virginia Court, South Caulfield 3162

די יידישע נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק און קולטור־צענטער „קדימה“
באַגריסט דעם „בונד“ צו זיין 80־יאָריקן יובילײ
אָפּשאַצנדיק זיין וויכטיקע קולטור־געזעלשאַפטלעכע ראָל אין יידישן לעבן.

With Compliments

SWISS MODELS
Pty. Ltd.

MEN'S AND BOYS' SPORTSWEAR

WOMEN'S AND GIRLS' SPORTS SLACKS

214 ALBION STREET, BRUNSWICK

Telephone: 36 7688

With compliments for the

Marc Chagall Celebrations

★

SENTEX Pty. Ltd.

★

121 High Street, Prhran,
Victoria

אַ בריוו פון „קדימה״־קאָמיטעט צום „באָאַרד״

דער „קדימה״־קאָמיטעט האָט ארויסגעשיקט פאָלגנדיקן בריוו צום באָאַרד אף דעפּיוטיס.

דעם 2־טן אָקטאָבער 1977

צום פּרעזידענט און עקזעקוטיוו,
ראַט פון יידישע פאָרשטייערס, מעלבורן.

חשובע פריינד,

דער יידישער קולטור־צענטער „קדימה״ האָט מיט גרויס פארדרוס און באַדויער אויפגענומען דעם פּלאַן פון פרעמיער־מיניסטער פון מדינת־ישראל, ה׳ מנחם בעגין, וועגן פאַראייניקן דעם אָנדענק־טאָג נאָך די 6 מיליאָן קדושים אומגעקומענע אין דער צייט פון דער 2טער וועלט־מלחמה, מיט תשעה באב אָדער מיטן אָנדענק־טאָג פאַר די געפאַלענע צהלים אין ישראל.

מיר, די על פּי נס לעבן־געבליבענע פון דעם 3־טן חורבן, דערשפּירן אַ טיפן צער פון אומרו יעדעס מאָל, ווען מ׳דערמאָנט נאָר די מעגלעכקייט פון צעטרייסלען די קוים אָנהייבנדיקע טראַדיציע פון כ״ז ניסן.

תשעה־באב האָט אַ גרויסע היסטאָרישע באַדייטונג און איז דורך דער יידישער רעליגיע קאַנאָניזירט געוואָרן דער עיקר צום אָנדענק פון ערשטן און צווייטן חורבן בית־המקדש.

דאָס צוגעבן צו דעם נאָך אַ מין אָדער באַטייט — יום השואה — וועט אפשר נישט פאַרמינערן דעם אָריגינעלן זין פון תשעב־באב, אָבער ער וועט זיכער נישט פאַרפעס־טיקן דעם יום־השואה אין פאָלקס־זכרון.

נאָך מער באַציט זיך עס צו דעם פאָרגעלייגטן צו־נויפגוס פון יום הזכרון לגבורה מיטן יום הזכרון לחללי צה״ל.

עס איז בלי יעדן ספק, אַז די צה״ל־גיבורים האָבן זיך פאַרדינט דערמאָנט צו ווערן ערב דעם נאַציאָנאַלן יום־טוב פון מדינת־ישראל — איז דאָך מדינת־ישראל אויפגע־קומען אין זכות פון זייער פאַרגאָסן בלוט און ווערט אויפ־געהאַלטן דורך זייער כסדרדיקער העלדישקייט.

די גיבורים פון אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ און אַנדערע געטאָס און לאַגערן זענען אַן אָרגאַנישער באַ־שטאַנד־טייל פון 6 מיליאָן — בײדע מוזן בלייבן אין גאַנצקייט. במילא לאָזט עס זיך נישט פאַראייניקן מיטן יום הזכרון לחללי צה״ל.

ער איז אויך זיכער באַוווּסט, אַז ס׳ווערן איצט געמאַכט פּרוּוון פון דער וועלט צו מינימיזירן אָדער אפילו צו פאַר־לייקענען דעם פאַקט פון אומקום פון 6 מיליאָן ייִדן. וואָלט דאָך געדאַפט זיין די אויפגאַבע פון מדינת ישראל און פון כלל ישראל צו פאַרשטאַרקן אונדזער וואַכזאַמקייט, אַז דער אָנדענק פון אונדזערע קדושים זאָל אָפּגעהיטן ווערן מיט מער אייפער און זאָל פאַרשפּרייט ווערן צווישן די אומות העולם אַלס וואָרנונג און מאָנונג.

קוים אַ פערטל יאָרהונדערט צוריק האָט די ישראל־רעגירונג איינגעפירט די דאַטע כ״ז ניסן — אַלס אָנדענק־טאָג און טרויער־טאָג. אַ פערטל יאָרהונדערט איז אַ קור־צער צייט־אָפּשניט אין אונדזער געשיכטע. עס דאַרף נאָך לאַנג דויערן, ביז וואַנען דער יונגער דור וועט באַנעמען די גרויס פון דעם קאַטאַקליזם פון אונדזער פאָלק.

יעדע ענדערונג אויף דעם געביט קען נאָר גורם זיין די צעשטערונג פון דעם קוים־אָנהייבנדיקער טראַדיציע.

דעריבער ווענדן מיר זיך צו איך, אַז איר זאָלט אַפּעלירן צום ראש־הממשלה, מנחם בעגין, אַז ער זאָל מוותר זיין אויף זיין פּלאַן — נאָר פאַרקערט — אַרויסלאָזן אַ רוף צום גאַנצן פאָלק אָנטיילצונעמען אין אַקאַדעמיעס, מאַני־פעסטאַציעס און תפילות אין טאָג פון כ״ז ניסן. עס איז נויטיק אויך צו ווענדן זיך צום יידישן וועלט־קאָנגרעס, אַז ער זאָל סיי דירעקט און סיי דורך אַלע זיינע אַפּילירטע אָרגאַניזאַציעס ווירקן אין דער זעלבער ריכטונג.

מיט דרך־ארץ

פאַרן „קדימה״־קאָמיטעט

ערן־סעקרעטאַר: **פּ. רינגעלבלום**

דער פּלענום פון „באָאַרד״ (10טן אָקטאָבער 1977) האָט מיט אַן איבערוויגנדיקער מערהייט געשטימט פאַרן פאָרשלאַג פון דער „קדימה״ — קעגן ענדערן די דאַטע פון יום־השואה.

די דעלעגאַטן פון „באָאַרד״, וועלכע וועלן זיך באַטיי־ליקן אין צוזאַמענפאָר פון יידישן וועלט־קאָנגרעס, וועלן שטימען אין איינקלאַנג מיט דעם באַשלוס.

נער האָט געשאַפן צו געדיכטן פון יידישע שרייבער. די לידער זינגען ווייטער די יידישע שולן; דער „הזמיר״־כאָר.

מען פילט די פאַרערונג פאַר קאַלושינערן מצד זיינע מיטאַרבעטער און פריינד. שיין, עסטעטיש, מיט אַ קינסט־לערישע הילע — איז דאָס בוך אי אַ ווירדיקער אָנדענק און אי אַ דערמאָנונג.

אפילו אויף דעם אָונט, געווידמעט דאָס דערשיינען פון בוך, וואָס איז געווען אַ פיינע אונטערנעמונג — האָט זיך געפילט די באַשיידנקייט און צוריקגעהאַלטנקייט פון קאָמיטעט — וועמענס איינציקע באַלוינונג איז דער דער־פאָלג פון מיזאַמער אַרבעט.

מעם

שטיין געפינען זיך די נעמען פון עטלעכע הונדערט ייִדישע זעלנער פון דער אויסטראַלישער אַרמיי.

אויף אַ בכבודיקן אָרט געפינט זיך דער קבר פון הרב גורעוויטש ז״ל, לאַנגיאָריקער רב פון דער קאַרלטאָן שול. הרב גורעוויטשעס לעבן איז אַ קאַפּיטל געשיכטע פונעם ייִדישן קאַרלטאָן, אויף זיין מצבה איז דער אויפשריפט „מנהל קיבוץ לומדי תורה בווילנא ירושלים דליטא, מרא דאתרא דק״ק מלבורן, ראש אב בית דין, הגאון הגדול והמפורסם העושה חסד ורודף שלום כל ימיו מרן יוסף ליפמאַן ב״ר שלום בן־ציון גורוויץ״.

דאָס איז נאָר אַ קליינער טייל פון די קברים אויפן קאַרלטאָנער בית־עולם.

דער ערשטער בית־עלם אין מעלבורן איז געשאַפן געוואָרן אין 1938, אויפן אָרט ווו ס׳געפינט זיך היינט דער וויקטאָריאַ מאַרקעט. מען האָט אויך ייִדן צוגעטיילט אַ שטיק לאַנד, צוגלייך מיט אַנדערע רעליגיעזע גרופּן, אין 1850 איז דאָס בית־עולם איבערגעפולט געוואָרן. אין 1853 איז אויפגעמאַכט געוואָרן דער קאַרלטאָנער בית־עולם. אין 1900 האָט מען אַלע מתים איבערגעפירט נאָך קאַרלטאָן אָדער פאָוקנער סעמעטרי.

צווישן די גאָר אַלטע ייִדישע מצבות איז די פון סאָלאָמאָן סאָלאמאָנס דאטירט: 1812, געוועזן אַ פּיאָנער, מיטגליד פון שטאָט־ראַט, געוו. פּרעזידענט פון דער ייִדישער קהילה, עס זענען אויך דאָ היסטאָרישע מצבות פון 1870, — לעאָפּאָלד קראַיצער; פון עליזאַבעט קאַשמאָר, די ערשטע ייִדישע פרוי, געבוירן אין מעלבורן אין 1809, איינער, אַ פּיאָנער — דוד סאָלאָמאָן, האָט דערגרייכט צו 102 יאָר, ווי עס איז געשריבן אויף זיין מצבה.

די טויטע שטאָט האָט אָפּגעהיטן קברים און פאַרגעסענע קברים, ווו די מצבות זענען איינגעזונקן אין דער ערד און קיין שום נאָמען איז נישט פאַרבליבן.

דער ערשטער דור, דער צווייטער דור וועט נאָך געדענקן — אָבער דער דריטער דור וועט אַלץ פאַרגעסן; פרעמד וועלן פאַר זיי זיין די קברים פון זייערע עלטער־זיידעס.

דער קאַרלטאָנער בית־עולם איז שוין איבערגעפולט. מען האַקט איצט אויס מצבות צו מאַכן וועגן און טראָטואַרן. עס איז אפילו פאַראַן אַ מעגלעכקייט, אַז נאָך 50 יאָר, וועט דער מעלבורנער אוניווערסיטעט איבערנעמען דעם גאַנצן פּלאַץ, ווו עס געפינט זיך היינט דאָס קאַרלטאָנער בית־עולם.

אַ שטיק ייִדישע געשיכטע געפינט זיך דאָ אין דער טויטער שטאָט. יעדע מצבה האָט עפּעס צו זאָגן, יעדער קבר אַ קאַפּיטל פון ייִדיש לעבן מיט זיין פּראָלאָג און עפּילאָג.

עטלעכע הונדערט יאָר איז נישט קיין צו גרויסער צייט־אָפּשניט אין דער געשיכטע פון א ישוב. די ייִדישע געשיכטע אין אויסטראַליע איז נאָך נישט געשריבן געוואָרן, אָבער ווען מען וועט עס שרייבן, וועט דאָס קאַרלטאָנער בית־עולם זיין א וויכטיקערביישטייער צו דער געשיכטע פון ייִדן אין אויסטראַליע.

אָנערקענונג — דאָרט ווו עס קומט

שטיל, אָן רעקלאַמע, כ׳וואָלט געזאָגט: כמעט אַנאָנים, האָבן אַ גרופּע מענטשן אויפגעשטעלט אַ באַשיידענע אינסטיטוציע, וואָס הייסט: „ברוך קאַלושינער אָנדענקקאָמיטעט״. וויפל זענען זיי? וואַרשיינלעך האָט דאָס וואָרט: אינסטיטוציע מער בוכשטאַבן, ווי דער קאָמיטעט האָט אַקטיווע מיטגלידער. ווען זענען זיי?

זייערע נעמען וועלן פאַר אַ סך קלינגען אומבאַקאַנט. דאָך האָט די קליינע גרופּע עקשנים אויפגעטאָן אין משך פון עטלעכע יאָר א סך מער ווי אָרגאַניזאַציעס מיט פּאָנדן; מיט קלינגענדיקע נעמען; מיט חשובע טוער אין אַלערליי פּרעזידיומס.

היי יאָר (דעם 23טן אָקטאָבער) איז פאָרגעקומען דער דריטער יערלעכער קאָנקורס פון ייִדישע און העברעישע לידער און מוזיק. אָפּגעזען פון דער טרוקענער סטאַטיסטיק: 38 אָנטיילנעמער, אין עלטער פון 8 ביז 18 יאָר; קינדער פון 5 ייִדישע און 2 אַלגעמיינע שולן; דריי באַקאַנטע מוזיקער אין דער זשורי; פּיאַנאָ־באַגלייטער; אָנפירער פון אָוונט — וואָס דאָס איז אַן און פאַר זיך אַ דערגרייכונג — ווען מען נעמט אין באַטראַכט דעם מוזיקאַליש־קינסטלערישן ניוואָ פון קאָנקורס — איז אפשר נאָך וויכטיקער — די אַטמאָספער אין זאַל.

עס איז געווען ממש צו באַוווּנדערן די האַרמאָניע צווישן קינדער, עלטערן, זיידעס און באָבעס, משפחה, פריינד. אַלע האָבן געפונען איין אינטערעס, איין באַגער צו הערן, אַפּלאָדירן, באַוווּנדערן די פיינע ייִדישע און העברעישע לידער; די מוזיקאַלישע אויפפירונגען; זיך פרייען מיט דער אָנערקענונג.

דורך דעם קאָנקורס (וועלכער קומט פאָר צום יאָרצייט פון ברוך קאַלושינער) איז דעם קאָמיטעט געלונגען צו געפינען אַן אידיי, וואָס רופט ארויס די זעלבע פאַראינטערעסירונג ביי דריי דורות.

דער וואָס האָט בייגעוווינט דעם קאָנקורס־אָוונט, פאַרגעסט, אַז קלוגע לייט האָבן אויסגעטראַכט אַזאַ מין באַצייכענונג: דער תהום צווישן דורות. יאָ, עס קומט די פולע אָנערקענונג דעם קאָמיטעט פאַרן פאַרוואַרפן אַ בריק איבער דעם תהום — אויב אפילו בלויז אויף איין אָוונט.

קען ווער אָפּשאַצן, אָפּוועגן וויפל מי און אַרבעט; אָנשטרענגונג און דיפּלאָמאַטיע עס פאַרלאַנגט דאָס אָרגאַניזירן אַזאַ אָוונט?

די דערגרייכונג — דאָס איז די באַפרידיקונג פאַר מיפולער אַרבעט, און דער קאָמיטעט איז באַרעכטיקט צו זיין שטאָלץ מיט זייער אויפטו.

צום קרעדיט פון קאָמיטעט געהערט אויך דאָס ארויסגעבן פון „ברוך קאַלושינער געזאַנג־בוך״. אין בוך גייען אריין די אָריגינעלע מעלאָדיעס (נאָטן), וועלכע קאַלושי־

ש. בענעט

דער קאַרלטאָנער בית־עולם

(געשיכטלעכע באַמערקונגען)

אויף דער ברייטער הויפּט־גאַס פון קאַרלטאָן — לייגאָן סטריט, לענגאויס דעם אײַזערנעם פּאַרקאַן בלאַנקן ארויס גרויע און ווייסע מצבות. די פּערמאַנענטע היימען פון די אײַנוווינער פון דער טויטער שטאָט.

רייען נאָך רייען אַלייען, סימעטרישע שורות ווי גאַסן אין קאַרלטאָן — די מתים־שטאָט איז אויסגעשפּרייט איבערן שטח פון 200 אַקער לאַנד, אין דער פּראָמינענטער געגנט פון קאַרלטאָן.

אין קאַרלטאָן האָט די ערשטע און צווייטע יידישע עמיגראַציע אַדורכגעמאַכט איר אַנטוויקלונג אין די קליינע און ענגע הײַזער פון דראַמאָנד סטריט, קענינג און רעטדאַון סטריטס.

פון די קליינע פּוילישע און ליטווישע שטעטלעך זענען זיי אָנגעקומען צו דעם עלדאָראַדאָ פון יידישע פּראָווינצער האָפענונגען, געזוכט דאָס גליק. פון דאַנען — נאָך שעפּערטאָן, בראָקן היל, באַלאַראַט און בענדיגאָ. טייל האָבן געפונען גאָלד. טייל האָבן נישט געפונען זייער גליק. הײַנט אָבער האָבן זיי זיך אַלע אויסגעגלײַכט — נאָך 120 יאָר, אין דער טויטער שטאָט.

גבירים און אביונים, „אָלרייטניקעס" און „דזשאָב"־מענטשן, אינטעלעגענטן, שרײַבער, רבנים, כלל־טוער — אַלע זענען זיי גלײַך, דער איינציקער אונטערשייד צווישן די טויטע אײַנוווינער זענען די מצבות און אַלייען ווו זיי געפינען זיך. די קאַלטע שטיינער אויף די מיט ווילד־גראָז פאַרוואָקסענע קברים, האָבן יעדער פאַר זיך אַ געשיכטע צו דערציילן. אונטערן שטיין ליגט אַ מענטש וואָס האָט אַמאָל געשפּילט אַ ראָלע אין לעבן; וואָס האָט פּולסירט מיט עכטן יידישן טעמפּעראַמענט; מיטגעבראַכט מיט זיך אַ שטיק אַלטע היים. אין זיינע אָדערן איז נאָך געפלאָסן דאָס בלוט פון זיינע עלטערן מיט זייערע טראַדיציעס און לעבנס־שטייגער.

אין דער אַלטער היים האָט א בית הקברות אין אַ שטעטל אָנגעוואָרפן אַ פחד, נישט בלויז בײַנאַכט, נאָר אויך בײַטאָג, אָבער דאָ איז אַלץ פּראָזאַיש און וואָכעדיק.

ביים אַרײַנגאַנג, ביים אײַזערנעם טויער שטייט פּראָמינענט דער דענקמאָל פאַר די זעקס מיליאָן קדושים. די רערן פון דער מנורה ווי אָרעמס אויסגעשטרעקטע אין דער הויך ווי אַ וואָרענונג און דערמאָנונג. דער בראָנזענער באַס־רעליף און די נעמען פון די טויט־פאַבריקן זענען אויסגעקריצט מיט שוואַרצע אותיות. דער ווייסער מאָנומענט מאַכט דעם אײַנדרוק ווי ער טויליעט זיך צו, צו די אַרומיקע, קליינע מצבות.

דערנעבן געפינט זיך דער קבר פון רפאל רייזנער, דעם חורבן באַשרײַבער פון זיין היים־שטאָט — ביאַליסטאָק. אין דער הויפּט־אַלייע שײַנט ארויס די אימפּאָזאַנטע מצבה פון ראובן שוויאַטלאָ, דער שוואַרצער מאַרמאָר, אין דער פאָרם פון א בוך מיט נאָטן אויף וועלכן עס זענען אויסגעקריצט די ווערטער „אַ געטרייער ייד, דער זינגער פון יידישן ליד, מיט וועלכן ער האָט געלעבט און געשטאָרבן" און נישט ווייט, די מצבה פון א צווייטן נייגעקומענעם ייד דר. שלמה הערשענהאָרן פון לובלין, אויף זיין מצבה לייענט זיך „דער געטרייער שליח ציבור פון יידישע פאָלקס־מאַסן אין לובלין, מיט האַרץ און נשמה האָט ער זיי געדינט, און ליבשאַפט צום פאָלקס־מענטש איז געווען דער אינהאַלט פון זיין לעבן". וויפיל אינהאַלט האָט געהאַט אַזאַ מענטשנס לעבן...

אין דער זעלבער אַלייע, דער קבר פונעם שרײַבער און אַרטיסט לייב זשאַבינסקי. אויף זיין מצבה „עס איז אים געווען ליב און טייער דאָס יידישע וואָרט, דאָס יידישע קינד, יידיש פאָלק און לאַנד". זיין שכן איז דער איינפאַכער קבר פון אַ יידישן סאָלדאַט פון דער אויסטראַלישער אַרמיי, סערזשאַנט מ. קראַקאוער, זיין בראָנזענע קליינע מצבה איז אויפגעשטעלט געוואָרן דורך דער אויסטראַלישער אַרמיי.

עס זענען פאַראַן מצבות פון עמך יידן און אָלרייטניקעס, אויפגעקומענע גבירים, זייערע לוקסוס מצבות זענען פאַרזען מיט אַלע איבערגעטריבענע מליצות און שבחים, פּונקט דער היפּוך פון דעם וואָס זיי זענען געווען ביים לעבן. קיין צענזור אויף מצבות איז נישט פאַראַן.

אַ מצבה וואָס זאָגט דעם אמת, איז אויפן קבר פונעם טייערן ייד און פּיאָנער פון יידישקייט אין אויסטראַליע ר' משה פייגלין ז"ל אויף וועלכער עס איז אויסגעקריצט „פזר נתן לאביונים, צדקתו עומדת לעד, איש יש ישר ירא ה' ועשה הרבה להחזיק התורה והיהדית, מראשוני מתשבו ארצנו, בוניה מותיקי חסידי חב"ד.

אַ צווייטער יידישער פּיאָנער שלמה ווערטהיים ע"ה, אויף זיין מצבה געפינט זיך די מאַפּע פון ישראל מיטן אויפשריפט „נשיא הכבוד של קרן קימת ישראל".

די גרויסע שוואַרצע מאַרמאָרענע מצבה פונעם פּיאָנער פון דער יידישער פּרעסע ר' חיים רובינשטיין ז"ל, דערנעבן אַ מיטאַרבעטער פון דער צייטונג, דער שרײַבער בּונם וואַרשאַווסקי, דער מחבר פון דער באַלאַדע „די פאַרלוירענע בת מלכה" געוו. סעקרעטאַר פון דער „קדימה", סעקרעטאַר פון דרוקער פאַראיין אין ווארשע, זיין מצבה אין דער פאָרם פון אַ בוך מיטן אויפשריפט „אַ לעבן לאַנג געווידמעט דעם יידישן לשון אין וואָרט און שריפט, טריי געדינט דאָס יידישע פאָלק אין די רייען פון „בונד". אַ צווייטער כלל־טוער, דוד אָבזאַץ ע"ה איינער פון די גרינדער פונעם הילפס־פאָנד, אויף זיין מצבה איז אויסגעקריצט „דאָ ליגט דוד אָבזאַץ, וועלכער האָט אַלע זיינע יינגע כוחות אָפּגעגעבן לטובות זיינע מיטבירגער, געשטאָרבן אין עלטער פון 50 יאָר".

אינמיטן געפינט זיך דער דענקמאָל פאַר יידישע סאָלדאַטן, וועלכע זענען געפאַלן אינעם ערשטן וועלט־קריג. דער שטיין איז אין דער פאָרם פון אַן אָבעליסק. אויפן

פעלאַ מאַשעל :

איין טאָג אין קאָרטשאַקס יתומים־הויז

(פרוי פעלא מאַשעל איז אַ מיטגליד פון „יאַנוש קאָרטשאַק קרייז״).

דער „פאַן דאָקטאָר״ ווי אַלע האָבן אים גערופן פלעגט אין די געטאָ־יאָרן זאָגן: „עס איז שלעכט צו זיין אַ ייד, ערגער איז צו זיין אַן אָרעמער ייד, אָבער נאָך ערגער איז צו זיין אַן אָרעם, פאַריתומט ידיש קינד״.

און אַט, טאַקע פאַר אַזאַ קינד האָט ער געווידמעט זיין גאַנץ לעבן.

זייענדיק זייער יונג האָט יאַנוש קאָרטשאַק אָפּגעזאָגט זיך פון אַ דערפאָלגרייכער דאָקטאָר־פּראַקטיקע און גע־גרינדעט דאָס יתומים־הויז.

דאָס פאַריתומטע, אָרעם קינד האָט אין אים געפונען אַ זאָרגזאַמען, פילבאָרן אפוטרופוס און אַ האַרץ איבער־פולט מיט ליבע און אָפּפערווילקייט.

זייער אָפט האָט זיך יאַנוש קאָרטשאַק אָנגעטראָפן אויף גרויסע מאַטעריעלע שוועריקייטן און מניעות פון געזעלשאַפטלעכן כאַראַקטער, אָבער די קינדער אונטער זיין אפוטרופסות האָבן וועגן די שוועריקייטן נישט געוווּסט.

די קינדער זענען געווען אַרומגערינגלט מיט זיין פּאַ־טערלעכער זאָרג און מוטערלעכער ליבע פון סטעפאַניאַ ווילטשינסקאַ, זיי זענען געווען זאַט און גוט אָנגעטאָן.

שוין זעקס אַזייגער אינדערפרי איז דער דאָקטאָר געווײנטלעך געווען אין דעם סאַניטאַר־צימערל. דאָס פּי־צעלע צימערל האָט געראַשט מיט קינדערשע שטימעלעך. נישט יעדעס קינד איז געווען קראַנק און עס איז געווען אַ פריילעכע הייטערקייט צוצוהערן זיך צום דאָקטאָרס הומאָרפולע באַמערקונגען בשעת ער האָט איין קינד גערייניקט די אייגעלעך פאַרקלעפּטע מיט אייטער, אַן אַנדער קינד צוגעלייגט אַ זאַלב צו אַ געשוויר, אַ דריט קינד האָט ער צוגערעדט צו טרינקען פיש־טראָן „ווייל דו וועסט ווערן אַזוי שטאַרק ווי אַ וואַלפיש״.

ער לאָקט די קינדער מיט גוטע רייד, מיט זיסוואַרג, מיט אַ לעפעלע האָניג, אויף וואָס עס זענען פאַראַן אַלע־מאָל בעלנים.

זיבן אַזייגער רופט דער גאָנג: פרישטיק.

שנעל זעצן זיך די קינדער אַרום די 15 טישן, ווייל זיי ווייסן, אַז פאַרן פרישטיק איז אַלעמאָל דאָ אַ סורפּריז. דער דאָקטאָר שטעלט זיך אין מיטן פון צימער און לייענט פאַר די קליינע צוהערער אויסצוגן פון זיינע מאַנוסקריפּטן. ער דערמוטיקט די קינדער אַרויסצוזאָגן זייערע מיינונגען, „ווייל ער האַלט, אַז אַ קינד איז דער אויפריכטיקסטער קריטיקער״.

נאָכן פרישטיק גייען זיך די קינדער פאַנאַנדער, יעדעס צו זיין שול, צו די אַזוי גערופענע „פּאָושעכנע שולן״, דער עקוויוואַלענט פון די היגע „פּאַבליק סקולס״.

ער רופט צונויף די דערציערס כדי מיט זיי אַדורכ־צושמועסן די אויפגאַבעס פון טאָג. דערנאָך רופט ער אָן טעלעפאָניש די פּריוואַטע אונטערשטיצערס פון הויז ווי אויך די געזעלשאַפטלעכע אָרגאַניזאַציעס וועגן סובסידיעס, ווייל מיט יעדן טאָג ווערט די פינאַנסיעלע סיטואַציע שווע־רער, און יעדער טאָג מוז אין הינזיכט פון איינקונפט און אויסגאַבן ווערן באַלאַנסירט.

מאַטערט זיך דער אויסגעמאַטערטער דאָקטאָר אַרויס־צובאַקומען צוגאַבלעכע פאָנדן. ער שרייבט אַרטיקלען, וועגדונגען, און אַלע הכנסות, אַפילו די פּערזענלעכע פאַר־דינסטן פון זיינע אַרויסגעגעבענע ווערק גייען אויף אויס־צוהאַלטן דאָס הויז

אין דעם, איצט גוט באַקאַנטן בוידעם־שטיבל שטייט זיין שרייב־טיש, אויף די וועגט הענגען בילדלעך געצייכנט פון קינדער. פּרוּווט אַ קינד עפּעס צו זאָגן, נעמט ער עס אויף די קני, הערט אים אויס, און אַלס פאַרגיטיקונג באַקומט עס אַ צוקערל.

אין אָוונט, ווען די קינדער ליגן שוין אין די בעטן, וואַקסט דער נייגיער צו דעם נאָך נישט דערציילטן מעשהלע, וואָס דער „פאַן דאָקטאָר״ קלייבט זיך צו דערציילן. אָבער פריער מוז ער כאַפּן אַ בליק אין איזאָלאַציע־צימער, אַ חכמה טאָן זיך מיטן קראַנקן קינד, און אויך אַ מעשהלע דערציילן.

אַ קינד ווען עס איז אַלט געוואָרן 14 יאָר האָט פאַר־לאָזן דאָס הויז, עס איז אַוועק מיט אַ מאָראַלישן באַגאַזש פון גלויבן און צוטרוי אין דער גוטסקייט פון מענטש. זיי זענען נישט געווען צוגעגרייט צום קאַמף פאַרן טעג־לעכן ברויט, די „וועלט״ אויסער די פיר ווענט פון הויז איז געווען אַ פרעמדע, אַ שטרענגע.

יאַנוש קאָרטשאַק האָט געוווּסט וועגן דער נישט פול־קומקייט פון דער דערציאונג. דאָס פּראָבלעם האָט אים ווייטאָגלעך געמאַטערט. ווי אַזוי דאַרפן די קינדער ווערן צוגעגרייט צו דער זעלבסט שטענדיקייט וואָס האָט זיי דערוואַרט? מעגלעך, אַז ער וואָלט בייגעקומען דעם פּראָ־בלעם ווי ער האָט געפונען אַן אויסוועג פאַר אַנדערע פּראָבלעמען. נאָר די מלחמה האָט פאַרשלונגען אים, זיינע קינדער, זיינע טרוימען.

זיין גיין צום טויט אויף קידוש השם איז היינט שוין אַ באַקאַנטע געשיכטע, וואָס ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ לעגענדע.

ער האָט געלעבט פאַר די קינדער און געשטאָרבן צוזאַמען מיט זיי.

לאָמיר תפילה טאָן און נישט פאַרגעסן די גרויסקייט פון דעם מענטש — יאַנוש קאָרטשאַק.

מאיר זייבל

מלך ראַוויטש

(צום ערשטן יאָרצייט נאָך זיין טויט)

אין א שמועס מיט יהודה עלבערג („גאָלדענע קייט” נר. 82 — 1974) זאָגט מלך ראַוויטש „ערגעץ ווו אין חלל און זמן האָבן זיי (זיינע ווערק) זייער אָרט און שליחות: און אין זיין פּאָעמע „אַ תפילה” זאָגט ער וועגן זיין ליד:

„טאַקע דערפאַר ווייל דו
ביסט אַן אויסגעשריי פון
טיפן האַרץ ביסט דו אמת און
ביסט אַ ליד, ווייל א ליד מוז
זיין אמת — אַבסאַלוט, ווי
אמת עס איז אַ שנירל בלוט,
אַ טראָפּן וואַסער”.

זענען דאָס ווערטער, אָן אַ ברעקל גוזמא, וועגן ראַוויטשעס ווערק בכלל און זיין ליד בפרט. אין דער זעלבער צייט ווען ער האָט געפורעמט זיין אמת־פּאָעטיש ליד האָט ער אויך אויף אַ פּראָזאַישן אופן געפורעמט זיין ציל־באַוווסטן געדאַנק און זיין „שליחות”:

דער מענטש האָט אַ בפירושן ציל אויף דער ערד:
— ער איז דאָ צוליבן גוטס פון אַנדערע מענטשן . . .
און אויך צו מיליאָנען נפשות, וואָס מיר קענען זיי נישט . . .
אַבער אונדזערע גורלות זענען געבונדן מיט זייערע —
מיט אומגעזעענע פעדעם . . . ” (פון זיינע פילאָזאָפישע פעליעטאָנען).

אין זיין שעפערישן לעבן, זינט די „כאַלאַיאַסטרע־יאָרן” (22־1920) ביז זיין טויט (20טן אויגוסט 1976) האָט ער מיט זיין פעדער רעאַגירט אויף גורלדיקע געשעענישן, ווען וועלטן האָבן זיך געוואַקלט, געקערט און געביטן ביז נישט זיי צו דערקענען, ווען זיין דמיון האָט זיך געריסן הויך צו די הימלען, ווען זיין האַרץ האָט געבלוטיקט וועגן עוולות וואָס מען טוט אָפּ, אפילו צו חיות, ווען זיין געמיט איז פול געווען מיט שטימונגען פון ליידן און צער „פון דאָס ביסל יסורים וואָס מען רופט אָן לעבן” — איז ער אין דער זעלבער צייט געשטאַנען מיט בײדע פיס אויף דער ערד און האָט מיט אַ ניכטערן בליק און קלאָרן געדאַנק זיך באַמיט אריינצוטראַכטן און איבערשאַצן אַלט־שטייענדיקע ווערטן. געפּרוווט דערגיין אַ טאָלק און די נייע אָנגעוויטיקטע פּראָבלעמען וואָס די צייט און איר אימפּעט האָבן ארויסגעבראַכט.

אין פאַרשיידענע יידישע צייטונגען און זשורנאַלן איבער גאָר דער וועלט, אין עסייען און אַרטיקלען האָט ער ארויסגעבראַכט מיושבדיקע אינטערעסאַנטע ענטפערס אויף די שווערסטע פּראָבלעמען. ער טוט עס פשוט. ווי טיף און שווער די פראַגע זאָל נישט זיין, איז זיין ענטפער לייכט צו פאַרשטיין, מען קען עס ממש אָנווענדן ווי א רפואה, אַ טרייסט צום געגעבענעם פאַל.

ווו מען זאָל נישט ארייננקוקן אין זיינע ווערק, געשריבן אין פאַרשיידענע ליטערארישע פאָרמען זעט מען דעם זעלבן עטיש־ריינעם מענטשן, זיין פשטות, זיינע אויפריכטיקע געדאַנקען און זיין פאַרכאַפּנדיקן ווילן צו העלפן פראַקטיש, ווי מאָדנע דאָס זאָל נישט קלינגען.. פילאָזאָפיש־פּראַקטיש און פּראַקטיש־פילאָזאָפיש.

מען קען אויך נישט פאַרבייגיין גלייכגילטיק מיט וואָס פאַר אַ דרך־ארץ און ליבשאַפט ער שרייבט וועגן זיינע קאָלעגן שרייבער און אַנדערע פערזענלעכקייטן אין זיינע „אינטימע פען־פּראָפילן”, 350 פאַרעפנטלעכטע און אפשר נאָך אזוי פיל נישט פאַרעפנטלעכט.

נישט אַנאַליזירן גיי איך דאָ ראַוויטשעס ווערק, און אפשר בין נישט באַרופן צו דעם; איך וויל נאָר צו זיין יאָר־צייט דערמאָנען מיין גרויסע פאַרערונג וואָס איך פיל פאַר ראַוויטשן ווען איך לייען ביי אים די ווערטער:

„פאַרוואָס ביסט דו שלעכט מענטש, דו קענסט דאָך זיין אזוי גוט”? איך דאַך דאָ אזוי פיל אויסצושטיין אין דעם „קורץ־לאַנגן” לעבן אפילו ווען מען איז גוט — „איז פאַר־וואָס ביסטו דערצו (נאָך) שלעכט מענטש?

אין איינע פון זיינע פילאָזאָפישע עסייען באַמערקט מלך ראַוויטש :

„כדי איבערצולייענען איין נומער פון א זונטיקדיקן „ניו יאָרקער טיימס” דאַרף נעמען אַ האַלב יאָר . . . אַבער גאָט גיט בלויז דערויף עטלעכע שעה — און די יאָרן זענען ווייניק, טעג קורץ, שעהן זענען מינוטן . . . ”

טוט ראַוויטש אָנלאָדן וואָס מער אינהאַלט און וואָס ווינציקער שורות נישט צו מאַטערן און פטרן צייט. איז אַן גוזמה ראַוויטשעס זאָג:

„ערגעץ ווו אין חלול און זמן האָבן זיי זייער אָרט און שליחות”. / „מען קען עס נישט מינימיזירן”. . . / זיי שטראַלן אַרוים מיט זייער ליכט.

מאיר זייבל

• זונטיק, דעם 9טן אָקטאָבער 1977, האָט די „קדימה” איינגעאָרדנט אַ ראַוויטש־אָנדענק־אָוונט. אין אים האָבן זיך באַטייליקט: י. מ. לעווין, י. אָרבאַך, ס. בורשטין, ה. מונץ, פּ. רינגעלבלום, י. וואַרשאַוסקי,, ל. צוקער, חיים פּינסקער און מרים ראָכלין.

• די „קדימה” צוזאמען מיט אַ ספּעציעלן שאַגאַל־יובילײ־קאָמיטעט האָט אָנגעצייכנט דעם 90־טן געבוירן־טאָג פון מ אַ ר ק ש אַ ג אַ ל און אים איבערגעשיקט די האַרציקסטע ברכות.

ק. געטלער

“BIG TOYS”

„גרויסע שפּילצייג” איז א פּיעסע וועלכע פּאַטריק ווהייט האָט אָנגעשריבן נאָך אַן איבעררייס פון 14 יאָר, זינט זיין לעצט דראַמאַטיש ווערק. ווער עס קען דעם מחבר, קאָן באַמערקן, אַז אפילו דער נאָבעל־פּרייז וועלכן ער האָט נישט לאַנג באַקומען, האָט נישט געקענט צונעמען ביי אים די איראָניע און פאַרביטערונג. עס איז א פּיעסע וועגן דריי מענטשן: ריטשע דער רייכער קיו־סי, זיין פרוי מאַג און טערי, דער קאָמוניסטישער פאראיינס־פירער. די לאַנגווייליקע רייכע פרוי מאַג, נישט האָבנדיק וואָס בעסערס צו טאָן, האָט זיך איינגעלאַדן אויף אַ לינקן פּאָליטישן מיטינג אַלס רעדנערין. דאָרט באַקענט זיך זיך מיטן יונגן קאָמוניסט. זי ברענגט אים צו זיך אין איר רייכן הויז. דאָס הויז איז פאַר טערי אַ נייע פאַרכאַפּנדיקע דערפאַרונג. עס געדויערט נישט לאַנג, און זיי געפינען זיך אין בעט. זי טוט עס נישט צוליב אויסגעלאַסנקייט. פאַר איר איז טערי צוזאמען מיט איר שיין הויז אַ גרויס שפּילצייג.

איר מאַן, דער באַוווּסטער אַדוואָקאַט האָט א גרויסן פּראָצעס, ווו ער דאַרף פאַרטיידיקן דעם אָנגעזעענעם מינעראַל־מאַגנאַט. און דאָ על־פּי צופאַל, איז טערי א וויכטיקער עדות אויפן דאָזיקן פּראָצעס. פון זיינע דערקלערונגען אויפן פּראָצעס, איז אָפּהענגיק דער גורל פון דעם מאַגנאַט.

ווען ריטשע, איר מאַן קומט אהיים, זענען בידע מאַג און טערי נאָר וואָס ארויס פון בעט. די סצענע, איז אזוי געמאַכט, אַז דער צושויער זעט, אַז איר מאַן ווייסט, וואָס דאָ איז פאָרגעקומען, אָבער ער מאַכט זיך נישט וויסנדיק. ער רעדט צו טערי זייער פריינדלעך. בידע טרינקען זיי וויסקי און לאַכן. עס אַנטוויקלט זיך אַ געשפּרעך צווישן זיי. ער, דער קיו־סי האַלט שטאַרק פון אמת, זאָגט ער אים, אָבער ער וואָלט זיך געווונטשן, אַז טערי זאָל אויפן פּראָצעס זיין א גוטער און וויכטיקער עדות. פאַר דעם צושויער איז קלאָר, אַז טערי קען טאָן מיט זיין פרוי וואָס נאָר ער וויל, אויפן פּראָצעס אָבער זאָל ער רעדן וואָס ריטשע דאַרף. אוודאי שאָקלט זיך טערי אָפּ פון דער אָנדייטונג. שפּעטער ווייזט זיך ארויס, אַז ריטשע האָט געוווּנען דעם פּראָצעס טאַקע אַ דאַנק דעם עדות־זאָגן פון קאָמוניסט. דער מאַגנאַט קויפט דאַן א גרויסע אוראַניום קאָמפּאַני.

די גאַנצע פּיעסע איז וועגן דער קאָרופּציע פון אונדזער געזעלשאַפט, ווו אפילו די אומשולדיקע ווערן אין דעם אריינגעצויגן. ביים סאַמע אָנהייב איז דאָ אַ סצענע, ווי זי ליגט אויפן בעט און רעדט דורכן טעלעפאָן. בשעת דעם געשפּרעך שפּילט זי זיך מיט אַ שטאַרק־אָנגעבלאָזענעם באַלאָן, זי פּרובירט אים צו באַלאַנסירן. דער באַלאָן, דאָס „גרויסע שפּילצייג” איז זייער גרויס. ווי לאַנג וועט ער זיין גרויס? צום סוף פּלאַצט ער. זאָל דאָס זיין דער סימבאָלישער געדאַנק פון דער פּיעסע? איין „שפּילצייג” האָט נאָר־וואָס געפּלאַצט, אָבער אַן אַנדער „שפּילצייג” דאַרף באַלד אריינקומען. עס קען זיין, אַז מיר אַלע דאַרפן האָבן אַ „גרויס שפּילצייג”...

ווען איך בין געזעסן און זיך צוגעקוקט צו דער פּיעסע, האָב איך געטראַכט, אז עס קען זיין, אַז קונסט, סעקס, און ליבע זענען פאַר אונדז אַ רעטעניש, וועלכע מיר, מיט אונדזער נשמה ווילן לייזן. אָבער אין אַקט פון לייזן די אויבנדערמאָנטע פּראָבלעמען, ווערן מיר צעטומלט און טיילמאָל גייסטיק קאָרומפּירט. אפשר איז דאָס אַ רעזולטאַט פון אונדזער גײַעג נאָכן „גרויסן שפּילצייג”.

ביים סוף פון דער פּיעסע, נאָך אַ קאָנפליקט מיט איר מאַן, גיט ער איר א קוש. זי טוט אָן דעם פוטערנעם מאַנטל, נעמט פון אים די שליסלען פון דער נייער קאַר. זי האָט זיך טאַקע צעבונטעוועט קעגן די פאָרמען פון איר לעבן. אָבער זי האָט נישט קיין כוח זיך אָפּצוזאָגן פון אַ לעבן פול מיט „שפּילצייג”.

דו גייסט ארויס פון טעאַטער מיט אַ געפיל פון אַנטוישונג; נישט מיט דער פּיעסע, נאָר מיט אונדז אליין.

געזעלשאַפטלעכער באַאַמטער, יו נאָו... ער ווייס ווו איין און ווו אויס — ער האָט זיך איינגעלעבט אין דער ראָל זיינער.

אין מאָמענט, ווען די אַלטע מאַמע פאַרלאָזט ס'הויז און עס דוכט זיך, אַז אַצינד וועט קומען די געגאַרטע רו — הויבט זיך אייגנטלעך אָן די דראַמע. סוזי לאָזט נישט ארויסוואַרפן דעם הילצערנעם טעלער און זי זאָגט עס איר מאַמען:

— ווייל דו וועסט אויך איין טאָג אַלט ווערן, און אויך דו וועסט עס דאַרפן...

★

צי וואָס איז נייטיק געווען די הקדמה?

צוליב דעם טאַקע — מען זאָל זען און אָפּשאַצן די פאָרשטעלונג אין ליכט פון איר אייגענער ווערט; די קינסטלערישע דערגרייכונג פון די אַרטיסטן פון דוד הערמאַן טעאַטער: די פעאיקייט און אויפטו פון דער רעזשי צו פאַרשטיין דאָס פּראָבלעם און קאָנען עס ארויסקריגן פון די אַרטיסטן.

די בינע, די דעקאָראַציעס, האָבן געהאָלפן ארויסברענגען די אַטמאָספער פון א היים, און מיר האָבן געזען די היים—וואָס קאָן זיין יעדער היים אָדער—יעדנס היים.

די פאָרשטעלונג האָט באַוויזן, אַז די רעפּוטאַציע פון דוד הערמאַן טעאַטער האָט דורך די אַלע יאָרן גאָרנישט פאַרלוירן פון איר גלאַנץ.

מ. אייזענבוך

„די הילצערנע שיסל"

(דראַמע אין 2 אַקטן, 4 בילדער, פון עדמונד מאָריס — יידיש: א. צימערמאַן; רעזשי: שיע טיגעל).

דריי נעגאַטיווע דערשיינונגען באַגלייטן דאָס יידישע טעאַטער אין דער וועלט: עס פעלן יונגע אָדער נייע דראַמאַטורגן; יונגע אַרטיסטן און... אַ יונג פובליקום.

און נישט נאָר דאָס יידישע טעאַטער: אויך דאָס העברעישע, אין ישראל איז הונגעריק נאָך אָריגינעלע העברעישע דראַמאַטורגן. דער רעפּערטואַר (פון יידישן און העברעישן טעאַטער) איז הויפּטזעכלעך געבויט אויף איבערזעצונגען פון אַנדערע שפּראַכן — און... אויף פּיעסן, וועלכע מען נעמט ארויס פון מושב־זקנים, מען פּוצט זיי אויס — און מען פירט זיי ארויס אויף דער בינע.

אַלס צולאָג צו די צרות, לײדט נאָך די יידישע בינע פון טראַדיציאָנעלן רעקוויזיט: דאָס שטעטל באַגלייט מיט דער קאַפּאָטע, און דעם שדכן, און די רויטע פּאַטשיילע, און דעם האַרטן קאַפּעליוש. די יידישע בינע האָט זיך האַרטנעקיק אַנטקעגנגעשטעלט יעדן פּרוּוו פון איראָפּעאיזירן איר.

א גרויסע שולד דערפאַר האָט אויך דאָס אַזוי גערופענע „חשובע פובליקום".

— גאַלאַבראַדעס קאָנען מיר זען אין יעדן אַנדערן טעאַטער. פון יידישן טעאַטער דערוואַרטן מיר נאָסטאַלגיע...

איז ווידעראַמאָל די אַלטע פראַגע: דאַרף טעאַטער פאַרווײלן אָדער דערציען?

דאָס אַלץ דאַרף מען האָבן אין זינען, אײדער מען פּרובירט עפּעס זאָגן וועגן דער לעצטער פאָרשטעלונג פון דוד הערמאַן טעאַטער: „די הילצערנע שיסל". אָריגינעל געשריבן פון עדמונד מאָריס אין ענגליש — איז די דראַמע איבערגעזעצט געוואָרן אין כמעט אַלע שפּראַכן, און אויך אַדאָפּטירט געוואָרן פאַרן יידישן טעאַטער.

די הויפּט־סיבה פאַרן דראַמאַטישן נייגער אויפצופירן די דראַמע איז איר אַקטועלע טעמאַטיק.

די לעצטע אויפפירונג איז באַאַרבעט און רעזשיסירט דורך שיע טיגעל.

די פאָרשטעלונג באַהאַנדלט אַ קאַרדינאַלע פראַגע. (שוין די אַלטע גריכן האָבן זיך געמאַטערט מיט דעם פּראָבלעם). וווּ איז דאָס אָרט פון מענטשן, וועלכער האָט דערצויגן קינדער, אויפגעבויט אַ פאַמיליע — און איז געוואָרן אַלט. דאַרף ער ווייטער בלייבן אין קרייז פון דער פאַמיליע, אָדער אין היימען פאַר אַלטע לייט?

האָבן מיר דאָ די אַלטע מאַמע — טיף מענטשלעך און מיט אַ סך קינסטלערישע געצווימטקייט געשפּילט פון רחל האָלצער. פאַרוואָס געצווימטקייט? זי וויל נישט שטעלן אין שאָטן איר שנור קלאַרע (פאָלע קאָכען) וואָס איז אייגנטלעך דער הויפּט־נערוו פון דער פאָרשטעלונג. זי לעבט עס מיט דער אַלטער טאָג־אויס, טאָג־איין, שוין 20 יאָר אונטער איין דאַך, און מער קען זי עס נישט אויסהאַלטן. זי רופט ארויס טעלעגראַפיש בעטיס זון, מייקלען, (יאַשאַ שער), וועלכער האָט זיך שוין 16 יאָר נישט געקימערט וועגן זיין מאַמען: זי לאַדט איין דעם פאַרוואַלטער פון מושב־זקנים; זי טרייסט זיך דערווייל מיטן סובלאָקאַטאָר (יוסף כאַבערמאַן). דאַרף מען איר טאַקע געבן קרעדיט פאַרן איינהייטלעכן, אויסגעהאַלטענעם טאָן; פאַר איינלעבן זיך אין דער ראָל און געבן די נאַטירלעכע קרעאַציע פון אַן אומצופרידענער און טייל מאָל טאַקע באַוולטער פרוי.

יוסף כאַבערמאַן (דער סובלאָקאַטאָר) פילט זיך אויף דער בינע אין זיין עלעמענט. פריי, נישט אָנגעצויגן. רחל לעוויטאַ (סאַראַ יעגער, בעטיס חברטע) שאַפט די פאַרבינדונג צווישן טרוים און ווירקלעכקייט. זי איז א מין בליץ־אָפּלייטער, וואָס מיידט אויס דעם שטורעם. דורכן טרוים, וועגן אַ פאַרם, וואָס זי אַנטוויקלט — ברענגט זי אריין פרייד און האָפענונג אין לעבן פון איר חברטע בעטי. איר שפּילן איז איבערציגנדיק, וואַרעם.

יאַשאַ שער און שיע טיגעל (צוויי ברידער) דערשיינען פאַר אונדז דאָס מאָל אָן גרים; אָן ספּעציעל אונטערצושטרייכן אַ געוויסן כאַראַקטער. זיי שפּילן מיר און דיר און אים: דעם מענטשן פון יעדן טאָג. זיי פילן די פאַראַנטוואָרטלעכקייט און אויך די שוועריקייט וואָס איז פאַרבונדן דערמיט — דערפאַר טאַקע ווירקט דאָס שפּילן אסך שטאַרקער, ווייל עס איז דירעקט, אָן זייטיקע עפעקטן. עס רירט אָן דעם עצם זין פון לעבן:

— נישט נאָר די מאַמע איז אַלט—אויך איך ווער אַלט

— ווּ וועט זיין מיין אָרט? ווער וועט פאַר מיר זאָרגן?

האַרי (שיע טיגעל, דער ייִנגערער זון) ראַנגלט זיך. אין זיין אינערלעכער וועלט איז דאָ דער קאָנפליקט צווישן דער פליכט פאַר דער מאַמען און דער ליבע פאַר זיין פרוי; די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַר דער גאַנצקייט פון דער משפּחה, פילן מיר דעם דאָזיקן געראַנגל — וואָס איז נישט סתם געשפּילט — מיר פילן ווי ער לעבט עס ממש איבער.

עס איז גוט צו זען יונגע — יוגנטלעכע אַרטיסטן, וואָס שוין בלויז זייער יונגקייט גיט צו חן דער פאָרשטעלונג.

צוליב זייער יונגקייט פילן זיי ניט דעם קאָנפליקט וואָס וואַקסט אָן. פאַר זיי איז די באָבע אַ טייל פון זייער לעבן, און זיי ווילן נישט דערלאָזן, מ'זאָל עס פון זייער לעבן ארויסרייסן.

גיטל פרידמאַן (סוזי) און דודל רינגעלבלום (סעמי) כאַראַקטעריזירן דורך זייער שפּילן אָט די געפילן פון צוגעבונדקייט צו דער באָבען — דעם שטאַם פון וועלכן זיי זענען ארויסגעוואַקסן. זייער קינדערישע גוטסקייט איז רירנדיק... און עס רירט טייל מאָל אַזש ביז טרערן.

מענדל שמערלינג (דער פאַרוואַלטער) שאַפט דעם טיפּ, וואָס איז סימבאָליש פאַר אָט דעם קלאָס מענטשן — דער

שוין די ראַדיאָ־סטאַציע מער נישט איבערגעגעבן קיין נייעס. אָדער, אז משפחות פון ידישע מיניסטאָרן האָבן פאַרלאָזט פוילן מיט מיליאָנען צוגערויבט פון פוילישן פאָלק. אָדער, אז יידן אויף הויכע פּאָליציי פּאָסטנס האָבן געפּייניקט פּאָלאַקן; אָדער, אַז יידן זענען מיטבאַטייליקטע אין אַן אינטערנאַציאָנאַלער ציוניסטישער קאָנספּיראַציע.

איך האָב באַזוכט צוויי פּוילישע טעאַטראַלע פאַר־שטעלונגען, אויף אַ קינסטלערישן ניוואָ, אויף איינע פון די פאַרשטעלונגען האָט מען אריינגעוואָרפן אַ זאַץ, וועגן יידן „ליכוויאַזשעס״, וועלכע האָבן גענומען הויכע פּראָ־צענטער פאַר באָרגן געלט, פאַרשידענע אזעלכע קלאַנגען ווערן ארויסגעלאָזט פון צייט־צו־צייט, מיט אַ פאַרזיכע־רונג אַז זיי קומען פון הויכע פענסטער

עס ווערט נאָך אָנגעוואָנדן אַן אַנדער מיטל, נישט צו דערלאָזן דעם פּוילישן פאָלק צו פאַרגעסן, ווער דער ייד איז געווען. עס ווערן פון צייט צו צייט געמאַכט פילמען ווו מען ווייזט דעם ייד אין אַ קרומען שפּיגל. עס זענען אין די לעצטע יאָרן געמאַכט געוואָרן דריי פילמען אין וועלכע יידן שפּילן די הויפּט־ראָלע — „די צוגעזאָגטע ערד״, ווו מען ווייזט א ייד אַ פאַבריקאַנט, און אויסנוצער, די פרוי זיינע, לאָזט זיך אריין אין סעקס אַרגיעס, מען ווייזט נישט די צענדליקע טויזנטער, ערלעכע אַרבעטער, קעמפער פאַר אַ בעסערן מאָרגן. אַ צווייטער פילם „די קלאַפּסידרע איבערן סאַנאַטאָריום״, ווו מען ווייזט אַ צימער פון פרומע יידן געקליידט אין לאַנגע קאַפּאָטעס, בערד און פיאות, מיט ציצית און טליתים אויף די אַקסלען און נאַקעטע פרויען אויף די קני.

דער דריטער פילם „די ריכטער״, שילדערט א ידישע פרומע משפחה, וועלכע לעבט אין דאָרף און פאַרנעמט זיך מיט לאַנדווירטשאַפט, ווידער אַ ייד מיט באָרד און פיאות, ציצית הענגען פּראָמינענט ארויס. אין דער ווירטשאַפט אַר־בעטן פּוילישע פּויערים און פּויערטעס. איינעם אַ טאָג קומט אין דאָרף אַן אַלטער פּאָלאַק, וועלכער קומט אריין צו דעם ייד.

דער ייד פרעגט אים, וואָס זוכסטו דאָ? דער פּאָלאַק ענטפערט: איך בין געקומען זוכן און נעמען נקמה אין דיר, ווייל דו האָסט פאַריאָגט אונדזער משפחה פון דער דאָזיקער ערד, וועלכע מיר און אונדזערע עלטערן און זיידעס האָבן באַאַרבעט מיט שווייס און בלוט, אין פאַר־לויף פון דורות. האָסט אונדז פאַריאָגט און געמאַכט פאַר שנאָרערס. זעסט דאָרט די יונגע פרוי, זי אַרבעט אויף דיין ווירטשאַפט, דאָס איז מיין טאָכטער, וועלכע דיין זון האָט פאַרגוואַלטיקט... איך וועל נישט רוען ביז איך וועל נישט נעמען נקמה אין דיר.

דער דאָזיקער פילם איז געוואָרן צעטיילט אין זיבן טיילן און געוויזן דורך טעלעוויזיע, מען האָט דעם דאָזיקן טיפּ פון אַ ייד, — בלוטזויגער, אויסנוצער — אריינגע־ברענגט אין יעדער פּוילישער שטוב. מען האָט נישט גע־וויזן און מען ווייזט נישט, פאַר די פּוילישע מאַסן, די טויזנטער קעמפער פאַר אַ בעסער און שענער פוילן, די צענדליקער טויזנטער ערלעכע, אַרבעטזאַמע יידן, מען ווייזט דעם ייד און דעם דאָזיקן טיפּ פון ייד באַמיט מען זיך איינצוקריצן אין זכרון פון נייעם פּוילישן דור. ווען עס זענען געשטאָרבן די ידישע פירער פון נאָכמלחמהדיקן פוילן, ווי: מינץ, זאַמבראָווסקי און אַנדערע, איז קיין פאַר־שטייער פון דער פּאַרטיי אָדער רעגירונג נישט געקומען צו זייער לוויה, מען האָט אפילו קיין נעקראָלאָג נישט גע־דרוקט. מען האָט פאָטאָגראַפירט אַנטיילנעמער אין די לוויות.

אויפן עקאָנאָמישן געביט האָט זיך כמעט גאָרנישט געענדערט. עס זענען ווייטער דאָ צוויי אָדער דריי קלאַסן אין פוילן, דער אַרבעטער, וועלכער לעבט בלויז פון גע־האַלט, האָט אַ שווער לעבן, ער ציט קוים דורך דעם חודש מיט זיין געהאַלט, יעדער גראָשן ווערט געמאָסטן און גע־וויגן, אידער ער באַשליסט וואָס צו קויפן. דאַקעגן מענטשן אויף הויכע פּאָסטנס פאַרדינען 3־2 מאָל אזוי פיל פון אַרבעטער, און לעבן זייער גוט. עס זענען דאָרט דאָ מענטשן, וועלכע דיספּאָנירן מיט גרויסע געלטער, און קויפן אַלץ וואָס מען קריגט, אַפילו זייגערס פאַר 125.000 זלאָטעס. די סומע באַטרעפט 4 יאָר געהאַלט פון אַן אַר־בעטער. פאַר אַמעריקאַנער דאָלאַרן, קאָן יעדער פּוילישער איינוווינער אַלץ באַקומען. מען פרעגט אים נישט ווי ער הייסט. דאָס בילד פון היינטיקן פוילן איז זייער ווייט פון דעם בילד פון א קאָמוניסטיש אָדער סאָציאַליסטיש פוילן, פאַר וועלכן עס האָבן געקעמפט טויזנטער ידישע קאָמוניסטן.

עס איז נישט דאָ קיין שפּור פון דעם טויזנט יאָריקן יידישן ישוב, וועלכע האָט געהאָלפן בויען און אליין גע־בויט גאַנצע ווירטשאַפט־צווייגן.

יידישע ראַדיאָ־אוידיציעס
כוואַליע 3EA 1120

יעדן פרייטיק 4.30 — 4 „נייעס פון דאָ און דאָרט״, אינטערוויוען, פּערל פון דער יידישער ליטעראַטור, מוזיק. אָנגעפירט פון פּיניע רינגעלבלום

4.45—4.30 — מאָדערנער ישראל־פּראָגראַם;

5.00—4.45 — „קאַליידעסקאָפּ אין ענגליש.

זונטיק 10.30 — 10: ווונטש און פּאָפּולערע קאָנצערטן, „לאָמיר זיך דורכשמועסן״ מיט הרב חיים גוטניק, אַרטיקע קולטור־נייעס אָנגעפירט פון יאַשאַ שער;

11.00 — 10.30: ענגליש־העברעישער פּראָגראַם פון פאַרשידנאַרטיקן אינהאַלט.

מיר דריקן אויס אונדזער
טיפסטן מיטגעפיל
פר׳ י. פושעט און משפחה
צוליבן טויט פון זייער
פרוי און מוטער
שרה פושעט ע״ה
„קדימה״־קאָמיטעט

סטיל אינדוסטרי. דעם בית־עלמין האָבן אָנגעהויבן צו פאַרניכטן די דייטשן, און די פּאָלאַקן האָבן די אַרבעט געענדיקט. מען האָט אפילו נישט איבערגעלאָזן אַן אויפשריפט, אַז אויף דעם דאָזיקן אָרט רוען די ביינער פון די שטעטלישע ייִדן. אין מיינע אויגן איז דאָס שטעטל אַ בית־עלמין. איך בין ארומגעגאַנגען איבער די גאַסן און יעדעס הויז האָט מיר אויסגעזען ווי אַ מצבה נאָך אַ ייִדישער משפחה. דאָס גאַנצע שטעטל האָט געמאַכט אַן איינדרוק ווי עס וואָלט איינגעזונגען.

אויף די ערטער וווּ עס זענען געשטאַנען די שול, די מקווה, בית־המדרש, וואַקסט ווילד גראָז. טראָץ דעם וואָס עס זענען אדורך כמעט 40 יאָר.

וואַרשע, די שטאָט וווּ עס האָבן אַמאָל געלעבט 330 טויזנט ייִדן, איז היינט כמעט ייִדן־ריין, קיין גענויע סטאַטיסטיק איז נישטאָ. מען שאַצט די צאָל ייִדן אין פּוילן אויף 5 טויזנט. לויט די באַקומענע אינפאָרמאַציעס זענען פאַראַן אין פּוילן 17 ייִדישע קולטור־קלובן אין 17 שטעט, וועלכע פירן אַ געוויסע קולטור־טעטיקייט. די פאָלגנדע ייִדישע אינסטיטוציעס עקזיסטירן אין פּוילן: דער קולטור־פאַרבאַנד, דאָס איז די דאַך־אָרגאַניזאַציע פון די 17 קלובן, ייִדיש־פּוילישע צייטונג „פאָלקס־שטימע", וועלכע גייט ארויס איין מאָל אַ וואָך, דער רעדאַקטאָר איז קוואַטערקאָ; דער ייִדישער היסטאָרישער אינסטיטוט אין וועמענס אָנפירערשאַפט שטייען מענטשן, וועלכע עס קומט זיי שווער אָן צו רעדן ייִדיש. דער אינסטיטוט געפינט זיך אין אייגענעם הויז פון דריי שטאָק, מיט אַ רייכן אַרכיוו, בילדער־אויסשטעלונג פון אומגעקומענע מאַלער, און פיל אויסגעשטעלטע מאַטעריאַלן פון חורבן.

און צום לעצט „דאָס ייִדישע טעאַטער", וועלכע האָט אַ טרופּע פון 36 אַרטיסטן, צווישן זיי 6 פּוילישע אַרטיסטן, וועלכע האָבן זיך אויסגעלערנט ייִדיש. דער דירעקטאָר פון טעאַטער איז שומרעי. דאָס טעאַטער שפּילט 4 מאָל אַ וואָך, איך האָב בייגעוווינט אין פאָרשטעלונג פון גאָלדפאַדנס „קאָמעדיאַנטן" זייער גוט געשפּילט און אויף אַ הויכן ניוואָ. אין די זומער־חדשים פאָרט דאָס טעאַטער באַזוכן אַנדערע ייִדישע ישובים אין אייראָפּע. די באַזוכער פון טעאַטער זענען: פּאָלאַקן, ייִדן, דייטשע טוריסטן. די וועלכע פאַרשטייען נישט קיין ייִדיש, באַקומען אויערטרייבלעך, דורך וועלכע זיי הערן אַן איבערזעצונג פון דער פאָרשטעלונג. דער ייִדישער קולטור־פאַרבאַנד האָט צו זיין דיספּאָזיציע אַן אָפּרו־הויז אין שרודבאָרוּוו (30 קילאָמעטער פון וואַרשע) אין וועלכן עס פאַרברענגען אין די זומער־חדשים ארום 100 ייִדן פון פאַרשידענע שטעטלעך.

פאַר אַ ייִד, וועלכער געדענקט דאָס ייִדישע ברויזנדיקע לעבן אין פאַרמלחמהדיקן פּוילן, די וואַרשעווער גאַסן פול מיט ייִדן, איז אַ באַזוך אין היינטיקן וואַרשע, וווּ די גאַסן זענען אויסגעליידיקט פון ייִדן, און די פאַרבליבענע ייִדן דרייען זיך ארום ווי שאָטנס, וועלכע זוכן אַ ביסל זון, נישט קיין אָנגענעמע איבערלעבונג.

פון אַמאָליקן ברויזנדיקן ייִדישן לעבן אין פּוילן, איז געבליבן דער געטאָ־מאָנומענט, דאָס איז דאָס איינציקע אָרט אין פּוילן, וווּ מען קען בלייבן שטיין און זיך באַהעפטן מיטן אַמאָל. דער מאָנומענט איז זייער אָפּגעלאָזן, אַ גאַנצע ריי מאַרמאָרענע פּליטן זענען געפּלאַצט, אויפשריפטן זענען אָפּגעריבן.

צומאָרגנס ווען איך האָב זיך געטראָפן מיט איינעם פון די אָנפירער פון ייִדישן לעבן אין פּוילן, און געצויגן זיין אויפמערקזאַמקייט אויף דער אָפּגעלאָזנקייט פון דעם געטאָ־מאָנומענט, האָט ער מיר געענטפערט:

— וואָס מיינט איר, אַז אונדזער רעגירונג איז אַזוי רייך ווי אייער רעגירונג? וווּ זאָל זי פריער אויסגעבן דאָס געלט וואָס זי האָט? איך האָב אים געענטפערט, אַז די פּוילישע רעגירונג האָט גערירשנט גענוג ייִדישע פאַרמעגנס און עס דאַרף סטייען אָפּצוהיטן דעם איינציקן מאָנומענט. די אויטאָבוסן מיט טוריסטן וועלכע קומען צום מאָנומענט שטעלן זיך אָפּ אויף אַ מינוט צוויי, מען זאָגט אַ פּאָר ווערטער און מען פאָרט ווייטער. זיי גיבן נישט די מעגלעכקייטן די טוריסטן אַראָפּצוגיין און זען דעם מאָנומענט. דער געטאָ־מאָנומענט געפינט זיך אויף ראָג גענשע און זאַמענהאָף, וועלכע זענען אַמאָל געווען דער צענטער פון ייִדישן וואַרשע. אויף די חורבות זענען היינט אויפגעבויט נייע גאַסן און פּלעצער.

אַלע שפּורן פון ייִדישן לעבן זענען פאַרווישט געוואָרן. די אַמאָליקע תפיסה, דער „פּאַוויאַק" ווערט אָפּגעהיטן ווי אַ נאַציאָנאַלער מוזעאום, וווּ די דייטשן האָבן געפּייניקט פּוילישע בירגער, אַנטקעגן דער תפיסה שטייט אַ בוים צו וועלכן עס זענען צוגעפעסטיקט קלאַפּסידרעס מיט נעמען פון אומגעבראַכטן פּוילישע בירגער, אויף יעדער קלעפּסידרע געפינט זיך אַ צלם מיט אותיות ש.פּ. דאָס איז אַ סימן פון אַ קאַטאָליק, און צווישן זיי געפינען זיך פיל ייִדישע נעמען. די רעגירונג האָט ארויסגעלאָזן אַ בוך וועגן דער מאַרטיראָלאָגיע פון קינדער אונטער דער אָקופּאַציע. אין דעם בוך זענען באַשריבן גענויע פאַקטן וועגן דעם אומקום פון קינדער און יוגנט און אַ גאַנצע ריי פאַקטאָס, וועלכע זענען אונדז באַקאַנט פון דער חורבן־ליטעראַטור, אָבער קיין וואָרט, אַז עס האָבן געלעבט און זענען אומגעקומען ייִדישע קינדער.

צוגלייך מיט דער פּאָליטיק פון פאַרשווייגן דעם אומקום און די העלדישקייט פון פּוילישן ייִדנטום, לאָזט אָבער די רעגירונג נישט פאַרגעסן דעם נייעם פּוילישן דור, דעם ייִד דעם „אויסנוצער", דעם „פאַרעטער" פון פּוילישן פאָלק, דעם „בלויטזויגער".

אין פּוילן לעבן איצט פּאָלאַקן, פון וועלכע אַ גרויסער טייל ווייסט נישט ווי אַ ייִד זעט אויס, אין די קירכעס העצט מען נישט קעגן ייִדן. עס וואָלט אויסגעוואַקסן אַ דור, וועלכער וואָלט געווען גלייכגילטיק צו ייִדן, נישט ארומגעטראָגן זיך מיט אַ שינאה צו ייִדן, אָבער די מאַכט־אָרגאַנען טוען אַלץ כדי נישט דערלאָזן צו דעם. עס קומען פון צייט־צו־צייט ארויס קלאַנגען, אַז די אַמאָליקע פירער פון לאַנד האָבן געהאַט ייִדישע פרויען, און אַז ווען עס זענען פאָרגעקומען זיצונגען פון הויכע אינסטאַנצן, איז צומאָרגנס די ראַדיאָ סטאַציע „פריי אייראָפּע" געווען אינפאָרמירט וועגן אַלץ, וואָס עס איז געוואָרן גערעדט און באַשלאָסן. אזוי שנעל ווי מען האָט באַזייטיקט די דאָזיקע פירער, האָט

און רשעותדיקער מאַכט. אויגן רעדן, אויגן דערציילן, אויגן פאַרשטייען זיך...

איך, פון מיין זייט, בין אויך נישט אָפּגעשטאַנען. פון מיר צו אים איז אויך אַמאָל געפלויגן אַ פעקל. טעג האָט געדויערט, א סך מאָל זיך געשפּילט מיטן לעבן ווי מיט אַ פּילקע. יעדן כמעט אויסגעברענטן סיגאַרעט אַרויסגעשפּיגענעם פון פּאָסטנס מויל האָב איך אויפגעהויבן און דאָס באַהאַלטן אויפן האַרצן. דאָס געטריקנט מיט דער וואַרעמקייט פון מיין לייב און ביינאַכט אין דער פינצטער מערער מיט די הענט ווי מיט די אויגן געבליבן דאָס ביסעלע טאַבאַק אין אַ טיכעלע, וועלכע כ'האָב אָפּגעריסן פון מיין העמד. און ווען ס'איז געקומען די געלעגנהייט, איז דאָס פּעקעלע אַריינגעפלויגן אין קייסעס הענט. ערשט אויף מאָרגן האָב איך באַגעגנט זיין דאַנקבאַרן שמייכל און אַ ווונק מיט אַ ווינקל פון אויג. אַ סימן כ'האָב אים צוגעטראָפן...

ווידער דערציילט מיר עפּעס מיין האַרץ. עס „רעדט" און מיינע אויערן הערן זיך צו: וואָס דערציילסטו האַרץ מיינס, וואָס וואָס זאָגסטו מיר פּאַר? כ'פיל, היינט וועט עפּעס זיין מערער ווי אַ שמייכל—און מערער ווי אַ ווונק...

די זון ענדיקט איר שפּאַציר, זי קלייבט זיך אין איר רו. דער טאָג האַלט ביים פאַרגיין. נאַרסטו מיך מיין האַרץ? אָדער ס'איז נאָך דאָ צייט, מעג איך בעטן ביי דיר גאָט זאָלסט אַביסל צוהאַלטן די זון?...

אין מיר לאַכט עפּעס א לאַנג פאַרגעסענער פּסוק פון מיינע שול־יאָרן: שמש בגבעון דום, בעמק אילון...

כ'בין שוין אַ גרויסע צו וואָס מאַך איך זיך נאַריש. קען אַ האַרץ אָפּנאַרן? אָבער די זון איילט זיך...

„העי דו" ! — איך דערפיל די לופּע פון אַ ביקס אויף מיין פּלייצע, כ'קער אום מיין פּנים און דערזע פאַר זיך דאָס נאַרישע און האַמעטנע פּרצוף פון אונדזער פּאָסטן.

ער באַפעלט: „לאַוף שנעל!". הינטער דעם גרויסן הויז ליגן ברעטער, ברענג צוויי. דעם שטיק שאָסיי מוזט איר נאָך היינט צואַרבעטן"...

כ'ווער רויט אויפן פּנים, האָט ער געטראָפן מיינע געדאַנקען?... כ'לויף, ס'האַרץ האַקט און זעצט, דאָס נישט פאַרענדיקטע הויז איז ביים וואַלד. ס'איז שטיל אַרום מיר. די ביימער, ווי זיי וואָלטן זיך געשושקעט אַן אייביקן סוד. די שפּעטע שטראַלן פון דער זון שפּיזן דורך דעם וואַלד. איך בין אַליין. אליין?...

ליילאַ, ליילאַ ! אַ פאַרשטיקטער רוף און אַ לאַנגער שטילער פייף ווי פון אַ נישט דאָאיקן פויגל שנײַדט דורך די לופט. אוי! אין טיר פון דעם נישט פאַרענדיקטן הויז ביים וואַלד איז געשטאַנען קייס, געשטראַלט צו מיר מיט זיינע צוויי בלויע הימלען און מיך גערופן. כ'שפּרינג איבער די ברעטער און פאַל אַריין מיט אַ האַלבן קערפּער אין הויז. קייס וואַרט נישט ביז כ'וועל זיך אויפשטעלן. ער ציט מיך אריין אין דעם נישט פאַרענדיקטן הויז, זיינע הענט זענען שטאַרק און פלינק. „האָסטו געוווּסט, אַז כ'וואַרט שוין אַ סך מאָל אויף דיר אין דעם הויז" ? ניין! טרייסלט זיך ארויס אַן ענטפער פון מיין מויל, „טאָ ווי האָסטו געוווּ?!", כ'ווייס נאָך איצט אויך נישט...

ער גלעט צערטלעך מיינע הענט, וועלכע זענען צעבלוטיקט פון די שטיינער און קושט מיינע אויסגעדאַרטע באַקן און ווישט אַראָפּ מיט זיינע ליפּן מיינע געזאַלצענע טרערן.

ברעטער, צוויי ברעטער דאַרף איך, כ'מוז צוריק, ציטערט מיין לייב אינגאַנצן...

ליילאַ, זיי בראַוו ! און קייס איז פאַרשוווּנדן אין וואַלד.

אויף אַ ברעט זענען געבליבן ליגן פאַר מיר דריי מתנות: אַ קעמל, אַ גרויסע נאָדל און אַ ווייס טיכל, וועלכע האָט גלייך איינגעזאַפּט דאָס בלוט פון מיינע הענט...

פּאַל אַלקריש

פּוילן פון דער נאָענט

(רייזע איינדרוקן)

דער געדאַנק צו באַזוכן די לענדער הינטער דעם „אייזערנעם פאָרהאַנג", ספּעציעל די לענדער מיט וועלכער אונדזער דור איז געווען אזוי שטאַרק געבונדן איז נישט זייער פּאָפּולער. עס ליגט אונדז אלעמען אין זכרון די ראָל וועלכע די באַפעלקערונג פון די לענדער האָט געשפּילט ביים אומברענגען אונדזערע נאָענטע.

אויב עס גייט וועגן דעם לאַנד פון אונדזער געבורט — פּוילן — איז דאָס גאַנצע לאַנד פאַר אונדז א בית־עלמין און עס גלוסט זיך טיילמאָל צו באַזוכן די קברים פון אונדזערע נאָענטע, צו שטיין אַ פּאָר מינוט ביים קבר, פאַרבינדן זיך מיט די אַוועקגעגאַנגענע, לאָזן פאַלן אַ טרער.

עס שטעלט זיך אויך די פראַגע: עס לעבט אין פּוילן אַ קליינער יידישער ישוב, צי דאַרף מען אָנהאַלטן אַ קאָנטאַקט מיט דעם דאָזיקן ישוב? דאַרף מען צוגעבן מוט די לעצטע „מאָהיקאַנער", וועלכע לעבן אין אַרבעטן אין זייער שווערע באַדינגונגען?

באַזוכנדיק פּוילן, האָב איך זיך געשטעלט אַ ציל: באַקענען זיך מיטן יידישן ישוב און צו באַזוכן די קברים פון מיין משפּחה.

איך בין געפאָרן באַזוכן מיין היימשטייט און גלייך פאַרפאָרן צום „גוטן אָרט". צוקומענדיק צו דעם אָרט ווו דער בית־עלמין האָט באַדאַרפט זיין, בין איך אומרואיק געוואָרן, נישט זעענדיק קיין סימן פון אַ שטיין. ס'איז אָנגעקומען אַ פּויליש מידל, האָב איך זיך געפרעגט, — ווו איז דער בית־עלמין? האָט זי מיר געענטפערט: — דו שטייסט אויף אים. אין דעם דאָזיקן שטעטל איז נישט געבליבן קיין סימן פון קיין יידישן ישוב, וועלכער האָט דאָ געלעבט עטלעכע הונדערט יאָר, אויפגעבויט אַ טעק־

קען מען אזוי שפייען מיט פייער. נישט איך האָב שוין קיין כוח און נישט קיין חשק... דער פּאָסטן שרייט איבער אונדז, נאָר אין דעם געבייזער פילט זיך אַ פון „יוצא וועגן”. אַזוי לאַנג געשריען און געשלאָגן און מיטאַמאָל זאָל דאָס אויפהערן. אויף אזוי פיל נאָבל און ברייטהאַרציק איז ער נישט...

מיר זענען אַלע אויף אונדזער אַרבעטס־פּלאַץ, מיר רייסן די אַלטע ביימער, ביי וועלכע די וואָרצלען צעגייען זיך טיף און ברייט. זיי פאַלן מיט ריזיקע קרעכצן און צעשטערן די שטילקייט פון וואַלד. מיר בויען אַ שאָסיי דורכן וואַלד פאר דער אַרמיי. מיר ווייסן שוין אַליין נישט פאַר וועמען מיר אַרבעטן, פאר די דייטשן אָדער פאַר די רוסן...

זיצן אונדזערע ווייבלעך געבויגענע מיט לאָפּאַטעס, אַ גראָב, אַ גריבל, אַ לייג אַ שטיין און אַ קלאַפּ מיטן העמערל. „פאַרגעסט נישט קינדער צו איינשפּייען די שטיינער. און די הויפּט־זאַך דעם שפּרוך—פאַר די דייטשן צו אַנטלויפן, פאַר די רוסן נאָכצולויפן”...

„ס'איז אונדז שוין טרוקן אין מויל שפּייענדיק. די צונג איז מיר שוין ווי אַ ברעטל” — זאָגט חיה'לע די ווילנערין. נו, ס'וועט מוזן זיין גענוג דער שפּרוך אַליין...

מיר איז היינט באַזונדערס גוט אויפן האַרצן. וואָס איז די גדולה? ווער האָט עס מיר אין מיין אומגליקלעכער שקלאַפעריי אַזוי גליקלעך געמאַכט? וועל איך אייך פאַרטרויען א סוד, דאָס איז קיים. ווער איז קיים? קיים איז אַ יונגער האָלענדער מיט גרויסע בלויע אויגן פון וועלכע דאָס קינדערשקייט איז נאָך נישט אַנטרונען. מיט בלאָנדע געדיכטע האָר און אַ שיין ליכטיק פּנים, אָנגעגאָסן פול מיט גוטמוטיקייט און אַ מויל מיט אַרויסגעהאַקטע ציינער. אַ מתנה פון די „נאָבעלע הערשער”, דערפאַר טאַקע פאַלן אים אַביסל איין די פולע מיידלשע ליפּן, ווען ער לאַכט, פאַרגעסנדיק אָן זיינע ציינער. טוט ווי דאָס האַרץ קוקנדיק אויף אים. ער דערמאָנט זיך שטענדיק אין מיטן לאַכן און דריקט שנעל צוזאַמען זיינע פולע ליפּן און אַ טרויער פאַרציט זיך איבער זיינע פאַר ליכטיקע הימלען. אָרעמער קיים!

כ'ווייס נישט מיט וואָס כ'בין אים געפעלן, צי מיט מיינע גרויסע און שטענדיק הונגעריקע אויגן, צי מיט מיין צעריסענעם ווינדל, וועלכע האָט צוגעדעקט מיינע צוריק אָפּגעוואַקסענע האָר מיט גרויסע טונקל־ברוינע לאָקן, ווי זיי וואָלטן זיך גערייצט מיט די דייטשן... צי מיט מיינע פאַרשמירטע גאַטקעס מיט די צוויי באַזונדערע קלומפּעס, וועלכע כ'האָב געטראָגן אויף מיינע פיס. נאָר ווי עס זאָל נישט זיין, שטענדיק האָבן זיינע בלויע הימלען מיך געזוכט און ווען זיי האָבן זיך געטראָפן מיט מיין יידישן צער האָבן זיי צו מיר געשמייכלט אַזוי, אַז ס'האָט מיך געמאַכט פאַרגעסן אָן אַלץ. די מיאוסע וועלט איז געוואָרן אַ שיינהייט...

היינט אינדערפרי ווען זיי האָבן פאַרביימאַרשירט מיט אַ פייפעריי פאַרביי אונדז, האָט קיים געגעבן צו מיר אַ ווונק. חיה'לע, די וואָס זיצט נעבן מיר ביים זעצן די שטיינער איז מיך מקנא: „דיינער האָט דיר שוין צוגעוווּנקען, קענסט שוין שאַרפן דיינע ציינער. ער וועט דיר שוין ברענגען עטלעכע סקאָרינקעס, ס'איז אַ גליק וואָס ער האָט נישט קיין ציינער, און כַאַ־כאַ־כאַ!

איך לאָז דורך איר לאַך, ווי נישט מיך מיינט מען. מיין האַרץ וואַקסט און וואַרט... אומזיסט ווינקט נישט קיים. ווען ער האָט גאָרנישט, באַקומט ער אַ פאַרשולדיקטן שמייכל. ס'איז נאָר אַ פראַגע ווי אזוי ער וועט מיר איבערגעבן דאָס וואָס ער האָט פאַר מיר. מיר טאָרן נישט רעדן און מיר טאָרן זיך נישט אָנקוקן אפילו. אַלץ איז געגנבעט. זיי, די האָלענדער, היט מען נישט ווי אונדז. זיי זענען האַלב פריי און האַלב פאַרשקלאַפט.

די זון שיינט און וואַרעמט און איך בין גליקלעך און נערוועז. פאַר אונדז זיך צו טרעפן מיט אַ האָלענדער, קומט טויט־שטראָף. קיים ווייס דאָס, און האָב מורא צו ריזיקירן מיט מיין לעבן. דאָס ערשטע מאָל, ווען מ'האָט די האָלענדער געבראַכט אונדז צו העלפן אָפּגראָבן דעם באַרג, וועלכער האָט געשטערט דורכצופירן דעם שאָסיי, האָבן זיי מיט אודז געאַרבעט איין טאָג, אָבער דער איין טאָג איז געווען גענוג אַריינצוברענגען אַ יום־טוב אין אונדזערע הערצער, און אַ צאָרן אין די הערצער פון די פּאָסטנס. זיי האָבן אונדז געשאָלטן, געשלאָגן מיט די לאָפּאַטעס. פון אונדזערע פרויען האָט גערונען דאָס בלוט פון די קעפּ, הענט און מיילער, אָבער די עקשנות, דעם ווילן און די פרייד האָבן די לאָפּאַטעס נישט געקענט אויסהאַקן פון אונדז. אונדזערע אויגן האָבן זיי באַגלייט מיט טרויער און באַגעגנט מיט פרייד, ווייל זייענדיק ארומגערינגלט אַזוי לאַנג מיט חיות רעות באַצויגענע מיט עס־עס קליידער, האָבן די שיינע און נאָבעלע האָלענדער אויפגעוועקט אין אונדז דאָס, וואָס די דייטשן האָבן זיך געמיט אין אונדז אָפּצוטויטן.

דאָס דערשיינען פון די האָלענדער האָט אונדז געמאַכט דערמאָנען, ערשטנס, אַז מיר זענען מענטשן, און צווייטנס, אַז מיר זענען פרויען.... חוץ זייער באַוווּנדערן אונדז, האָבן מיר געזען אין זייערע אויגן דעם טרויער, וואָס עס רופן אַרויס די אומגערעכטיקייטן, וועלכע מ'איז לגבי אונדז באַגאַנגען, און דאָס איז געווען פאַר אונדז ניי און ליב.

יעדן פאַרנאַכט ווען זיי זענען געגאַנגען פריער אַהיים פון זייער אַרבעט, פייפנדיק האָלענדישע פאָלקס־לידער, זענען איבער אונדזערע קעפּ געפלויגן קליינע פּעקעלעך, שטיקעלעך ברויט באַשמירט מיט מאַרמעלאַדע און מיט מאַרגאַרין, פאַר די „זינד”, אויב דער פּאָסטן האָט דערזען, זענען זיי שעהן לאַנג געשטאַנען אויפן „אַפּעל”. דאָס האָט זיי אָבער נישט אָפּגעהאַלטן צו טאָן דאָס וואָס זיי האָבן געוואָלט טאָן. אַנדערע פון זיי האָבן געצאָלט געלט־שטראָף פאַר אַ קוק, פאַר אַ שמייכל, פאַר אַ באַגלייטן מיט די אויגן...

שנעל ווי אַ בליץ לויפט דורך אין מיין געדאַנק די „באַקאַנטשאַפט” מיט קיים, זיין שטימע האָבן איך נאָך נישט געהערט, זיין האַנט נישט געפילט, אָבער אונדזערע אויגן קענען זיך. צוויי פאַר אויגן האָבן זיך באַקענט, אין אַ פרעמד און ווייט לאַנד, פאַרשקלאַפט אונטער אַ ווילדער

שעם זיך! אין אַזאַ שיינעם טאָג אַריינשטעקן די נאָז אין פּאַפּירלעך?... קום, קום מיט מיר, סערזש און אונדזערע באַקאַנטע גייען צו די „רייסעס". אַ זייער אינטערעסאַנט פּאָרל. וועסט זען, וועסט נישט באַדויערן.

פלאָראַ איז נאָך געווען אין די פּאַפּיליאָטן, ווייזט אויס, אַז זי וויל היינט געפעלן ווערן. מרים האָט זי גוט געקענט. אַלעמאָל אַ פריילעכע, מיט לאַכנדיקע פונקען אין די בלויע אויגן, וואָלט זי געפּאַסט פאַר אַלצדינג אין דער וועלט אויסער פאַר אַ לערערקע. יענע האָט נישט געהאַט מיט אירע שילערינס אַזעלכע פּראָבלעמען ווי זי, מרים לערנער האָט. אירע בליקן אויף דערציאונג זענען ראַציאָנעלע און פשוטע ווי זי אליין איז עס — אָן קאָמפּלעקסן.

— דו, סעירא, טענהט זי אָפּט צו שרהן, ווילסט דערלאַנגען דיינע סטודענטינס אַלע פּראָבלעמען אויף אַ טעלערל — פאַרגעס וועגן דעם דעם! ווען דיינע צעפּיעשצעטע מיידלעך וועגן אויפוואַקסן. אַרומקוקן זיך און דערזען דאָס לעבן אויף דער וואָר, נישט ווי עס איז באַשריבן אין די ראָמאַנען, וועלן זיי זיך אויספּאָרען מיט זייערע פּראָבלעמען, ווי איך און דו גיבן זיך אן עצה מיט אונדזערע.

טרעפט זיך ביי מיר אן ענין, אַ צו האַרטע נוס, לאָז איז עס איבער פאַר אַנדערע. דאָס לעבן איז קורץ און יעדער טאָג וואָס גייט אוועק וועט נישט צוריקקומען. אַ שאָד צו פטרן אים אויף סטערילע גריבלענישן.

דאָס איז גוט פאר זיי, האָט מרים געטראַכט אין זיך. אַ יידישער לערער האָט אַ שווערערע אויפגאַבע. ער דאַרף דערציען צוויי פּערזענלעכקייטן אין איין פּערזאָן — דעם מענטש און דעם ייד. איך דערצי יידישע מיידלעך, זיי וועלן דאַרפן ווערן די צוקונפטיקע טרעגערינס פון דעם מענטשלעכן און יידישן פלעמל, איבערצוגעבן צו זייערע קינדער דעם יידישן מיין פון „ואהבת לרעך כמוך".

די לערערקע לערנער האָט נאָכאַמאָל איבערגעלייענט די טעזן, און אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט. שרה־מרים, זיי ערלעך מיט זיך!

זי ווייסט, אַז זי טאָר נישט פאַרדאַרבן ביי די קינדער דעם גלויבן אין הומאַניזם, אין דער פריינדשאַפט פון מענטש צו מענטש — אָבער ווי קען זי רעדן וועגן דעם גרויסן חלום, דערוועקן ביי זיי די האָפענונג אויף אַ בעסערער וועלט נאָך דער שוידערלעכער בלוט־באָד, אין וועלכער אַ דריטל פון פאָלק איז דערטרונקען געוואָרן!

אירע אויגן זענען פייכט געוואָרן. זי האָט נישט מער קיין אילוזיעס. גענוג טרוימען האָבן זיך שוין אין איר איבערגעבראָכן.

פאַמעלעך האָט זי צונויפגעלייגט די פאַרשריבענע פּאַפּירלעך און מיט שטייף פאַרפרעסטע פינגער צעריסן זיי אויף פּיצלעך. זי האָט געקוקט אויף דעם הויפן פּאַפּירלעך, וואָס איז געפאַלן ווי שניילעך אין אָפּפאַל־קויבער ווי אויף אויף אָפּגענוצטע קאָנפעטיס.

זי האָט אַ טראַכט געטאָן: — „קאָנפעטיס זענען שיין איידער מען באַנוצט זיי — פונקט ווי דער „ואהבת לרעך כמוך".

די לעצטע דריי ווערטער „ואהבת לרעך כמוך" ארויסגערעדטע אויפן קול זענען אין דער שטילקייט פון צימער געפאַלן בלייאיק אויף איר צעטומלטן געמיט.

לאה זילבער „דריי מתנות"

צוגעשיקט פון מאָנטרעאָל

וועגן ליכטיקע מענטשן אין אַ פינצטערער צייט, מאַי 1944. (פון עמק הבכא)

אַז דער פרילינג האָט אָנגעפאַנגען צו קלאַפּן אין אַלע טירן פון דער וועלט, האָט ער, די האַלב־איינגעזונקענע טיכלעך פון אונדזערע באַראַקלעך, וועלכע זענען געווען אויסגעשטעלט אויפן גרויסן און זאַמדיקן פּלאַץ, אויך נישט דורכגעלאָזן און געמאַכט אויפוואַכן די פינף הונדערט יונגע הערצער אין זייערע אויסגעדאַרטע און אויסגעהונגערטע גופים. ס'האַרץ האָט פון גאָרנישט געוואָלט וויסן, ס'האָט זיך געריסן צו די בלויע הימלען, דאָרטן, האָט דאָס האַרץ געוווּסט, אין יונגער טיפער און ריינער בלויקייט האָט זיך שוין ווי עס ווייזט איינגעשטעלט דער פרידן...

די הימלען האָבן זיך שוין געבעטן ביי דער ערד: עד מתי וועט איר אָנזאַפּן די ערד מיט בלוט, כ'בין אייך מוחל! מיינע רעגנס זענען גענוג שטאַרק אַרויסצוציען ברויט און בלומען פאַר אַלעמען. אַפילו פאַר בהמות און חיות, ווערים און פייגל. טאָ הערט זיך אויף צו פלייסן מיט אייערע מלחמות, איר נישטיקע ברואים! איר קענט אפילו נישט באַשטימען אייער אייגענעם גורל! טאָ, וואָס רייסט איר זיך און לאָזט דעם אַלמעכטיקן באַשעפער נישט רוען אין זיין אייביקייט! פאַרוואָס שטערט איר „דאָס מעשה בראשית בכל רגע" און אָנשטאָט דעם האַלט איר „אים" אין איין אונטערטראָגן רויך, בלוט און דעם עיפוש, וואָס דער טויט לאָזט נאָך זיך!... האָט נישט דער באַשעפער פון אַלע וועלטן אייך געגעבן אַ וועלט פאַר זיך, מיט אַלע באַקוועמלעכקייטן, א רחבותדיקע, אַ גרויסע און אַ ליכטיקע. איר נישטיקע באַשעפענישן! איר מאַכט, אַז דער באַשאַפער זאָל זיך שעמען מיט זיין באַשאַף.

די הימלען שיינען און גלאַנצן און די פינף הונדערט שקלאַפינס פרייען זיך, די אויגן שמייכלען... ווייל טיף, טיף אין דער נשמה האָט זיך פּאַמעלעך אויפגעשלאָסן אַ שלעסעלע און געעפנט אַ טירעלע און אריינגעלאָזט צוריק דאָס פאַרלוירענע אוצרל, וועלכער טראָגט דעם נאָמען האָפנונג און באַלייכט דאָס אינעווייניקסטע פינצטערנישט מיט אַ שטילער און העלער פרייד...

דער אייביק פאַרכמורעטער פּאָסטן שמייכלט אויך היינט, אַפילו די ביקס אויף זיין אַקסל האָט זיך היינט צעשיינט אַנטקעגן דער זון, ווי עס וואָלט זיך גערייט; ווי לאַנג

דיין חבר״ — אַן אַבסטראַקטער קאָלירפולער זייפנבלאָז. עס איז זייער שיין, נאָר נישט בינדנדיק, עס איז אַ ווונטש, אַ פיינע עצה — נישט מער.

דאָך האָט די מענטשהייט אין איר אייביקן געראַנגל פאַר אמת און יושר, אַ געראַנגל, וואָס וועט דויערן ביז דער לעצטער מענטש וועט עווענטועל פאַרשווינדן פון דער אויבערפלאַך פון דער ערד — זיך אַ קער געטאָן צום אַלטן מאָראַלישן אימפעראַטיוו, און געפּרוּווט אים אויפלעבן אין אַ גערעגלטער פאָרעם, אָן דער פשטות מיט וועלכער ער קלינגט אזוי באַצויבערנדיק שיין.

לאָמיר פאַר א רגע אָננעמען, אז די נייע פאָרעם, דער סאָציאַליסטישער אויסטייטש, וועט באַקרעפטיקן די עטיש־מאָראַלישע סובסטאַנץ נישט נאָר מיטן גוטן ווילן פון מענטש, נאָר מיט ווייניקער עטישע מיטלען — מיט געזעצן, און געזעצן, ווי גוט און מילד זיי זאָלן זיין, זענען אַלעמאָל ווי אייזערנע קראַטעס אויף אַ תפיסה־פענצטער.

שרה־מרים האָט זיך פאַרטראַכט. וועלן דאָס אירע תלמידות פאַרשטיין? איז עס אפשר צו ברוטאַל פאַר יונגע מוחות אַראָפּצורייסן ס׳קרוינבלעטל פון אַ שיינער בלום צוליבן דערגיין צום נאַקעטן שטאַמעלע, צום אמת?

די לערערקע לערנער איז מקנא אירע שילערינס יוגנטלעכן ענטוזיאַזם און לעבנס־פרייד. זי זעט זיי אויף די פויזעס שפּאַצירן אין גרופּקעס צובויגנדיק די קעפּ ווי פאַרליבטע. זי זעט טיילמאָל צוויי חברטעס גייען ארומגענומען מיט די הענט ביי די טאַליעס, שמייכלענדיק צו זיך, פאַראייניקטע מיט אַ בשותפותדיקן אינטימען סוד.

אויף א רגע קומען צוריק אירע אייגענע יוגנט־דערינערונגען, די פּאַסטעל־פאַרביקע טרוימען — און שרה־מרים פאַרדעקט זיי גיך מיט אַ קאָנווענציאָנעלן שמייכל. ווי אַזוי קען זי צונעמען פון די קינדער די אילוזיעס מיט וועלכע זייער יוגנט איז פול איבערן אויג?

פלוצלינג האָט זי באַמערקט אַ קורצן זאַץ, וואָס האָט אַ גלי געטאָן ווי אַ פונק אין אַש.

„געזעצן זענען, ווי די ליטעראַטור און קונסט, אַן אָפּשפּיגל פון דער געזעלשאַפט״ — און זי האָט אַ טראַכט געטאָן: איז אַן אָפּשפּיגל די רעאַלע ווירקלעכקייט? אַן אָפּשפּיגל קען אָפּנאַרן.

ביי דעם געדאַנק וועגן „אָפּנאַרן״ האָט זי אויפגעשוידערט.

— ווי אין די חלומות... אַזוי ווי היינט אידערפרי...

זי האָט נאָכגעפאָלגט דאָס ווייטערדיקע, אירע אייגענע געדאַנקען.

„סאָציאַליזם. די וועלט פון דער צוקונפט. ברידערלעכקייט. מענטשן וועלן זיין גלייכע מיט גלייכע״. לאָזונגען, שטרעבונגען אַ מאָל שוין אויסגעבלוטיקטע אין אויפשטאַנדן און רעוואָלוציעס.

איר מוטער, איר גוטע מאַמע איז געווען א פשוטע פרוי, אָן שקאָלעס, אָבער מיט אַ פעיקייט צו זען און אָפּצושאַצן זאַכן מיט אַ קלאָרן פאַרשטאַנד.

— מרימל! — פלעגט זי רופן איר טעכטערל — זע נאָר וואָס סאַרע שיינע בלימעלעך איך האָב געקויפט לכבוד שבת... אמת, זיי זענען שיין? אָבער קוק זיך גוט איין — קיין איין בלימעלע איז נישט גלייך צום אַנדערן. איינס איז א ביסעלע גרעסער, אַן אַנדערס איז קרעפּטיקער אין דער קאָליר. זעסט מיין קינד, מענטשן זענען אויך אזוי!

שרה־מרים האָט אַ שמייכל געטאָן. די מאַמע איז געווען גערעכט. נישטאָ קיין אינדעטישקייט אין דער נאַטור. זי האָט גענומען לייענען אויפן קול.

„פאַראַנען אַ טעאָריע, אַז באַדינגונגען שאַפן דעם מענטש, און אויף דעם סמך האָט מען מיט עטלעכע צענדליקער יאָרן צוריק גענומען עקספּערימענטירן מיט בויען אַ נייע געזעלשאַפט. אָבער, שטעלט זיך אַ פראַגע, וועלן קענען מענטשן לעבן ווי בינען? ווי מוראַשקעס? ווי טערמיטן? און ווייטער, צי איז דאָס געווען אַ טענדענץ פון אַ גאָט צי פון אַ טיוול צו באַשאַפן אַ וועלט מיט אַלצאייניקע בריאומלעך? צו וואָס? אפשר כדי צו קענען זיי האַלטן פעסטער אין צוים? עפּעס שטימט נישט, פאַראַנען אין חומש אַ פאַבל וועגן אַ דור הפלגה. „ווען גאָט האָט דערזען, אַז די מענטשן פון יענער צייט האָבן גענומען בויען אַ טורעם וואָס זאָל גרייכן ביזן הימל, האָט ער צעמישט זייערע לשונות, און די מענטשן האָבן אויפגעהערט צו פאַרשטיין איינער דעם אַנדערן״. עס איז געשאַפן געוואָרן אַ גרענעץ צווישן מענטש און מענטש, און צווישן פאָלק און פאָלק — ווו איז דאָ דער זין דערפון?

— יעקב, זיי אזוי גוט, קום נאָר א הער!

אינמיטן רופן האָט זי אָפּגעהאַקט. זי האָט אים געוואָלט זאָגן: — יעקב, דו האָסט דאָך אַ קלאָרן שכל. אַלעמאָל וואַרפסטו מיר פאָר מיין צעפלאָנטערקייט — טאָ העלף מיר ארויס...

אַ גרימאַסע האָט צעקרומט אירע פולע, אויסדרוקספולע ליפּן. ער וועט איר ענטפערן, ווי ער האָט עס שוין נישט איינמאָל געטאָן, שפּאַסיק:

— מרימל, דאַרפסט זען אַ דאָקטאָר.

זי האָט אָפּגעזיפצט, זיך פאַרטראַכט. זאָל זי ארייננעמען אין דער לעקציע דעם אויסדרוק „אַ גאָט צי אַ טייוול״? דאָס וועט זיכער ארויסרופן ביי מלכהלען, אַ מיידל פון אַ פרומער היים, אַ פּראָטעסט. זי זעט דייטלעך אירע גרויסע, שוואַרצע אויגן איבערפולטע מיט טרערן. עס איז שוין געווען אַזאַ ענלעכער אינצידענט אין קלאַס מיט איר. עס איז געוואָרן אַ טומל, אַ קריגעריי צווישן מלכהלען און אַנדערע מיידלעך וואָס האָבן געחוזקט פון איר. וואָס שייך די גלייכקייט פון מענטשן, כדי זיי צו האַלטן פעסטער אין צוים ווי נישט געהאָרכזאַמע פערד, וועט עס אויך ארויסרופן פּראָטעסטן. עטלעכע שילערינס קומען פון היימען מיט סאָציאַליסטישע אָנשויאונגען.

זי וועט נישט ארייננעמען נישט גאָט, נישט דעם טיוול און נישט די גלייכקייט. „נאַ ניעט — סודאַ ניעט״ זאָגן די רוסן. וואָס וועט בלייבן?...

די לערערקע לערנער, מיט אַ פּראַקטיק פון דרייסיק יאָר לערעריי איז געבליבן זיצן פאַרלוירן ווי א פאַרשפּעטיקטער פּאַסאַזשיר אויף אַ באַן־סטאַציע, ווי אַ צוג גייט פאַרביי איינמאָל אין א מעת־לעת, אָן אַן אויסוועג.

— העלאָ, סעירא!... ביסט נאָך אין מאָרגנראָק?...

ואהבת לרעך כמוך

י. מ. לעווין

דערציילונג

שרה־מרים לערנער האָט זיך אויפגעוועקט פון שלאָף מיט אַ ברעכונג אין אַלע גלידער און אַ הוילקייט אין קאָפּ, ווי זי וואָלט זיין נאָך אַן אָפּעראַציע אָדער נאָך אַ שווערן חלום פול מיט קאָשמאַרן.

זי איז געלעגן אומבאַוועגלעך מיט האַלב־פאַרמאַכטע אויגן און געפּרוווט זיך איינהערן אינעם גערעדערטן, פאַרפאַמעלעכטן אינערלעכן ריטעם, וואָס איז געפלאָסן דורך איר קערפּער ווי אַ ריטשקעלע צווישן גראָז, קוים צו דערטאַפּן.

זי האָט זיך נישט געשראָקן. עס האָט איר ארומגענומען אַן אייזיקע גלייכגילטיקייט, ווי זי וואָלט זיין נישט זי, שרה־מרים, נאָר אַ פרעמדע אומבאַקאַנטע פרוי. ביסלעכוויז האָבן זיך גענומען אויסשיילן ברעקלעך מחשבות, בילד נאָך בילד, סתם אזוי און שום שייכותן, און אײדער זיי האָבן אָנגענומען אַ קאָנקרעטע שאַרפקייט זענען זיי זיך צעשוווּמען ווי רויך.

נאָר איין בילד, אַ מאָדנע זעאונג, אַן אויסנאַמלעך פיינלעכע, האָט זיך גענומען איבערחזרן בולטער ווי די אַנדערע, מיט עקשנות. שרה־מרים האָט געפּרוווט אוועקטרייבן עס פון זיך, אַנטלויפן דערפון, ווי מען שטויסט אַוועק פון זיך אַ נישט ניחהדיקע דערמאָנונג, און נישט געקאָנט.

אין אַ ווינקל פון איר האַלב־וואַכן באַוווסטזיין האָט זיך געצונדן אַ וואָרענונג:

— שרה־מרים, לאָז עס נישט גיין צו וויט!

אָבער אַן אַנדער כוח, אַן אומבאַקאַנטע באַהאַלטענע קראַפט, האָט גענומען די אויבערהאַנט.

...זי זעט זיך שטיין אין קלאַס, רעדט צו די קינדער און מיטאַמאָל וואַקסט אויס פאַר איר די „אַנדערע" שרה־מרים מיט אַן אויסגעשטרעקטן, וואָרענדיקן פינגער:

„שרה־מרים, נאָר נישט די קינדער... גלויבסט דאָך אַליין נישט אין דעם וואָס דו דערציילטס זיי!"

באַפאַלן פון אַ פּלוצימדיקן פחד האָט זי ברייט געעפנט די אויגן און אַרומגעקוקט זיך איבערן צימער. דאָס ערשטע וואָס זי האָט דערזען איז געווען דער וועקזייגער וויזן אַ שפּעטע פאַרמיטאָג־שעה, פאַרוואָס קלינגט ער נישט?... געוויינטלעך קלינגט ער דאָך אַלעמאָל אַ פּאָר סעקונדן נאָך איר אויפוועקן זיך פון שלאָף. עס שטייט שוין לאַנג צווישן איר און דעם זייגער א שטילער אָפּמאַך: — איך וועל דיך אָנדרייען — נאָר דו דאַרפסט מיך נישט וועקן...

זי האָט אַ פיר געטאָן מיט דער האַנט איבער די אויגן. זי האָט זיך דערמאָנט, אַז פאַריקע נאַכט האָט זי אים טאָקע נישט אָנגעצויגן. היינט איז יום־טוב און די שולן זענען געשלאָסן.

מיטאַמאָל איז עס איז ווידער באַפאַלן.

— שרה־מרים, נאָר נישט די קינדער... אַ דין אָדערל אין דער לינקער שלייף האָט כסדר געטיקעט:

— שרה־מרים, נאָר נישט אַפּ... שרה־מרים, נאָר נישט אַפּ...

זי האָט זיך דערמאָנט, אַז אָט די קאָשמאַרע סצענע פלעגט זיך איבערחזרן אין אירע חלומות אין פאַרשידענע וואַריאַנטן. זי קוקט מיט שרעק אויף דעם אויסגעשטרעקטן פינגער:

— שרה־מרים!...

מיט וואָס נאַרט זי זיי? זי מיינט, אַז זי איז ערלעך מיט די קינדער און אוודאי מיט זיך. זי גיט איבער אירע געדאַנקען, ווי נאָר מעגלעך, דורכגעטראַכט און באַגרינדעט. צווייטנס, עצמדיק איז זי דאָך נאָר אַ הויכרעדערין איבער טעקסטן באַאַרבעטע פון אַנדערע. אפשר זענען די ביכער פאַלש און אָפּנאַרעריש?

אין משך פון יאָרן האָט זי אויסגעאַרבעט אַ מעטאָד פון אַרבעט, וואָס איז געוואָרן אַ געוווינשאַפט. פון איר טיש, וואָס שטייט ביים פענצטער, ביז דער טיר־געמאָסטענע צען טריט. זי זעט זיך פון דער זייט, ווי זי וואָלט נישט זיין די לערערקע לערנער, נאָר אַן אַנדערע, מיט אַן אַנדערן נאָמען און אַנדערער מענטאַליטעט. אַ מיטליאָריקע פרוי שפּאַנט פאַמעלעך מיט אַ בוך אין האַנט פון פענצטער צו דער טיר און צוריק. זי שפּירט אויף זיך די קינדערס בליקן. זיי פאָלגן נאָך אירע באַוועגונגען, וואָס פאַלן זיך צונויף מיט די סקאַנדירטע פראַזן. אָבער אַ באַזונדערע הנאה האָט זי ווען זי קומט מיטן פנים צום פענצטער און די זון טוט אַ שיין אויף מיט גאָלדענע פונקען אין די ברילן. זי זעט אויס גאָר פאַרנעמיק ווען עס געלינגט איר ארויסצוציען אַ נייעם פאָדעם פונעם קנויל אָנגעלאָפענע געדאַנקען, און אירע אויגן טוען אַ בלישטשט מיטן פייערל פון זעלבסטצופרידנקייט.

זי דרייט זיך אויס אין דער ריכטונג צו דער טיר — און פּלוצלינג באַפאַנט איר אַן אומרואיקייט. זי דערשפירט אַ סעקונדע פריער, אַז אָט, ס'וועט געשען... זי וועט דערזען אין איר שאָטן אויף דער טיר די אַנדערע... די מאָנערין...

— שרה־מרים...

אויף גיך האָט זי ארויפגעוואָרפן אויף זיך דעם מאָרגנראָק, און נישט לויט איר געוווינשאַפט, אַ באָרוועסע, אַ נישט פאַרקעמטע גענומען אויפזוכן די טעזן פון דער לעקציע: ואהבת לרעך כמוך.

— קינדער, איך וועל פּרובירן צו באַלויכטן אין קורצע ווערטער דעם תמצית פון הללס באַרימטן זאָג: — ואהבת לרעך כמוך — די אור־אַלטע אידעע פון פאַרברידערונג צווישן מענטש און מענטש — און איר אויסווירק אין דער היינטיקער מאָדערנער צייט.

אויבנאויפיק זעט אויס, איז די וועלט, בעסער געזאָגט, אַז די מענטשן וועלכע גלויבן אין תורת משה, און די וועלכע גלויבן אין כריסטוסעס פילאָזאָפיע פון אונטערשטעלן די אַנדערע באַק א.א.וו. פאָלגן נאָך הללס לערע. אָבער ווען ס'טרעפט ווען איינער דאַרף פאַרקוקן אויף אַן עוולה, וואָס זיין מיטמענטש איז באַגאַנגען קעגן אים, ווערט פון דעם עטישן אימפּעראַטיוו „זאָלסט ליב האָבן

מעלבורן. פון דאַנען פאָרט ער קיין סידנעי און אויך דאָרטן גיט ער וואָרט־קאָנצערטן און פירט אויס די פּיעסע „די געלע לאַטע" מיט די סידנעיער אַמאַטאָרן. אויפן פּאַרלאַנג פון סידנעיער פּען־קלוב שטעלט וויסליץ די זעלבע פּיעסע אויף ענגליש.

סוף 1938 פאַרלאָזט וויסליץ, דער וואַנדערנדיקער טרובאַדור, אויסטראַליע. ער גייט ווייטער אין דער וועלט. דאָס מאָל קיין דרום אַמעריקע. ער קומט צוריק קיין אוי־סטראַליע ערשט אין 1940, שוין אין די מלחמה־יאָרן.

✶

אַט האָט נאָר וואָס פאַרלאָזט די מדינה יעקב וויסליץ און שוין איז אָנגעקומען א נייע דערפרייענדיקע ידיעה, אַז די באַרימטע טעאַטער־קינסטלערין, רחל האָלצער, גרייט זיך צו קומען אויף אַ באַזוך קיין אויסטראַליע.

איך האָב די קינסטלערין קיין מאָל נישט געזען שפּילן. אָבער איך האָב געוווּסט די פּאָזיציע, וואָס זי פאַר־נעמט אין יידישן טעאַטער. עס קלינגט אפשר מאָדנע, אָבער ס'איז אַ פאַקט: יידיש האָט זי ווייניק געקאָנט. פויליש איז געווען איר רעדנדיקע שפּראַך. אירע ערשטע דראַ־מאַטישע שריט האָט זי געמאַכט אויף דער פּוילישער בינע. דאָרטן האָט זי באַקומען אירע טעאַטראַלע אויסשולונג. אין א גאַר קורצער צייט האָט זי, אַ דאַנק איר איינגע־בוירענעם טאַלאַנט פאַרנומען אַן אָנגעזעענעם אָרט אין פּוילישן טעאַטער. מיט קאַריערע, ווי אויך מיט פּרנסה איז זי געווען פאַרזאָרגט. אָבער איר יידישע נשמה האָט געצויגן צום יידישן טעאַטער. זי לערנט זיך אויס מאַמע־לשון, און גייט איבער פולשטענדיק אויף דער יידישער בינע. ס'איז אַ זעלטענע דערשיינונג, אז אַ יידישער אַק־טיאָר מיט אַ געזיכערטן פּאָסטן אויף אַ פרעמדער בינע, זאָל פּלוצלינג ווערן א יידיש־ענטוזיאַסט, און לאָזן זיין קאַריערע אויף הפקר... אָבער האָלצער האָט געהאַנדלט, ווי איר נאַציאָנאַלער שטאָלץ האָט איר דיקטירט, ווו מען האָט איר אַממיינסטנס באַדאַרפט. איז ווערט אַזאַ טאַט צו באַגריסן. דערפאַר איז די פריידיקע ידיעה פון איר קומען צו אונדז געווען פון אַ דאָפּלטער ווערט.

אין פּוילן האָט זי געשפּילט די ווערק פון שלום אַש, שלום עליכם, ה. לייוויק, ש. אַנ־סקי, בערגלסאָן. פון דער וועלט־ליטעראַטור — טאָלסטאָי, סטרינדבערג, גאָגאָל, אַרנאָלד צוויג און פיל אַנדערע. רחל האָלצער איז אויך אַ גלענצנדיקע רעציטאַטאָרין און אליין אויסגעפירט וואָרט־קאָנצערטן פון דער יידישער, ווי אויך פון דער וועלט־ליטעראַטור. איך האָב זייער אָפט באַמערקט אין דער יידישער פּרעסע פון וואַרשע, איר נאָמען, אַז זי טרעט אַרויס מיט רעציטאַציעס אויף פאַרשידענע גרויסע אימפּרעזעס.

מיט אַזאַ באַגאַזש איז רחל האָלצער צוזאַמען מיט איר מאַן חיים ראָזענשטיין דעם צווייטן אַפּריל 1939 „אַריינגעשוואומען" קיין אויסטראַליע, מעלבורן.

און ס'האָט זיך אַ ריר געטאָן. פון פאַרשידענע גרופּן, ליבהאָבער פון יידישן טעאַטער איז געשאַפן געוואָרן אַ ספּעציעלער רחל האָלצער קאָמיטעט צו העלפן דער קינסטלערין אין איר מיסיע, צוליב וועלכער זי איז גע־קומען קיין אויסטראַליע. איר ווונטש איז געווען זיך צו טיילן מיט אונדז, מיט דעם גייסטיקן פאַרמעגן, וואָס זי פאַרמאָגט.

איר ערשטער וואָרט־קאָנצערט אין אַ גרויסן זאַל, אין דער „סיטי", פון דער שטאָט מעלבורן, האָט געמאַכט אַ רושם. די גאַנצע ענגלישע פּרעסע האָט געגעבן אָפּשאַ־צונגען וועגן איר טאַלאַנט און געהאַט מיט איר ספּע־ציעלע אינטערוויוען. זי איז גלייך איינגעלאַדן געוואָרן אין ענגלישן ראַדיאָ צו געבן נומערן פון איר רייכן רעפּערטואַר.

דער גרויסער אויסטראַלישער שרייבער, וואַנס פּאַל־מער, האָט אין איינעם פון זיינע וועכנטלעכע ראַדיאָ־אוי־בערזיכטן געגעבן אַן אָפּשאַצונג וועגן רחל האָלצערס ערשטן וואָרט־קאָנצערט. ער האָט אין זייער האַרציקע ווערטער אונטערגעשטראָכן דעם הויכן קינסטלערישן ווערט פון רחל האָלצערס אופן פון אינטערפּרעטאַציע, אָנווייזנדיק, אז זי איז אין דער ערשטער רייע פון באַ־דייטנדיקע וואָרט־קינסטלער.

אַזעלכע וואָרט־קאָנצערטן מיט באַלאַנסירטע און געשמאַקפולע פּראָגראַמען האָט זי אויסגעפירט עטלעכע מאָל. מ'האָט געפּילט דעם יום־טוב אין שטאָט.

זי האָט אויפגעפירט אַ פּיעסע „דריי פרויען" מיט דער באַטייליקונג פון שושנה וויט אין חוה דאָן. אגב, האָט ש. וויט אויך געשפּילט מיט וויסליצן אין „דיבוק" אַלס לאה.

זי האָט אויך געשטעלט אַ פראַנצויזישע קאָמעדיע „פרוי אַדוואָקאַט" פון ל. ווערנעיל, מיט דער באַטייליקונג פון יאַשע שער, אַ פּעאיקער אַמאַטאָר נאָך אין זיין היים־שטאָט ריגע. ער איז נאָר וואָס אַראָפּ פון דער שיף מיט זיין פרוי שולמית, די טאָכטער פון ח' יוסף גיליגיטש. די לעצטע, אַ קוואַליפיצירטע לערערין, האָט געגעבן אַ גרויסן צושטייער דעם יידישן שול־וועזן אין מעלבורן.

רחל האָלצער האָט אויך באַזוכט סידנעי מיט איניקע וואָרט־קאָנצערטן. אויך דאָרטן האָט דאָס קינסטלערישע יידישן וואָרט געהויבן די חשיבות פון יידיש לשון.

אָפּזייענדיק אין אויסטראַליע כמעט אַ האַלב יאָר, האָט די קינסטלערין זיך געגרייט ווידער צו פאָרן אין דער גרויסער וועלט מיט יידישע ישובים. אָבער דער אויסברוך פון דער מלחמה האָט איר געצוווּנגען צו בלייבן מיט אונדז. ווי ווייטיקלעך דאָס זאָל נישט קלינגען, איז עס געווען צו אונדזער טובה. מיטן צוריק־קומען פון וויס־ליצן האָט זיך אָנגעהויבן א ניי קאַפּיטל פון יידיש טעאַ־טער. דאָס איז געווען א גליקלעכער זיווג פון צוויי גרויסע בינע־קינסטלער, וואָס האָט דערהויבן דאָס דראַמאַטישע קינסטלערישע טעאַטער צו אַ הויכער מדרגה.

רעליף־פאָנד. ס'האָבן זיך דאַן אויך אָנגעהויבן באַווייזן פּראָפעסיאָנעלע אַקטיאָרן: די ערשטע זענען געווען נתן גינטער (אַ ברודער פון יעקב גינטער) מיט זיין פרוי סאַראַ. זיי האָבן געשפּילט ביז איצט אין די דרום אמעריקאַנער לענדער. אין מעלבורן האָבן זיי געשפּילט א גאַנצע רייע פּיעסן, ווי „מאָטקע גנב" פון שלום אש, „מירעלע אפרת" פון יעקב גאָרדין", „צווי קוני לעמעל" פון גאָלדפאַדן.

אָנהויב 1937 קומט קיין מעלבורן אברהם ברייזבלאַט, ווי ער רופט זיך אליין אָן: „דער פּראָלעטאַרישער רעציטאַטאָר און פאָלקס־זינגער". ער באַווייזט זיך אין א גאַנצע רייע וואָרט און געזאַנג־קאָנצערטן גאַנץ דערפאָלגרייך. ער איז אפילו איינגעלאַדן געוואָרן אין דעם מלוכהשן ראַדיאָ צו געבן אַזאַ קאָנצערט. ער פאַרבינדט זיך מיט דעם „קדימה יידישן טעאַטער ווינקל" און פירט אויס איניקע טעאַטער־רעווי פאָרשטעלונגען, ווי אויך גאָלדפאַדנס „די כישופמאַכערן", אין איציק מאַנגערס באַאַרבעטונג.

מיטן קומען פון יעקב ווייסליצן, אין יאַנואַר 1938, זענען די אַלע גרופּן טיילווייז געבליבן אין שאָטן, ווייל אויף דער בינע איז געשטאַנען פאַר אונדז א גרויסער יידישער אַרטיסט, וואָס האָט אין דער פולסטער מאָס רעפּרעזענטירט מיט זיך די מאָדערנע יידישע דראַמאַטישע קונסט.

זיין ערשטע וויזיט־קאַרטע איז געווען אַ וואָרט־קאָנצערט, ווו ער האָט רעציטירט אַ פראַגמענט פון פראַנקס „דער מענטש איז גוט" און „שיילאָק", דער סוחר פון ווענעדיק פון וויליאַם שעקספּיר. אין זיינע ווייטערדיקע וואָרט־קאָנצערטן ברענגט ווייסליץ פאר אונדז דאָס בעסטע פון דער יידישער ליטעראַטור, סיי אין פּראָזע און סיי אין פּאָעזיע — פון י. ל. פרץ, שלום אַש, ה. לייוויק, משה שולשטיין, משה נאַדיר, ש. אַנ־סקי.

אָבער גלייכצייטיק גייט אָן אַ פיבערהאַפטע צוגרייטונג מיט די מיטגלידער פון דער „יידישער בינע", ווי אויך אַנדערע אַמאַטאָרן, איינצורעזשיסירן דעם רעפּערטואַר, וואָס ווייסליץ פּלאַנירט אויפצופירן בשעת זיין באַזוך אין מעלבורן.

די ערשטע פאָרשטעלונג איז געווען „די געלע לאַטע", אָדער „פּראָפעסאָר מאַמלאָק" פון ד"ר וואָלף. דאָס איז אַ דראַמע, אין וועלכער עס שפּיגלט זיך אָפּ די גזירה, וואָס האָט זיך אויסגעגאָסן אויפן שווער געפּרוווטן דייטשן יידנטום אונטער היטלערס ממשלה ערב דער מלחמה. די פאָרשטעלונג איז געשפּילט געוואָרן צוויי מאָל מיט גרויס דערפאָלג אין איינעם פון די גרעסטע זאַלן אין יענער צייט, אין טעמפּערענס־האָל. זעכצן הונדערט באַזוכער האָבן געזען די פאָרשטעלונג.

די צווייטע טעאַטער אונטערנעמונג איז געווען „דאָס גרויסע געווינס" אָדער „צוויי הונדערט טויזנט", אַ מאָדערניזירטע מוזיקאַלישע קאָמעדיע פון שלום עליכם. די פאָרשטעלונג איז אויך געשפּילט געוואָרן איניקע מאָל מיט גרויס דערפאָלג.

די לעצטע דראַמע איז געווען אנ־סקיס „דער דיבוק". געשפּילט איז זי געוואָרן אין „פּרינצעס טעאַטער", וואָס נעמט אריין צוויי טויזנט מענטשן. די קינסטלערישע און רעזשיסאָרישע אויספירונג איז געווען אויף אַזאַ הויכער מדרגה, אַז אפילו די ענגלישע טעגלעכע פּרעסע האָט זיך זייער וואַרעם אָפּגערופן אויף דעם קינסטלערישן ניוואָ, סיי דעקאָראַטיוו און סיי אין דער שפּיל פון גאַנצן אַנסאַמבל.

צוויי זאַכן דאַרפן דאָ דערמאָנט ווערן, וואָס האָבן געענדערט דעם אופן פון שפּילן יידיש טעאַטער. און דאָס איז צו פאַרדאַנקען דעם באַזוך פון יעקב ווייסליץ. צוליב דער קליינער יידישער באַפעלקערונג און ספּעציעל יידישרעדנדיקע, האָבן די אָרגאַניזאַטאָרן ביז איצט געמוזט „האָקן" אָדער „פּעדלען", מיט בילעטן, כדי אריינצובאַקומען דעם טעאַטער־עולם, האָט מען זיך פאַרמאָסטן אויף אַ געוויסער גרוואַגטקייט: איינצושטעלן דעם זעלבן פּרינציפּ ווי דאָס ענגלישע טעאַטער, — קומען אליין קויפן, „בוקן" — באַשטעלן בילעטן. אָבער ווו? אַז דער קאָמיטעט פון די פריינד פון די יידישע שולן אין פּוילן, וואָס האָט דורכגעפירט אַלע ווייסליצעס אונטערנעמונגען האָט אליין נישט געהאַט קיין אייגן ווינקעלע, אָן אייגענעם אַדרעס. מען האָט אָבער געקאָנט זיינע טוערס. זענען די היימען מיט זייערע טעלעפאָנען פון די פריינד מאַניאַ און אברהם הילדעבראַנד, יהודית און מאיר סילמאַן און פייגע און סענדער בורשטין געשטעלט געוואָרן צו דער דיספּאָזיציע פאַרן דאָזיקן צוועק, דער עקספּערימענט האָט זיך איינגעגעבן.

אַ צווייטע ענדערונג: ביז איצט פּלעגט מען שפּילן יידיש טעאַטער מיט אַ סופליאָר. די ראָל פון סופליאָר איז, ווי מיר ווייסן, אונטערזאָגן אָדער דערמאָנען דעם העלד אויף דער בינע אין פאַל אויב ער האָט פאַרגעסן זיין פּראָזע.

ס'פּלעגט אויסזען קאָמיש, אַז נישט איינמאָל האָט מען דעם סופליאָר געהערט העכער ווי דעם אַרטיסט אויף דער בינע. מיטן קומען פון ווייסליצן האָט מען די „פּריווילעגיע" פון דעם אַמאַטאָר אָפּגעשאַפט. יעדער איינער, וואָס האָט געוואָלט שפּילן טעאַטער, האָט געמוזט קענען זיין ראָל אויף אויסנווייניק. מען דאַרף דערפאַר אָפּשאַצן, וויפל צייט און ליבשאַפט די אַלע פריוויליקע אַמאַטאָרן, אַרבעטס־מענטשן, האָבן אַוועקגעגעבן פאַרן יידישן טעאַטער.

די ראָל פון דעם סופליאָר האָט אויסגעפירט סעם פּאָדעמסקי, איינער פון די באַליבטסטע און פאַרדינסטפולע טעאַטער־טוער אין מעלבורן.

אַ גרויסע פייערונג איז פאָרגעקומען מיט ווייסליצן אין דער שפּיץ, ווען מ'האָט פאָרמעל געענדערט דעם נאָמען פון טעאַטער־קרייז „די יידישע בינע" א. נ. „דוד הערמאַן". ווייסליץ איז ארויסגעטראָטן מיט א רעפעראַט וועגן זיין רבין, דוד הערמאַן. דאָ האָט מען געזען ווייסליצן אין אַן אַנדער ראָל. ער האָט געהאַלטן אַ וווּנדערבאַרע רעדע, ווי אַ ליד אויסגעזונגען אין אָנדענק פון זיין לערער דוד הערמאַן. צווישן אַנדערן האָט ער געזאָגט: „וואָס י. ל. פרץ איז געווען פאַר דער יידישער ליטעראַטור, איז דוד הערמאַן געווען פאַרן יידישן טעאַטער".

כמעט אַכט חדשים האָט ווייסליץ פאַרברענגט אין

סענדער בורשטין

אַ נייַ קאַפּיטל אין יידישן טעאַטער אין מעלבורן

מעמואַרן פון דער נישט לאַנגער פאַרגאַנגענהייט

אַנהויב יאַנואַר 1938 האָבן מיר דערהאַלטן אַ בריוו פון באַרימטן אַרטיסט יעקב וויסליץ. ער האָט נאָר־וואָס פאַרענדיקט אַ טורנע איבער דרום־אַפריקע — שרייבט ער — ווו ער האָט באַזוכט א גאַנצע רייע שטעט מיט יידישע ישובים. ער איז ארויסגעטראָטן אויף וואָרט־קאָנצערטן, ווי אויך געשפּילט יידיש טעאַטער מיט אַמאַטאָרן.

פאַרן פאָרן קיין דרום־אַפריקע, האָט ער גאַסטראָלירט אין מערב־אייראָפּע מיט וואָרט־קאָנצערטן. אויף זיין אָנפראַגע ביים דיכטער מלך ראַוויטש, וואָס האָט נאָר וואָס פאַרלאָזט אויסטראַליע: צי ער זאָל באַזוכן דעם אויסטראַלישן ישוב, האָט עס אים ראַוויטש וואַרעם רעקאָמענדירט און געראַטן אים זיך צו פאַרבינדן מיטן קאָמיטעט פאַר די יידישע שולן אין פּוילן. ער האָפט אָנצוקומען קיין מעלבורן אין די קומענדיקע וואָכן.

פאַרשטייט זיך, אונדזער קאָמיטעט האָט מיט פרייד אויפגענומען די ידיעה און זיך גלייך פאַרשטענדיקט מיטן דראַמאַטישן קרייז „יידישע בינע״.

איך קען זיך נישט באַרימען, אַז איך האָב געזען שפּילן יידיש טעאַטער אויסגעפירט פון די גרויסע יידישע בינע־קינסטלער. איך שטאַם אליין פון א קליין שטעטל, מאַקאָוו, אזוי ווי אַנדערע הונדערטער שטעטלעך אין פּוילן.

מען איז אָבער נישט געווען אָפּגעריסן פון דער גרויסער יידישער קולטור־וועלט. מיר האָבן געוווּסט, וואָס דאָרט קומט פאָר און מיר האָבן מיט דעם מיטגעלעבט. דערפאַר טאַקע האָט מען געוווּסט, וואָסערע פּאָזיציע יעקב וויסליץ פאַרנעמט אין יידישע טעאַטער.

זייענדיק אין 1927 יאָר אַלס פּאַרטיי־פונקציאָנאַר פון „בונד״ אין וולאָצלאַוועק, אַ גרויסע פּראָווינץ־שטאָט, האָט מען מיר דערציילט, אַז וויסליץ האָט דאָרטן פאַרבראַכט אַ געוויסע צייט און אָנגעפירט מיט דראַמאַטישע קרייזן און געשפּילט טעאַטער מיט אַמאַטאָרן. די גרויסע מעלה פון וויסליצן איז געווען, וואָס אויסער קינסטלערישן טאַלאַנט, האָט ער אויך פאַרמאָגט אַ סך קולטור־וויסן, מיט וואָס נישט אַלע יידישע אַרטיסטן קאָנען זיך באַרימען. זייענדיק גוט באַהאַוונט אין דער יידישער ליטעראַטור און דערצו אַ גוטער רעדנער, פלעגט ער אַרומפאָרן אין די שכנישע שטעטלעך, ווי פלאָצק, גאָמבין, קוטנע מיט וואָרט־קאָנצערטן, רעציטאַציעס פון די פּערל פון דער יידישער ליטעראַטור און גלייכצייטיק אויסטייטשן זייער קינסטלערישן ווערט.

פאַר מיין פאַרלאָזן פּוילן איז מיר אויסגעקומען צו זען וויסליצן שפּילן „דאָס הייליקע שניידערל״ אין שלום אש׳ס „קידוש־השם״ צוזאַמען מיט סאַמבערגן אלס מענדל אַרענדאַר. דער איינדרוק איז מיר געבליבן אין זכרון ביזן היינטיקן טאָג. איך האָב וויסליצן געזען אויך אויף אַן אַנדער אָרט אָן „גרים״. אויף אַ קאָנפערענץ וועגן דער ראָל פון „בונד״ אין די קהילות און שטאָט־ראַטן. מיין שכן האָט מיר אָנגעוויזן אויף אַ ווינקל, ווו ס׳איז געזעסן וויסליץ, אַלס גאַסט, און זיך זייער אויפמערקזאַם צוגעהערט צו די רעפעראַטן און דיסקוסיעס. דאָס האָט אויף מיר געמאַכט אַ גוטן איינדרוק, ווייל עס איז כאַראַקטעריסטיש, וואָס אויסער טעאַטער, קונסט, פאַרמאָגט ער אויך אַן אינטערעס פאַר פּאָליטיש־געזעלשאַפטלעכע פּראָבלעמען.

אין דעם צייט־אָפּשניט, נאָך פאַר וויסליצעס קומען קיין אויסטראַליע, האָט זיך יידיש טעאַטער זייער שטאַרק אַנטוויקלט, דאָס האָט געהאָלפן הייבן און פאַרטיפן די חשיבות פון יידיש קעגן דער וואַקסנדיקער אַסימילאַציע. אויסער דער „יידישע בינע״ אונטער דער לייטונג פון יעקב גינטער, וואָס האָט געשפּילט יידיש טעאַטער שוין באַלד צען יאָר, נישט ווי אַ פּראָפעסיאָנעלער אַרטיסט, פאַר פּערזענלעכע פאַרדינסטן, נאָר אויסשליסלעך פאַר קולטור־און געזעלשאַפטלעכע צוועקן, ווי צ. ב. פאַר די יידישע שולן אין פּוילן, לטובת דער ערשטער יידישער צייטונג אין אויסטראַליע, „אויסטראַליער לעבן״, פאַרן פּוילישן יידישן

וואָס עס איז נאָר מעגלעך, כדי אים ארויסצורייסן פון דאַנען.

און ווי יעדן פרימאָרגן, איז צום מינסקער פעראָן צוגעפאָרן די באַן „מאָסקווע—ווין״.

אומפאַרגעסלעכע, טרויעריקע מאָמענטן פון געזעגענען זיך מיט קרובים און פריינד. אַ שטורעם פון די וואַגאָנען, אַ טומל, דאָס אריינוואַרפן די וואַליזעס, פּעקלעך אין איבערפולטע וואַגאָנען, אַ געוויין און געשרייען...

דאָס קלאַפּן פון די רעדער שנידט זיך אריין אין מוח. ווי אַ כראָנאָמעטער אויף וועלכן עס לויפן פאַרביי די מינוטן, אזוי לויפט פאַרביי יעדער מעטער פון דער ערד אויף וועלכער מיר זענען געבוירן, ווו עס האָבן זיך פאַר אונדזער צוקונפט געראַנגלט אונדזערע נאָענטסטע.

די עטלעכע שורות זענען דערווייל אַ פּאָר ווערטער מיט וועלכע איך האָב זיך געוואָלט טיילן מיט אייך.

אויספירלעכער וועגן דעם האָב איך אָנגעשריבן אין מיין בוך „קאָנטינענטן פון האָפענונג״, וואָס איז שוין גרייט צום דרוק אין דער ענגלישער שפּראַך.

נאָכן קומען צו זיך אויפן 5־טן קאָנטינענט, האָב איך שוין אויף מיין אייגענער הויט דורכגעמאַכט אַלע וואַריאַנטן פון עמיגראַציע־פּראָבלעמען. וואָלט זיך מיר געוואָלט אַלס פאָרזיצער פון א קלוב פון יידישע נייגעקומענע (פון רוסלאַנד) צו באַהאַנדלען די דאָזיקע פראַגן אויף אַ זייטעלע פון אייער זשורנאַל, פאַר וואָס איך וועל אייך דאַנקבאַר זיין.

פעליקס ראַפּאָפּאָרט

ס׳גייען באַנען...

די גאַנצע יידישע וועלט היינט־צו־טאָג פילט מיט די דערנידערונגען און פאַרפאָלגונגען פון אונדזערע שוועסטער און ברידער אין דעם סאָוויעטישן גהינום.

אין דעם גייסט פון סאָלידאַריטעט און דער הילף וואָס מען קען זיי ארויסווייזן, דאַרף אזוי פיל ווי מעגלעך וועגן דעם דערציילט ווערן. יעדער קלענסטער עפּיזאָד אפילו פון זייערע איבערלעבונגען, זאָגט עדות וועגן פייניקונגען,ליידן, פאַרשוועכונג פון מענטשן־רעכט — בלויז דערפאַר, ווייל מען בעט די דערלויבעניש ארויסצופאָרן פון רוסלאַנד.

אַ יונגער יידישער נייגעקומענער פון סאָוויעט־רוסלאַנד האָט מיר פאַרגעלייגט איבערצוזעצן פון רוסיש אַ קורצן אריינפיר־אַרטיקל, וועלכן ער האָפט פאַרצוזעצן אויף די שפּאַלטן פון די „מעלבורנער בלעטער“.

פרידא ווילענסקי

יעדעס מאָל ווען איך בין פאַרבייגעגאַנגען דאָס אָרט, האָט זיך עפּעס ביי מיר אינעווייניק פאַרקלעמט און אַ מאָדנער ציטער האָט מיך ארומגענומען, ממש ווי אַן עלעקטרישער שטראָם וואָלט דורכגעדרונגען מיין קערפּער.

אויף אָט דעם אָרט, איז לויט די דערקלערונגען פון די היגע איינוואוינער, אומגעקומען מיכאָעלס. איניקע האָבן איבערגעגעבן גענויע איינצלהייטן וועגן דער פּאַסירונג און האָבן ארויסגעזאָגט זייער השערה וועגן דער שולד אין דעם פון די באַוווסטע „קרייזן“. אונדז איז בלויז פאַרבליבן צו באַדויערן מיט פאַרדרוס און וויטיק, אַז עס איז אומגעקומען א גרויסער און באַרימטער פאַרשטייער פון אונדזער יידישער אינטעליגענץ.

אייגנטלעך דערמאָנט עס מיך אָפּטמאָל אין מיין אייגענער אָפּשטאַמונג. אָבער ווי אַ מוזיקאַלישער פּרעליוד גייט ער שנעל פאַרביי נאָך אידער ער דערגרייכט דעם קולמינאַציע־פּונקט.

אין דער ווייסרוסישער הויפּטשטאָט מינסק, אויף דער וואָלאָדאַרסקער גאַס, עטלעכע הונדערט מעטער פון אָט דעם אומגליקלעכן אָרט געפינט זיך די תפיסה (ק.פּ.ז.) ווו עס ווערן דורכגעפירט אין אַ סך קאַמערן פּרעלימינאַרע אויספאָרשונגען. די פאַרהערן ווערן דורכגעפירט ביז צו אַ וועלכן עס איז פּסק־דין. די „געסט“ פון אָט דעם „באַשיידענעם לאָקאַל“, ווערן פאַרהאַלטן טיילמאָל אויף אַ גאָר לאַנגע צייט. עס טרעפט אָבער אויך אַזוינס, אַז עס ווערט דעם אַרעסטירטן געמאָלדן וועגן זיין אומשולד און מען באַפרייט אים גאָר.

מיט איינעם פון אַזעלכע גליקלעכע איז מיר אויסגעקומען זיך צוזאַמענטרעפן פונקט אין דער צייט ווען איך און מיין פאַמיליע האָבן דורכגעמאַכט אַ ריי אויפטרייסלנדיקע איבערלעבונגען. דער יונגער באַקאַנטער (צוליב פאַרשטענדלעכע סיבות גיב איך נישט אָן זיין נאָמען) איז באַפרייט געוואָרן נאָך אַן אויספאָרשונג אויף וועלכער ער האָט געוואַרט העכער איין יאָר צייט. באַשולדיקט איז ער געוואָרן אין עפּעס אַן אומפאַרשטענדלעכער אומוויכטיקער זאַך, אָבער צי ער איז יאָ אָדער נישט שולדיק געזוען, איז ער דערוויל געזעסן.

דער וויכטיקסטער פאַקטאָר פון צוגעצויגן ווערן צו דער פאַראַנטוואָרטלעכקייט איז געווען דאָס, וואָס ער מיט זיין משפחה האָבן אָנגעגעבן אין מיניסטעריום פאַר אינערלעכע ענינים אַ ביטע אויף אַן ארויספאָר־וויזע קיין ישראל.

דערוויסנדיק זיך וועגן די אַלע ניואַנסן פון זיינע איבערלעבונגען, האָבן די פירערס פון דער מינסקער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע זיך „אָנגענומען“ פאַר אים (ווי דאָס ווערט ביי אונדז געזאָגט), און גלייך נאָך זיין באַפרייאונג האָט ער זיך אָנגעשלאָסן אין די רייען פון דער אָרגאַניזאַציע.

במשך פון די אויבנדערמאָנטע געשעענישן, פלעגט מיין משפּחה באַקומען א ריי אַנאָנימע בריוו מיט אַן אַנטיסעמיטישן אינהאַלט, וואָס זענען געווען אונטערגעשריבן: „דיעד מאַראַז“. די בריוו האָבן אַנטהאַלטן נבזהדיקע, שרעקלעכע אַנטיסעמיטישע באַליידיקונגען און דראָאונגען פון „אָפּרעכענען זיך מיט אונדז“. איינער פון די דאָזיקע כוליגאַנעס האָט כסדר געקלונגען צו אונדז אין מיטן נאַכט און האָט אויפן אַדרעס פון יידן געשאָטן מיט אַזעלכע שרעקלעכע אויסדרוקן, אַז עס האָט זיך ביי אים ארויסגעפילט א בוכשטעבלעכער פּראָפעסיאָנאַליזם אין זיין אַנטיסעמיטישער טעטיקייט.

עס איז מיר געלונגען צו דערוויסן זיך אויף דער טעלעפאָן סטאַנציע זיין נאָמען. דער פאַרשוין האָט געהייסן וואַלערי פּיזולין, אַן עלטערער לייטענאַנט אין דער אויספאָרשונגס־אָפּטיילונג ביי דער מיליץ. צוליב דער אינטערווענץ ביי זיינע אָנפירער, איז ער באַזייטיקט געוואָרן פון זיין אַרבעט אין אונדזער ראַיאָן און איז אַריבערגעפירט געוואָרן אין די קולואַרן פון דער זעלבער אונטערנעמונג אין אַן אַנדער ראַיאָן.

דער נאָמען פון דער געזעלשאַפט וואָס פלעגט אריינשיקן די בריוו מיט די שוידערלעכע שאַפונגען, האָט זיך לויט די אותיות אויסגעלייגט: „דאָבראָוואָלנאַיע עדינסטוואָ דזייסטווי מיראָטוואָרנאָוואָ אָסוואָבאָזשדזעניאַ ראָדזיני אָט זאַבלודזשיך“ — (פרייוויליקע איינהייט פון ווילטעטיקער באַפרייאונג דאָס היימלאַנד פון פאַרבלאָנדזשעטע).

אזוי ווי איר זעט... האָבן מיר פאַרבלאָנדזשעט! אין אָט דעם אויסדרוק איז אָן ספק פאַראַן א גרויסער חלק פון אמת, און אזוי ווי אַ פאַרבלאָנדזשעטער זוכט דעם וועג, כאָטש אַ טירעלע צום ארויסגאַנג, אָדער ווי מען זאָגט עס ביי אונדז יידן פון די אוראַלטע צייטן: אַ טירעלע דורך וועלכער מען קאָן זיך אדורכגליטשן...

דאָס דאָזיקע טירעלע האָט אונדז געבראַכט אין דער וויזע־אָפּטיילונג כדי צו בעטן אַ דערלויבעניש אויף ארויסצופאָרן פון לאַנד. די ידיעה וועגן מיין באשלוס האָט צו מיר געבראַכט מיין באַקאַנטן מיט זיינע חברים. מיין יונגער פריינד האָט מיך געבעטן צו טאָן פאַר אים אַלץ

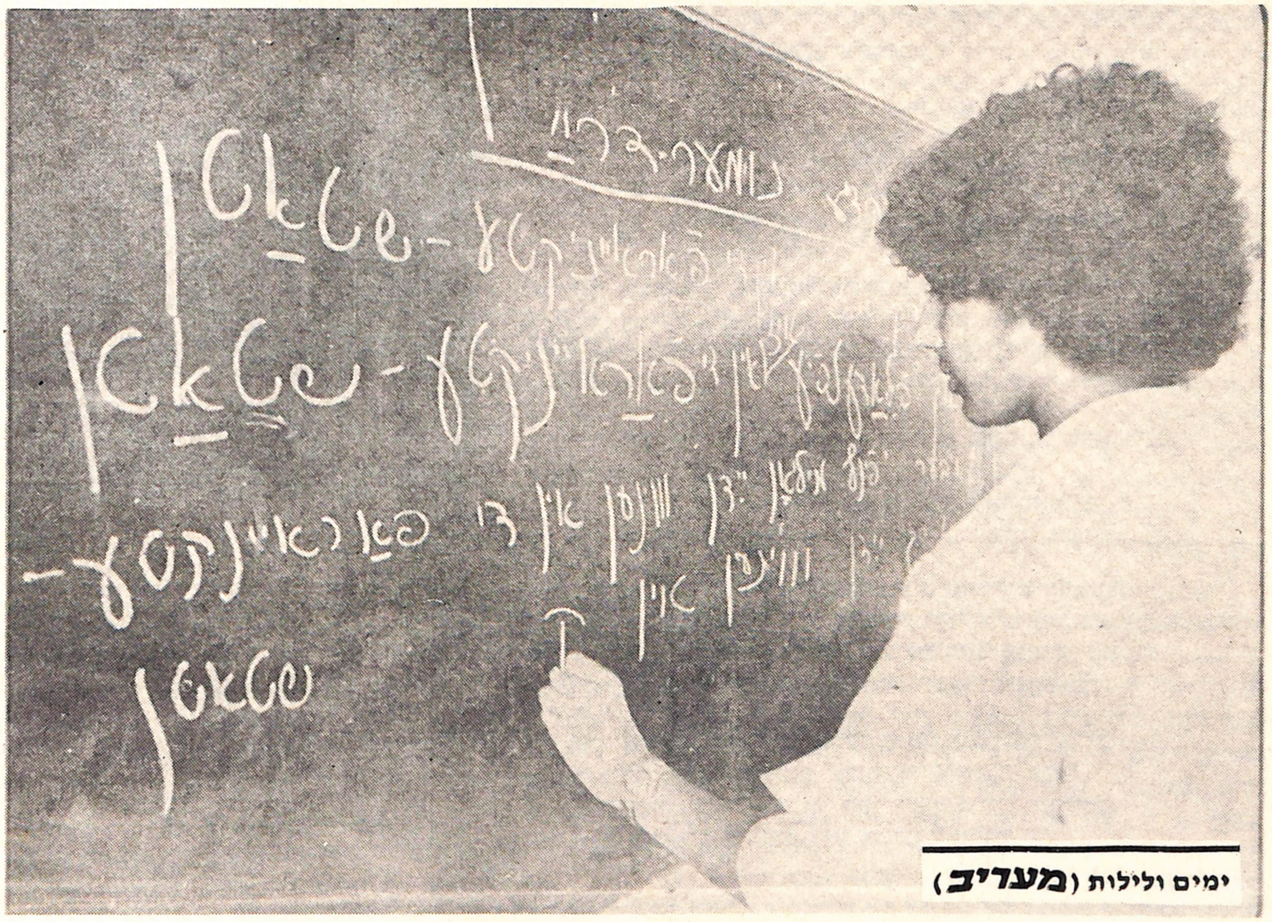

גדליהו אורון: מיר, אָפּשטאַמיקע פֿון די מזר־עדות קענען נישט קיין יידיש, מיר באַמיען זיך אָבער צו לערנען

אויפֿן בילד: רותי שקורי און ואסתי ווריאַס

צברים בני כל העדות לומדים יידיש כמקצוע בחירה לבחינות בגרות — ומגלים אוצר בלום של תרבות ועולם שלא ידעו עליו. — היחס השלילי אל היידיש, שריד „מלחמת השפות" מלפני קום המדינה, נעלם והולך — ורבים רוצים לשוב אל ה„מאמע־לושן", גם כדרך של שיבה אל המקורות

סאַבּרעס פֿון אַלע עדה'ס לערנען יידיש ווי אַן אויס־וואַל־קענגשטאַנד צו מאַטורע־עקזאַמענס און אַנטדעקן באַהאַלטענע אוצרות פֿון אַ קולטור און לעבן וואָס איז זיי אומבאַקאַנט.

די נעגאַטיווע באַציאונג צו יידיש — אַן איבערבלייבעניש פֿון „שפּראַכן־קאַמף" פֿון פֿאַר דער אַנשטייאונג פֿון דער מדינה — פֿאַרשווינדט. אַ סך ווילן צוריקגיין צו „מאַמע־לשון" ווי אַ צוריקגיין צום שורש.

עברי, דבר יידיש!

מאת נורית ברצקי

אונטער דעם דאָזיקן קאָפּ איז דערשינען אין „מעריב“ (ביילאַגע פון 7טן אָקטאָבער) אַ גרעסערער אַרטיקל, מיט בילדער — וואָס דערציילט וועגן די 50 שילער פון דער נייער מיטל־שול אין חולון, וואָס האָבן זיך פאַרשילער, וועגן זיין אינטערעס צו יידיש.

דער אַרטיקל—געשריבן מיט וואַרעמקייט די ענטפערס, וועלכע זי האָט באַקומען פון די שילער, וועגן זייער אינטערעס צו יידיש.

דער אַרטיקל—געשריבן מיט וואַרעדקייט און באַציאונג, איז ווערט מען זאָל וועגן אים שרייבן.

מיר ברענגען דאַ עטלעכע ענטפערס:

גילה רובינשטיין, אַ סאַברע, דערקלערט די עלטערן פון פוילן און רוסלאַנד: מיט יידיש וויל זי זיך פּרעזענטירן צו מאַטורע (אַנדערע לערנען יידיש נאָר אַלס שפּראַך, און אַנדערע ווילן מיט דעם נאָמען האָבן אַ פּראָפעסיע). „ביז דריי יאָר האָב איך גערעדט נאָר יידיש, אין שטוב רעדט מען נישט מער קיין יידיש, אָבער איך פאַרשטיי. איך וויל שמועסן מיט דער באָבען אין אַ פרייען יידיש. די שפּראַך אינטערעסירט מיך, ס׳וועט מיר העלפן זיך צוזאַמענרעדן מיט יידן פון חוץ לארץ. מען באַשולדיקט אונדז יוגנט, אַז מיר דערווייטערן זיך פון די דערוואַקסענע, מיטן לערנען יידיש וועלן מיר דערנענטערט צו זיי“.

✶

„יידיש איז נישט נאָר אַ שפּראַך, ס׳איז אַ גאַנצע קולטור“ — זאָגט די שילערין תולי.

✶

אסתי וריאס, פון רוסלאַנד, 5 יאָר אין לאַנד, האָט זיך אינגאַנצן נישט באַצויגן צו יידיש ווי צו אַ שפּראַך. „איך האָב מיר קיינמאָל נישט פאָרגעשטעלט, אַז ס׳איז דאָ אַזאַ רייכע ליטעראַטור אין יידיש, און די שפּראַך איז אַזוי רייך אין ווערטער און גראַמאַטיק“.

✶

די לערערין פון יידיש אין דער שולע, חיה יאָנעס, איז אויך אַ סאַברע, וווינט אין ירושלים און פאָרט דריי מאָל אין וואָך קיין חולון. זי איז „פאַרכאַפּט“ געוואָרן צו יידיש, נאָך דעם ווי זי האָט געענדיקט צוערשט ליטעראַטור אין עברית, און דעם צווייטן טיטל האָט זי געמאַכט אויף ליטעראַטור אין יידיש, אויפן ירושלימער אוניווערסיטעט.

„איך האָב געפילט, אַז דאָס איז מיר זייער נאָענט. די יידישע ליטעראטור איז א סך ברייטער און טיפער, און ווייניק אויסגעפאָרשט, יעדע יידישע טעמע, וואָס אַ מענטש לערנט — ליטעראטור, היסטאָריע — האָט נישט קיין געזונטע באַזע, אָן דער דאָזיקער ירושה. אָן יידיש איז נישטאָ קיין פולקאָמע באַנעמונג פון דער העברעישער ליטעראַטור, שפּראַך, געשיכטע“ — דערקלערט די לערערין יאָנעס. „אַ סך יונגע סאַברעס ווילן לערנען יידיש, ווייל זיי זוכן אַ פאַרבינדונג מיט דער קולטור־ירושה, אַ דערנענטערונג צו די פאָלקס־מקורות“ — פירט אויס חיה יאָנעס.

✶

רות שוקרי, וועמענס עלטערן זענען פון לבנון, לערנט יידיש, כאָטש זיי האָבן נישט קיין שום פאַרבינדונג מיט דער שפּראַך: „עס זעט מיר אויס שטאַרק אַנגענעם, איך האָב זיך שנעל צוגעוווינט צום קלאַנג פון דער שפּראַך“.

הירש אָשעראָוויטש, ישראל

מיר באַגריסן דעם דיכטער צום באַקומען די מאַנגער־פּרעמיע אין ישראל. ביי דער געלעגנהייט דרוקן מיר זיינס אַ ליד.

פאַרשטיינערטקייט

פלוצעם דוכט זיך מיר, איך האָב אין גליק מיינעם קיין חלק ניט.
און מיין פרייד איז נאָר אַ ווייסער שוים אויף גרויען שליים.
קלער איך מער ניט, אַז צופרידנקייט אַ היילונג גיט,
אַז פאַראַן איז עפּעס וווּנדערלעכס אין אונדזער זיין.

שפּרייט זיך אוים פאַר מיר אַ וועג אַ מאָל באַטראָטענער,
אַ פאַרוואַקסענער פון לאַנג אויף אים ניט גיין,
א פון אַלעמען געמיטענער (כאָטש ניט פאַרבאָטענער),
און אין סאַמע, סאָמע מיט זיינער: אַ גרויסער שטיין.

איך בין עס דער שטיין באַמאָכטער, פאַרלישייעטער,
איך בין עס די שווערקייט און די גרויקייט פון געמיט,
איך בין עס דער האַרטער גלייכגילט דער פאַרטייעטער,
וואָס אים רייסט ניט אויף אפילו נייגער־דינאַמיט...

ליג איך אויפן וועג, ניט פריידיק און נים טרויעריק, —
אַ מין מרה־שחורה־לאַטע אונטער סנאָפּעם שיין.
אַלצדינג אַרום מיר איז, ווי דער רויך ניט־דויערדיק,
און דאָס שטאַרע אייביק זיין צווינגט עלנט זיין.

ווילנע, מאַי 1968

אַרעמען, צרהדיקן, נעבעכדיקן און פרעכטיקן לאַנד, וואָס איז זינט אלטערטום געווען דאָס שלאַכטפעלד פון די באַביליאַנער און גריכן, עגיפטער און רוימער — אַ לאַנד ווו די שטיינער האָבן באמת הערצער.

איך בין מסכים מיט אחד העם, ווען ער האָט געזאָגט, אַז עס איז נישט וויכטיק צי משה האָט עקזיסטירט אָדער נישט; צי ער איז געווען סתם אַן עגיפּטישער פּרינץ, וואָס צוליב זיין 'עדיפוס קאָמפּלעקס' * (פּרויד אליין האָט אָנגעשריבן אַן אויסגעצייכנטע עסיי וועגן משהן) האָט ער זיך צעבונטעוועט קעגן פרעהן; אָדער: אפשר איז ער איבערהויפּט נישט געווען קיין ייד? דאָס האָט נישט קיין באַדייטונג. אויב די דאָזיקע אילוזיע (אויב דאָס איז טאַקע אַן אילוזיע) איז געווען די סיבה צוליב וועלכער מענטשן האָבן אזוי פיל געליטן; אויב זיי האָבן אין משך פון יאָרצענדליקער און יאָרהונדערטער אַוועקגעגעבן זייער לעבן צוליב דער לעגענדע — דאַן איז די לעגענדע מער עיקרדיק און רעאַלער, ווי יעדע היסטאָרישע פיגור.

דאָס זעלבע איז ריכטיק וועגן די שטיינער: אויב אפילו אַרכעאָלאָגן קאָנען דערווייזן, אַז דער כותל המערבי האָט אַ קנאַפּן שייכות צום אייגנטלעכן בית־המקדש — דאָס האָט נישט קיין באַדייטונג. אויב צוליב די דאָזיקע שטיינער האָט מיין זיידע געקאָנט דריי מאָל אַ טאָג וויינען, טאַקע וויינען — קאָנען מיר נישט גלויבן, אַז דאָס זענען סתם שטיינער. נאָכאַלעמען — ער האָט קיינמאָל נישט באַווינט די שטיינער פון פּינסק, זיין געבורטס־שטאָט. און וואָס האָט ער זיך דאָרטן אָנגעליטן פון די פּאָגראָמען, גלויב מיר — האָט ער געהאַט גענוג סיבות צו וויינען אויף די ווענט פון פּינסק.

דאָס דערקלערט זיך דערמיט, וואָס מיר זענען אַ פאָלק, וואָס האָט אָפּגעטאָן עפּעס שרעקלעכס — עפּעס, וואָס די געשיכטע קאָן נישט מוחל זיין. מיר האָבן אָפּגעווייכט פון געניויען היסטאָרישן מוסטער, אַז נאָך עטלעכע יאָרהונדערט מוז יעדעס פאָלק פאַרשווינדן. מיר זענען איינפאַך פאַרשייט. מיר זענען געווען דאַן, ווען די אַלטע מצרים האָבן געלעבט; ווען די באַביליאָנער האָבן געקעמפט; ווען די רוימער האָבן געבויט זייער אימפּעריע; ווען די גריכן האָבן געשאַפן זייער ליטעראַטור. מיר זענען דערביי געווען. און היינט זענען מיר נאָך אַלץ דאָ, צוזאַמען מיט די אַמעריקאַנער, און די אירלענדער, און די אויסטראַליער. אין אונדזער איינגעשפּאַרטקייט שטעלן מיר זיך נישט צופרידן מיט עפּעס אַ „באַשיצונג" פאַר אַ רעגנדיקן טאָג; מיר בויען א מדינה מיט די זעלבע שטיינער, וואָס האָבן געדינט דוד המלך; מיט די זכרונות פון משה בן עמרם.

פּאָליטישע און מיליטערישע געשעענישן צוזאַמען מיט אַנדערע פאַקטאָרן האָבן באַאיינפלוסט די נייע ישראלדיקע סצענע. מיר זענען אזוי פאַרנומען מיט פּאָליטישע פּראָבלעמען און אינטריגעס, אַז נישט מיר האָבן צייט, און נישט מיר האָבן געדולד צו זען די פּערספּעקטיוו. אַ מענטש מוז זיך שאַפן אַ געוויסע פּערספּעקטיוו. קאָנסט נישט קוקן אויף אַ בילד, ווען דיין נאָז באַרירט דאָס לייוונט. דו מוזט שטיין עטלעכע יאַרד ווייטער פון בילד. אויב אפילו אונדז פעלט די פּערספּעקטיוו, מוזן מיר זיך באַמיען צו טראַכטן, צו געפינען זי. מיר מוזן זען, מער ווי מיר זעען. מיר מוזן זיך זען אין דער פּערספּעקטיוו פון דורות; דאָס בין איך און דאָס איז מיין פאָטער און מוטער, און זיידע און באָבע, און אַלע פריערדיקע דורות. דאָס איז וואָס איך בין — צי עס געפעלט מיר יאָ אָדער נישט.

דאָס איז אַלץ וואָס איך וויל טאָן, כדי צו זיין בעסער ווי איך בין. צו זיין אַ בעסערער ייד, צו זיין אַ בעסערער ישראלי, צו זיין אַ בעסערער מענטש. פאַר מיר זענען אָט די אַלע זאַכן דאָס זעלבע. דאָס איז נישט קיין פראַגע: ווי אַזוי איבערצולעבן. דאָס איז אפילו נישט קיין פראַגע, ווי אַזוי צו זיין זיגרייך. דאָס איז אַ פראַגע, ווי אזוי איבערצולעבן מאָראַליש און גייסטיק פאַר יעדן ישראלי, וואָס וויל וויסן נישט נאָר דעם פּרייז פון זאַכן — נאָר אויך זייערע ווערטן. די פראַגע איז נישט צי מיר וועלן איבערלעבן מיליטעריש, סאָציאַל און פּאָליטיש — נאָר וואָס פאַראַ פּנים און צוקונפט דאָס דאָזיקע לאַנד אונדזערס וועט האָבן. וועט עס זיין אַ מדינה פון יידן, אָדער אַ יידישע מדינה?

און ווען איך זאָג יידיש — מיין איך נישט רעליגיעז. פאַר מיר אַלס ייד, פאַר וועמען דער זין פון זיין אַ ייד איז צו זיין אַ ישראלי, איז די פראַגע פון אונדזער מאָראַלישער קוואַליטעט די הויפּט־פראַגע פאַר די קומענדיקע יאָרן. איך בין זיכער, אַז מיר וועלן דורכהאַלטן מיליטעריש, אויב איך האָב אפילו מורא פארן פּרייז, ווייל מיר האָבן שוין אינוועסטירט אין דער ערד אזוי פיל בלוט און טרערן און האָפענונגען. מיר האָבן אינוועסטירט אזוי פיל צערודערונג און אומרו, אזוי פיל טעותים און זינד און אזוי פיל חלומות, אַז עס איז שוין צו שפּעט צו ענדערן.

די גאַסן פון ישראל זענען נישט אויסגעלייגט מיט גאָלד. עס איז נישט עלדאָראַדאָ. די גאַסן זענען אויסגעלייגט מיט זאָרגן און צרות. אויב יידישקייט היינט־צו־טאָג מיינט בכלל עפּעס, אויב יידן אין די תפוצות ווילן אויסמיידן, אַז זיי זאָלן זיך דאַרפן שעמען, צוליב די פראַגן, וועלכע זייערע זין וועלן זיי פרעגן אין די קומענדיקע יאָרן — דאַן איז דער איינציקער אויסוועג — צו לעבן אין ישראל.

זייענדיק אין ישראל מוז דער קאַמף אָנגיין צו באַשאַפן נישט נאָך איין באַנאַנע־רעפּובליק — נאָר אַן אָרט וואָס וועט האָבן אַ טיפן יידישן זין — אין באַגריף פון שטיינער און אין באַגריף פון מענטשן.

יידיש: מ. א.

Australia/Israel Review

---

*) 'עדיפּוס־קאָמפּלעקס', לויט פרוידס פּסיכאָ־אַנאַליז: די צונעבונדנקייט פון א קינד צו איינעם פון די עלטערן פון קעגנזעצלעכן געשלעכט. (א יינגל — צו זיין מוטער, למשל) אייפערזוכט־געפילן קעגן דעם אַנדערן צד פון די עלטערן. — באַמ. פון איבערזעצער.

נעם קונדס אויפֿן רוקן פֿון כרמל־באַרג אין די סוף פֿערציקער יאָרן, און שלום עליכמס „העלדן", די יונגע יאַטלעך פֿון יידישן שטעטל.

אין דער זעלבער צייט, איז דער גאַנצער ישׂראלדיקער דערציאונגס־סיסטעם געווען איינגעשטעלט אין פּונקט אַ פֿאַרקערטער ריכטונג. „דו ביסט נישט קיין קליינער, אומבאַהאָלפֿענער, אומצופֿרידענער יינגל פֿון שטעטל" — פֿלעגן די דאָזיקע דערציער זאָגן — דו ביסט דער נייער דור".

נישט זייענדיק קיין דערציער, האָט אָט דער סאַברע „דזשימי" אַנטדעקט, אַז עס איז דאָ עפּעס עיקרדיקס הינטער דעם, וואָס עס לאָזט זיך זען פֿון דעם געטאָ, עפּעס וואָס גרייכט טיפֿער ווי „פֿידלער אויפֿן דאַך"; אַז מיר זענען די זעלבע, און עס איז נישטאָ קיין ווידערשפּרוך צווישן דעם ייד און דעם ישׂראלי.

עס האָט גענומען דער ישׂראלדיקער ליטעראַטור און די ישׂראלדיקער דערציער אַ לאַנגע צייט צו פֿאַרשטיין דאָס פּראָבלעם און נעמען אים אין די הענט אריין.

אין דער זעקס־טאָגיקער מלחמה בין איך געווען אַ קריגס־קאָרעספּאָנדענט און געהאַט דעם מזל צו זיין איינער פֿון די ערשטע צו דערגרייכן דעם כותל המערבי צוזאַמען מיט מאָטאַ גורס זעלנער. איך האָב זיי געזען וויינען ביי דער וואַנט, אָט די אַלע בחורים, נישט בלויז די רעליגיעזע, נישט בלויז די בחורים פֿון בני־עקיבה — נאָר אַלע, אפֿילו די חברים פֿון השומר הצעיר, דערצויגענע אויף ציוניזם און מאַרקסיזם.

צוערשט האָב איך געטראַכט: מעגלעך, אַז דאָס איז אַ פֿאַרבייגייענדיקע עמאָציע; זיי האָבן דאָך — נאָכאַלעמען — פֿאַרלוירן זייערע פֿריינד אין קאַמף. דאָס איז אָבער אזוי נישט געווען. עס איז עפּעס געווען אין די שטיינער און עס איז עפּעס געווען אין די אָ מענטשן — און דאָס איז נישט געווען קיין געוויינלעכע עמאָציע.

ס'איז דאָ אַן אַלטער זאָג: „עס איז שווער צו זיין אַ ייד". עס איז אָבער אַ פֿאַקט, אַז עס איז טויזנט מאָל שווערער נישט צו זיין אַ ייד. דאָס פֿאַקטישע „שליחות אוממעגלעך" איז נישט צו זיין אַ ייד.

איך זאָג עס ווי אַ מענטש, וואָס איז דערצויגן געוואָרן נישט ווי אַ רעליגיעז־גלויביקער, נאָר מערער ווי אַ מענטש, וואָס זעט ייִדישקייט אַ סך ברייטער.

מען קען נישט אויפֿהערן צו זיין אַ ייד.

אין איינע פֿון זיינע בעסטע דערציילונגען: „ביזן טויט" שילדערט פּרעכטיק עמוס עוז — אויפֿן הינטערגרונט פֿון דעם פּעריאָד פֿון די קרייצטרעגער — ווי אַזוי אַ מענטש, וואָס איז קיינמאָל קיין ייד נישט געווען פֿאַרשטייט, אַז ס'איז נישט נויטיק פֿאַר אים צו דעצידירן, צי ער איז אַ ייד — די דרויסנדיקע וועלט דעצידירט עס פֿאַר אים. זיי דאַרפֿן זייער ייד.

יעדע געזעלשאַפֿט נויטיקט זיך אין א שעיר לעזאזל.

דאָס איז נישט בלויז בנוגע יידן. דאָס זעלבע איז מיט שוואַרצע; די אַבאָרידזשינעס. דאָס זעלבע איז אפֿילו אין ישׂראל, ווען אַ „שיקסע" — אַ פּויליש מיידל, וואָס איז מקריב געווען איר לעבן צו ראַטעווען אַ יידישן בחור וואָס האָט זיך פֿרום מגייר געווען און פֿירט זיך אָרטאָדאָקסאַל — האָט הינטער איר רוקן, אין סופּערמאַרקעט דערהערט דאָס וואָרט: „שיקסע".

ד"ר יהודה לייב פּינסקער האָט געשריבן אין זיין ערשטער ציוניסטישער בראָשור „אויטאָ־עמאַנציפּאַציע" — פֿון זיין קוקווינקל, ווי אַ דאָקטאָר מעדיצין — אַז אַנטיסעמיזם איז „יודאָפֿאָביע" און דאָס איז דער מיקראָב פֿון „קסענאָפֿאָביע" — די שנאה צום פֿרעמדן. די יידן ליידן פֿון דער קרענק א סך ווייניקער, ווייל זיי אליין האָבן געליטן אזוי פֿיל.

א סך מענטשן אין ישׂראל פֿרעגן זיך אליין די פֿראַגע: וואָס האָט פּאַסירט אין יוני 1967? פֿאַרוואָס האָבן די פֿאַרהאַרטעוועטע פּאַראַשוטיסטן געוויינט ביים כותל? ווי קומט עס, וואָס זיי האָבן אַלע ווי איין מאַן אויסגעשריגן די תפֿילה, צווישן זיי — א סך נישט פֿרומע: „שהחיינו וקיימנו" ?

דער הויפּט־פּראָבלעם וואָס פֿאַרפֿאָלגט ישׂראל, זינט דער זעקסטאָגיקער מלחמה איז וואָס איז וויכטיקער: שטיינער, טעריטאָריעס אָדער שלום, לעבן ?

פּאָליטיש איז עס די פּאַנאַנדערטיילונג צווישן „טויבן" און „שפּאַרבערס". אין „שיח לוחמים" (אַ שמועס צווישן קעמפֿער) — אַ רירנדיקער דאָקומענט נאָך דער זעקסטאָגיקער מלחמה, שרייבט עמוס עוז וועגן זיין שטאָט, ירושלים — ווי וועגן אַ „פֿרעמדע שטאָט", ווען ער רעדט וועגן דער אַלטער שטאָט. מיט מיין גאַנצער באַוווּנדערונג פֿאַר דער ליטעראַרישער קענטשאַפֿט פֿון עמוס עוז, בין איך קיינמאָל נישט מסכים געווען מיט אים, ווען ער זאָגט, אַז: „שטיינער" זענען נישט וויכטיק. דאָס לעבן איז טויזנט מאָל מער קאָמפּליצירט, ווי אַזאַ פֿאָרמול: „טעריטאָריעס" פֿאַר „שלום".

מענטשן און שטיינער האָבן דעם זעלבן פּראָבלעם: מיר קאָנען זיך נישט באַוועגן אין ישׂראל; מיר קאָנען נישט לעבן אונדזער לעבן — אָן פֿילן הינטער אונדזער רוקן דעם וואָגיקן שאָטן פֿון תנ"ך. דאָס איז אַ פֿענאָמען, וועלכן מען קאָן נישט געפֿינען אין קיין שום אַנדער ליטעראַטור. אַ יונגער שרייבער, אין דער ענגלישער ליטעראַטור קאָן שרייבן אָן שום פּראָבלעמען; ער מוז נישט פֿילן דעם באַריר פֿון שאָטן פֿון שעקספּיר אָדער מילטאָן. אָבער ס'איז נישטאָ קיין ישׂראלדיקער שרייבער — צי ער האָט דעם מוט מודה צו זיין אָדער נישט — וואָס קאָן זאָגן איין זאַץ אין העברעיש, מעג עס קלינגען אין דער גאַסן־שפּראַך, אָן צו פֿילן דעם שווערן שאָטן פֿון תנ"ך, פֿון אָט די דאָזיקע שטיינער.

פֿאַר מיר שטייט נישט די פֿראַגע: צי קען איך זיין אַ ייד — נאָר: ווי אזוי קאָן איך זיין אַ בעסערער ייד, ווי אַזוי קאָן איך לעבן מיט מענטשן און שטיינער אין דעם

פאַרגעסן", וועלכער ער האָט אָנגעשריבן מיט עטלעכע יאָר צוריק, האָט ער זיך ערשט געכאַפּט, אַז עס איז געווען אפשר נאַריש צו טוישן דעם נאָמען, און אפשר איז נאָכאַלעמען — גאָר נישט שלעכט מיט משה תהילימזאָגער.

צווישן די יונגע ישראלדיקע פּאָעטן, נאָוועליסטן און זשורנאַליסטן פון דער פלמ"ח גענעראַציע — געבוירענע ביי אײראָפּעישע, אָדער ספרדישע עלטערן -- איז געווען אַ מאָדע צו טוישן די נעמען אויף העברעיש קלינגענדיקע נעמען. טייל מאָל האָבן זיי אפילו געטוישט דעם נאָמען פון העברעיש, אויף העברעיש — ווי דער וווּנדערבאַרער העברעישער דראַמאַטורג ניסים אַלוני, וואָס זיין פריערדיקער נאָמען איז געווען ניסים לוי. ער האָט נישט פאַרטוישט עפּעס אַ „גאָלדבערג" אויף „גורן", אָדער עפּעס אַ „קלאַוזנער" אויף „עוז", נאָר ער האָט איבערגעטוישט לוי (לעווי), אויף אַלוני.

פאַרוואָס? ווייל לוי קלינגט צו יידיש — און אלוני — א סך ווייניקער. אינטערעסאַנט צו באַמערקן. דער נייער דור ישראלדיקע פּאָעטן און שרייבער קערט זיך אום צו נישט־העברעישע נעמען. האָבן מיר דאָ דליה רביקביץ און יאָיר הורביץ און דליה הרץ. דאָ איז מער אַ טענדענץ פון דעם דור זיך נישט צו שעמען מיט אונדזער „געטאָ" אָפּשטאַם.

איך גלויב, אַז פעלקער זענען ענלעך צו פאַמיליעס. קוק זיך צו, צו וועלכער נישט איז פאַמיליע, די רייבונגען וועלכע זענען דאָ צווישן פאָטער און זין; טאָכטער און מוטער — דער תהום צווישן דורות.

אין דער זעלבער צייט — ווי פיין באָבע־זיידע קאָנען לעבן מיט זייערע אייניקלעך. די סיבה: פון איין זייט זענען זיי אזוי וויט איינער פון צווייטן, אָבער פון דער אַנדערער דאַרפן זיי נישט דערווייזן, אַז זיי זענען אַנדערש. דער זון איז צו נאָענט צו זיינע עלטערן, און אין יעדער מינוט דאַרף ער דעריבער באַווייזן, אַז: „ער גייט מיט דער צייט". דער זיידע און די אייניקלעך זענען פריי פון דעם קאָמפּלעקס, ווייל ביידע צדדים באַגרייפן, אַז זיי געהערן נישט צום זעלבן דור.

און אזוי קאָנען ביידע דורות זיך פאַרגינען דעם ווונדערפולן לוקסוס פון צוהערן זיך צו איינאַנדער.

איך שטעל מיר פאָר, אַז דאָס אייגענע פּאַסירט היינט אין דער מאָדערנער העברעישער ליטעראַטור. די פלמ"ח־גענעראַציע איז געווען אזוי באַשעפטיקט מיט דערווייזן, אַז פאַקטיש זענען זיי אַ נייע גענעראַציע, אַז ישראל איז נישט דער גלות, און איר געזעלשאַפט איז נישט דאָס געטאָ: און האָבן געמאַכט נאָכאַנאַנד דערקלערן, אַז זיי זענען די ערשטע סאַבראַ־נאָוועליסטן; די ערשטע סאַבראַ־פּאָעטן — אַז זיי זענען סאַבראַס... סאַבראַס...

אפילו ציוניסטישע דערציאונג איז אין דער צייט געווען פול מיט מענטשן, וועלכע האָבן מורא געהאַט פאַרן פריץ פון אַמאָל. און דאָך איז ערגעץ ווו געווען א חלום, אַז דאָ, אין ישראל וועלן זיי האָבן זייערע אייגענע קאָזאַקן; זייער אייגענעם יונקער; זייער בלאָנדן ייד מיט בלויע אויגן וואָס וועט זיין קרעפטיק; וועלכער וועט מיט ביטול קוקן אויף ביכער און וועט פאַראַכטן אידעאַלן און טעאָריעס.

דער טרוים פון בויען א נייע געזעלשאַפט, ווי ער האָט עקזיסטירט אין ישוב, ערב דאָס אַנטשטיין פון דער מדינה, — איז אין אונטערבאַוווּסטזיין געווען דער טרוים פון אויפשטעלן א נייעם גוי, אַ יידישן גוי, וועלכער וועט פאַרגיטיקן פאַר די אַלע אַנטוישונגען און ביטערנישן פון דעם יידן, וואָס האָט געליטן פון דעם גוי. אויב דער גוי איז געווען אַ קנאַפּער קענער וועט ער אויך זיין איגנאָראַנט, דערפאַר אָבער וועט ער זיין שטאַרק.

עס איז געווען יצחק יציב, וואָס איז פאַקטיש אומבאַקאַנט אין ישראל, און וואָס איז געווען דער רעדאַקטאָר פון דער קינדערצייטונג „דבר לילדים" אין די סוף־פערציקער, וואָס האָט געשריבן אַן עסיי אין דער ליטעראַטור ביילאַגע פון „דבר" קעגן דער סאַבראָ איינשטעלונג. יציב, וועלכער לעבט שוין נישט, האָט געשריבן וועגן מינדערווערטיקייטס־קאָמפּלעקס פון די דערציער, וועלכע האָבן זיך באַמיט איינצופלאַנצן עפּעס „נייעס", וואָס האָט גאָרנישט געקאָנט עקזיסטירן.

„דאָס פּראָבלעם פון אונדזער לאַנד איז נישט בלויז ווער עס וועט בויען די מלוכה פאַר יידישע מענטשן—נאָר, צי דאָס וועט זיין אַ יידישע מלוכה, אָדער אַ קליינע לעוואַנטישע קאָלאָניע... וואָס מיר דאַרפן איז אָ נייעם ייד, נישט קיין נייעם קאָזאַק".

עטלעכע יאָר שפּעטער האָט זיך באַוויזן אַ יונגער סאַברע, וועמענס צונאָמען „דזשימי" וועט גאָרנישט מיינען פאַר קיינעם אויסער פאַר ישראל. דער נאָמען אהרן שמידט איז אָבער געווען אַ לעגענדע פאַר מיין דור. זיין פאָטער איז געווען איינער פון די מער באַקאַנטע ישראל־מאָלער, אַן אַלטער מאַן, וואָס האָט געענדערט זיין עלטער אין פּאַספּאָרט, כדי ער זאָל קאָנען אריינטרעטן אין דער ענגלישער אַרמיי צום קאַמף קעגן היטלערן. „דזשימי" איז געווען אַ פלמ"חניק, וואָס איז געפאַלן אין יאָר 1948, אין די בערג פון ירושלים.

איינער פון די וואָגיגסטע ליטעראַרישע דאָקומענטן, וואָס האָט זיך באַוויזן פון דער אומאָפּהענגיקייט־מלחמה, איז געווען אַ בוך מיטן נאָמען: „חברים מספרים על גימי" („חברים דערציילן וועגן דזשימין"). דאָס איז אַ בוך וועגן דער סאַבראַ־גענעראַציע אין אַלגעמיין, כאָטש עס דערציילט אונדז וועגן אָט דעם „דזשימי".

אין דעם בוך ווערט איבערגעגעבן וועגן דזשימין, אַז ער האָט אָנגעשריבן אַן עסיי וועגן שלום עליכמען, ווען ער איז נאָך געווען אין דער מיטל־שול, אין חיפה.

מיט דער אינטואיציע פון אַ זשעני, מיט די נאָז־לעכער פון אַ יאָגד־הונט האָט דער דאָזיקער יונגער מאַן געשריבן:

„זיי ווילן איך זאָל זיך פילן פרעמד מיט שלום עליכמען, פאַרוואָס? דאָס קאָן איך נישט פאַרשטיין. פאַרוואָס זאָל טאָם סאָיער זיין וויכטיק פאַר מענטשן, און סטעמפּעניו פון שלום עליכם, אָדער מאָטל פייסיס זאָל עס נישט זיין?

איך פיל: „זיי זענען סאַברעס".

דזשימי האָט געפילט, אַז עס איז נישטאָ קיין ווידערשפּרוך צווישן דעם ישראלדיקן יונגן סאַברע, דעם קליי־

— קינד מיינס, ביסט דאָ? וואָס טוסטו? בערטע איז געווען ביי דיר?

ווילסט עסן?

— זע מאַמע, דאָס געפעלט דיר?

זי קוקט זיך איין אין מיין מאָלעריי מיט אויגן, איך גאָט ווייס וואָסערע. איך וואַרט דעם משפט. ענדלעך לאָזט זי ארויס פאַרטראַכטערהייט:

— יאָ, מיין זון, איך זע. דו האָסט טאַלאַנט. נאָר קינד מיינס, הער מיך אויס: אפשר וואָלסטו גלייכער געוואָרן א משרת? ס'איז מיר אַ רחמנות אויף דיר. וווּ טויגסטו מיט דיינע פּלייצעס? און פון וואַנען קומט דאָס צו אונדז?...

✶

— גענוג שוין ברענען קעראָסין (זאָגט די מאַמע), גיי שלאָפן. איך האָב דיר געזאָגט, אַז אוראָקן דאַרף מען מאַכן בייטאָג, משוגענער.

דערפאַר אין פינפטן קלאַס האָט מיט מיר פּאַסירט אזוינס: ביים צייכענען האָט איינער פון די ערשטע בענקלעך פלוצלינג צעעפנט פון פּאַפּיראָס־פּאַפּיר אַ צייכענונג (אַ קאָפּיע פון דער „ניוואַ”).

און... אַ כּאַאָס, לאָזט מיך! איך געדענק נישט, נאָר די צייכענונג און דאָס, וואָס זי איז געמאַכט געוואָרן פון דעם דאָזיקן שקאָלניק, און נישט פון מיר, האָט מיך אָנגעצונדן ווי אַ פייער. איך בין אַוועק אין ביבליאָטעק, ארויסגעשלעפּט די גראָבע „ניוואַ”, און איך האָב אָנגעהויבן אַראָפּמאָלן דאָס — רובינשטיינס פּאָרטרעט צוליב זיינע אויגן מיט די קישעלעך און מיט די קנייטשן; דאָס — אַ גרעטשאַנקע צי עפּעס אַנדערש, אָדער — עפּעס אייגנס, און דאָס אַלץ האָב איך צעהאָנגען אין אונדזער שלאָף־צימער.

איך האָב גוט געקענט אַלע זידלערייען פון גאַס — און אויך אַביסל לייטישע ווערטער. נאָר אַזאַ מין פאַנטאַסטיש בוכוואָרט, אַזאַ מין נישט־דאַיק וואָרט ווי „כודאָזשניק” — האָב איך נישט געהערט. ס'הייסט, איך האָב יאָ געהערט, נאָר אין אונדזער שטאָט האָט מען עס קיינמאָל נישט געזאָגט. ווי קומט עס? איך וואָלט קיינמאָל נישט געקענט, לויט איינגעבוירענער — איך ווייס נישט וואָס — דערלויבן זיך אפילו אין געדאַנק אויסריידן אַזאַ וואָרט. נאָר מיין חבר האָט דערזען די צעהאָנגענע בילדער אויף אונדזער וואַנט, האָט ער אַ זאָג געטאָן אַזוי:

— הער נאָר, דו ביסט דאָך אַן אמתער כודאָזשניק!

— וואָס הייסט כודאָזשניק? ווער כודאָזשניק? קען איך דען אין דער אמתן אויך זיין אַ... זאָג?

ער איז אַוועקגעגאַנגען און האָט מיר גאָרנישט געענטפערט. און איך האָב זיך דערמאָנט, אַז ערגעץ, אין דער שטאָט וויטעבסק, האָב איך אין דער אמתן געזען אַ גרויס שילד, ווי אויף די קראָמען:

„אַ שול פון מאָלעריי און צייכענען פון כודאָזשניק פּען”.

און איך האָב אַ טראַכט געטאָן:

מיין גורל איז באַשטימט. מען דאַרף נאָר אַהין אריין און ענדיקן די שול, ווי איך בין שוין אַ פאַרטיקער כודאָזשניק. און איך וועל זיך אָפּגעזעגענען מיט דער מאַמעס חלומות וועגן א משרת, אַ בוכהאַלטער, אָדער אין בעסטן פאַל — אַ פאָטאָגראַף מיט מעבל.

יוסי גאַמזוע — ישראלי אָדער ייד?

יוסי גאַמזוע — פּאָעט, קריטיקער און נאָוועליסט איז אַלט 38 יאָר. ער געהערט צו דער ייִנגערער גענעראַציע פון ישראלס אָנגעזעענע שרייבער. ד״ר גאַמזוע איז איצט גאַסט־פּראָפעסאָר אויפן סידנעיער אוניווערסיטעט, ווו ער גיט לעקציעס וועגן מאָדערנער העברעישער ליטעראַטור.

בין איך אַ ישראלי — אָדער בין איך אַ ייד? פאַר אַ סך פון ישראלס שרייבער איז עס אַ פּראָבלעם. א סך פון זיי האָבן אין די לעצטע יאָרן ערשט אָנגעהויבן צו באַנעמען — זינט דער זעקס־טאָגיקער מלחמה, אָדער אפילו ערשט זינט דער יום־כּיפּור מלחמה — אַז זייענדיק אַ ישראלי, איז ער אפשר אויך אַ ייד.

צום גליק בין איך געבוירן געוואָרן אין א משפחה — ווו אַזאַ פּראָבלעם איז נישט געווען. איך בין געווען אַ ייד אין זעלבן אויגנבליק, ווי איך האָב אָנגעהויבן צו טראַכטן וועגן זיך.

איך האָב נישט געהאַט קיין איינרעדעניש פון העכערקייט, און אויך נישט פון מינדערווערטיקייט צוליב דעם. פאַר מיר פּערזענלעך באַדייט דאָס זיין אַ ייד, אידענטיש — ווי זיין אַ ישראלי.

איך בין געבוירן געוואָרן אין אַ פאַמיליע, ווו איין צד קומט פון מזרח, פון די אזוי גערופענע „אָסט־יידן”, מיט זייערע זכרונות פון פּאָגראָמען פון ידישן פּינסק — און פון דער אַנדער זייט איז געווען די אַסימילירטע, פאַרדייטשטע ידישע משפחה פון מיין מוטערס צד. איך געדענק די פאַרבלאַסטע ברוינע פאָטאָגראַפיע פון מיין זיידן מיט זיינע מעדאַלן, געשאָנקען פון קייזער. ער איז געווען טיף איבערצייגט אין זיין גלויבן, אז ער איז נישט קיין ייד, נאָר אַן איינפאַכער באַאַמטער פון קייזער פראַנץ יאָזעף, וואָס געהערט צו משהס גלויבן.

דער ישראלדיקער נאָוועליסט און הומאָריסט דן בן אַמוץ איז געבוירן געוואָרן ווי משה תהילימזאָגער. פאַר אים איז עס געווען כמעט ווי א בושה צו אַרומטראָגן זיך מיט אַזאַ מין נאָמען. פאר אים „מאָישע” — איז געווען עפּעס אַ „מאָישע” — א געטאָ־ייִנגל, און תהילימזאָגער איז געווען נאָך מער חרפּה'דיק. האָט ער אים געטוישט אויף אַ זייער סאַברע־קלינגענדיקן נאָמען: דן בן אמוץ. א סך שפּעטער שוין, אין דער נאָוועלע: „צו געדענקען און צו

מאַרק שאַגאַל

מאַרק שאַגאַל איז געבוירן געוואָרן אין דער שטאָט וויטעבסק אין יאָר 1887. נאָך דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע איז ער געווען קונסט־דירעקטאָר פון יידישן טעאַטער אין מאָסקווע. אין יאָר 1922 — עמיגרירט ער קיין פראַנקרייך.

די קונסט־וועלט צייכנט איצט אָפּ שאַגאַלס 90־טן געבוירן־טאָג. צו דער געלעגנטהייט שיקן מיר אים איבער אונדזערע האַרציקסטע ברכות.

מיר ברענגען דאָ עטלעכע אויסצוגן פון זיין אויטאָביאָגראַפיע.

דאָס ערשטע, וואָס עס האָט זיך מיר אַ וואָרף געטאָן אין די אויגן, איז געווען אַ מולטער. אַ פּשוטע, פּירעקיקע, האַלב־טיפע, האַלב־פלאַכע מולטער. אַ מאַרק מולטער. איך בין אין איר אריין אינגאַנצן.

איך געדענק ניט ווער, דאַכט זיך, די מאַמע האָט מיר געזאָגט, אז בשעת זי האָט מיר געהאַט אין וויטעבסק, אויפן פּיסקעוואַטשיק, הינטער דער טורמע, אין אַ קליין הייזעלע לעבן שאָסיי איז געווען אַ גרויסע שרפה. ס'האָט געברענט די שטאָט — יענער טייל, וואָס איז באַזעצט מיט יידן, אָרעמעלייט. דאָס בעט מיטן מאַטראַץ, אינאיינעם מיט מיר צופוסנס ביי דער מאַמען, האָט מען איבערגעטראָגן אויף אַ זיכערן אָרט, אין אַן אַנדער עק שטאָט.

נאָר פריער פון אַלץ בין איך געבוירן געוואָרן א מת... איך האָב נישט געוואָלט זיין קיין לעבעדיקער. שטעלט זיך פאָר אַ בלאַסן פענכער, וואָס וויל נישט לעבן אויף דער וועלט... פונקט ווי ער וואָלט זיך איבערגעגעסן מיט שאַגאַלס בילדער. מען האָט עס געשטאָכן מיט שפּילקעלעך, געמינטערט, געוואָרפן אין אַן עמער מיט וואַסער און ענדלעך האָט עס אַ פּישטשע געגעבן. אָבער וויכטיק

מאַרק שאַגאַל מאָלט אַ בילד פון זיין פרוי (1932־1933)

איז דאָס, וואָס איך בין געבוירן געוואָרן א מת. איך וואָלט זייער געוואָלט, אז פּסיכאָלאָגן זאָלן דערפון נישט ארויסדרינגען קיין אומגינסטיקן משפּט פאַר מיר... האָט רחמנות!

דאָך, דעם טאַטנס און דעם זיידנס הייזעלע אויף „פּיסקאַוואַטיוקע", ביים שאָסיי, איז גאַנץ געבליבן. דאָס דאָזיקע הייזעלע דערמאָנט מיר אָן דער שישקע אויפן קאָפּ ביי דעם גרינעם מגיד, וועלכן איך האָב געמאָלן אין וויטעבסק, אין יאָר 1914; און נאָך דערמאָנט עס מיר אָן אַ קאַרטאָפל אריינגעוואָרפן אין אַ הערינג־פאָס און אויסגעצוואָגן אינעם ראָסל.

★

האָט איר ווען עס איז געזען איינעם פון די „צופעליקע פערסאָנאַזשן" אויף די פלאָרענטישע בילדער, מיט אַ באָרד, קיינמאָל נישט געשוירן, אויגן — אַש און ברוין גלייכצייטיק, מיט אַ פּנים פון געברענטער אָרכע, געקנייטשט און גערונצלט. דאָס איז מיין טאַטע.

אָדער, האָט איר געזען אַ פאַרשוין פון דער הגדה, פּסחדיק און תמעוואַטע... „זיי מיר מוחל טאַטע". געדענקסט, כ'האָב געמאָלן פון דיר אַן עטיוד. דיין פּאָרטרעט האָט געדאַרפט מאַכן דעם איינדרוק פון ליכט אין צאַנקען און אויסגיין... דיין ריח איז דער ריח פון חלום. אַ פליג האָט געזשושעט — צום טייוול! איבער איר ווער איך אַנטשלאָפן.

★

איך האָב געוואָלט זאָגן, אַז ערגעץ אין איר (דער מאַמען) איז געווען מיין טאַלאַנט, אַז אַלץ האָט זיך מיר איבערגעגעבן, חוץ איר חכמה, דאַכט זיך. אָט גייט זי צו מיין צימער (ביי יאַוויטשן אויפן הויף) און פרעגט:

די אויפשטאַנדן פון די רעשטלעך פון אַן אויסגעהרגעט פאָלק, האָבן געהאַט איין ציל: נקמה צו נעמען אין די מערדער.

די רעליגיעזע און פּאָליטישע סיבות, וועלכע ווירקן אין דער ריכטונג פון וועלן אריינקוועטשן די גבורה פון די העלדן אין דעם טאָג געווידמעט די געפאַלענע פון צה"ל, איז נישט נאָר נישט ריכטיק — נאָר אויך אומפאַרשטענדלעך. דאָס איז באַשטימט געוואָרן, אָן פאַרשטענדיקן זיך אפילו, מיט דער אָרגאַניזאַציע, וועלכע פירט אָן מיט דער קאַצעטלער־באַוועגונג. צו דער אָרגאַניזאַציע געהערן 15 פאַרבאַנדן פון פאַרשידענע לענדער, און איז אָנערקענט ביים יידישן פאָלק, ווי די רעפּרעזענטאַנץ פון די דירעקט־געליטענע קרבנות פון נאַציזם.

עס נעמט ארום אַ שוידער פון דעם בלויזן געדאַנק, אַז קוים עטלעך און דרייסיק יאָר נאָכן חורבן — און שוין ווערן געמאַכט פרווון צו פאַרבלאַסן די טראַגעדיע. און נישט ווילנדיק רייסט זיך ארויס די פראַגע: ווילן אויך יידן פאַרגעסן?

ו. יאַבלאָנסקי

וו. יאַבלאָנסקי

ווילן אויך יידן פאַרגעסן?!

ווען די לעבנגעבליבענע רעשטלעך פון פאָלקס־חורבן זענען קוים־לעבעדיקע ארויסגעקומען פון די טויטן־לאַגערן, און די קעמפער — פון די וועלדער — איז מיט איינמאָל פאַר זיי טראַגיש קלאָר געוואָרן: זיי האָבן אַלץ פאַרלוירן. שוין מער נישט געווען דאָס פאַמיליע־לעבן: די היים; די קולטור־אינסטיטוציעס, די יידישע פרנסות. דאָך האָט קיינער זיך נישט איינגעבראָכן; קיין איינער איז נישט באַקאַנגען זעלבסטמאָרד.

ביסלעכוויז האָבן די פאַרצווייפלטע יידישע מענטשן אָנגעהויבן ווידער אויפבויען דאָס פערזענלעכע לעבן; שאַפן זיך עקזיסטענץ־מעגלעכקייטן; אויפשטעלן יידישע שולן; רעליגיעזע אַנשטאַלטן. ביסלעכוויז הויבט זיך אָן אַנטפלעקן די גרויסע פאָלקס־טראַגעדיע.

יידן הויבן אָן ציילן די פאַרלוסטן. די ציפער איז אַן אומגלויבלעכע. גאַנץ איירפּע איז באַפלעקט מיט יידיש בלוט. ספּעציעל פוילן, ווו ס'זענען אומגעקומען 90 פּראָצענט פון יידישן פאָלק.

פאַר די אומגעקומענע ווערט אויפגעשטעלט דער ערשטער שטיין: אַ סימבאָלישע מצבה אין וואַרשע, צום דריטן יאָרטאָג פון וואַרשעווער געטאָ־אויפשטאַנד. דער שטיין שטייט אויפן אָרט, ווו ס'איז אַמאָל געווען אַ רוישיק יידיש לעבן: ראָג גענשע און זאַמענהאָף.

19טער אַפּריל איז געוואָרן דער סימבאָלישער טאָג, ווען יידן האָבן געטרויערט און דערמאָנט די קדושים און העלדן פון דריי און דרייסיק טויזנט חרוב־געוואָרענע יידישע קהילות.

די נישט־יידישע וועלט האָט שנעל פאַרגעסן די בלוטיקע צווייטע וועלט־מלחמה. זייערע פאַרלוסטן האָבן אויסגעזען נישטיק אין פאַרגלייך מיט די פאַרלוסטן פון יידישן פאָלק.

די יידן האָבן געמאָנט די באַשטראָפונג פון די צענדליקער טויזנטער פאַרברעכער, וועלכע האָבן פריי און אומבאַשטראָפט זיך באַוועגט איבער איירפּע און אַמעריקע. דער נירנבערגער פּראָצעס, וועלכע האָט פאַראורטיילט די פירער פון דריטן רייך, האָט אָבער גאָרנישט געטאָן אין דער ריכטונג פון באַשטראָפן די מערדער, וועלכע האָבן זיך גוט איינגעאָרדנט אדאנק דאָס גוטס — אָנגעראַבעוועט ביי יידן.

די ערשטע, וועלכע האָבן געפאָדערט די באַשטראָפונג פון דייטשן פאָלק און די פאַרברעכער צווישן זיי, איז געווען די אָרגאַניזאַציע פון יידישע קעמפער, פאַרטיזאַנער קאַצעטלער. די זעלבע אָרגאַניזאַציע שטייט טאָגטעגלעך אויף דער וואַך קעגן די פינצטערע כוחות פון ברוין, גרין און רויט. זי וואָרנט דער וועלט און לאָזט נישט פאַרגעסן אין דער טראַגעדיע פון יידישן פאָלק בשעת דער צווייטער וועלט־מלחמה.

די זעלבע אָרגאַניזאַציע פון אַנטי־נאַצי קעמפער און פאַרפאָלגטע איז אויפגעציטערט (און צוזאַמען מיט איר — מיליאָנען יידן אין דער וועלט) פון דעם פאָרשלאָג, וועלכער איז אריינגעטראָגן געוואָרן אין דער כנסת, אַז דער טאָג פון אומקום און גבורה — כ"ז ניסן זאָל איבערגעטראָגן ווערן אויף אַן אַנדער דאַטע.

דער פאָרשלאָג צילט פּאַקטיש אָפּצווישן דעם סימבאָלישן טאָג פון אונדזער טראַגעדיע, וועלכער איז היינטצו־טאָג דער הייליקסטער טרויער־טאָג ביי יידן.

די מענטשן, וועלכע שטיצן דעם פאָרשלאָג, האָבן פּראַקטיש ביז איצט נישט געהאַט קיין שום געמיינזאַמעס מיט די קאַצעטלער־אָרגאַניזאַציעס און זייער טעטיקייט.

ס'איז נישט צו פאַרשטיין, אַז מענטשן, וועלכע לעבן אין אַמעריקע און האָבן נישט געהאַט קיין שום געמיינזאַמעס מיט יידישן אומקום און גבורה אין דער צווייטער וועלט־מלחמה, זאָלן זיך נעמען דאָס רעכט צו ליקווידירן אַזאַ געהייליקטן טרויער־טאָג וואָס צייכנט אָפּ די פאָלקס־טראַגעדיע פון 20־טן יאָרהונדערט און אַריינקוועטשן זי אין אַ געשיכטלעכער געשעעניש, וועלכע האָבן נישט קיין געמיינזאַמעס מיט אונדזער חורבן. דער פאָרשלאָג צו פאַראייניקן דעם טאָג פון שואה מיט ט' באב, האָט נאָר איין ציל — צו אויסמעקן פון דער געדעכעניש פון פאָלק די קרבנות פון נאַציזם.

ווי באַוווסט, גייט דער פאָרשלאָג פון דער ישראל־רעגירונג אין דער ריכטונג פון פאַנאַנדערטיילן דעם טאָג פון אומקום, און באַזונדער — דעם טאָג פון גבורה. די שואה פאַרבינדן מיט תשעה באב, און דעם טייל פון גבורה פאַרבינדן מיט דעם אָנדענק טאָג פאַר די געפאַלענע העלדן פון צה"ל.

די געפאַלענע העלדן פאַר ישראלס פרייהייט און זעלבסטשטענדיקייט האָבן געקעמפט אין אַנדערע באַדינגונגען, ווי די קעמפער, אין די צייטן פון דער דייטשער אָקופּאַציע. ערשטנס זענען די ישראל־סאָלדאַטן געווען באַוואָפנט, אויסגעשולט. הינטער זיי איז געשטאַנען די רעגירונג. אָנגעפירט מיט די קאַמפן האָט אַ גענעראַל־שטאַב. דער קאַמף האָט ארומגענומען די גאַנצע ישראל־באַפעלקערונג. די געטאָ־קעמפער — אין די געטאָס און לאַגערן האָבן געקעמפט איינזאַם, ארומגערינגלט פון אַ פיינטלעכער וועלט, קוים באַוואָפנט. אין די באַדינגונגען האָבן די קעמפער אין וואַרשעווער געטאָ אַנטקעגנגעשטעלט זיך אַ שונא פאַר וועלכן נישט איין ארמיי האָט קאַפּיטולירט. דער געראַנגל מיט די נאַציס האָט געדויערט איבער זעקס וואָכן, ביז עס איז געפאַלן דער לעצטער קעמפער.

דער יידישער אויפשטאַנד אין טרעבלינקע, וועלכער האָט געדויערט איין טאָג געהערט צו די בלוטיקסטע. עס זענען דאַן געפאַלן הונדערטער קאַצעטלער — אָבער אויך הונדערטער ס.ס.־לייט. אין רעזולטאַט פון דעם גוט־צוגעגרייטן אויפשטאַנד איז פאַרברענט געוואָרן דער לאַגער און די קרעמאַטאָריעס. אַ צאָל קאַצעטלער זענען אַנטלאָפן אין די ארומיקע וועלדער. אויך ביאַליסטאָק, סאָביבאָר, אוישוויץ האָבן פאַרשריבן אַ הערויש קאַפּיטל אין דער געשיכטע פון יידישן ווידערשטאַנד.

תירוץ נר. 2

מיר זענען אַ קולטור־שאַפנדיק פאָלק מיט אַן אייגענער נאַציאָנאַלער שפּראַכן־ספערע. דאָס יידישע פאָלק איז נישט קיין פּראָדוקט פון דרויסנדיקע אומשטענדן. מיר זענען אַ פאָלק פון אַן אינעווייניקסטער אַנטוויקלונג, וואָס דויערט שוין איבער 3 טויזנט יאָר — טאָ פארוואָס זוכן אַ באַהעפטונג מיט אַן אַנדער פאָלקישקייט (אַנגלאָ־סאַקסיש־ראָמאַניש אָדער סלאַוויש) וועלכע האָבן נישט אַזאַ גרויסע היסטאָרישע פאַרגאַנגענהייט און אזא קולטור־רייכקייט?

קשיה נר. 3

צי פאַרשטייען נישט די יידישע געזעלשאַפטלעכע טוער פון כמעט אַלע ריכטונגען און שאַטירונגען, וואָס דאָמינירן היינט אין די יידישע ישובים איבער דער גאָרער פרייער וועלט, אַז טראַדיציאָנעל רעליגיעזע אָדער וועלטלעכע יידישקייט מיט ענגליש אָדער יידיש — באַדייט אידענטיפיקאַציע צו דער יידישער געמיינזאַמקייט אין דעם לאַנד ווו מיר זענען בירגער מיט אַלעמען גלייך. דאָס באַדייט אויך דאַיקייט. איז דאָס נישט אין קאָנפליקט מיט אונדזערע טאָג־טעגלעכע זאָרגן און איבערגעגעבנקייט פאַר מדינת ישראל?

ענטפערן מיר דערויף:

דער געשיכטעלכער גאַנג פון יידישן פאָלק נאָך דעם גרויסן נאַציאָנאַלן חורבן אונדזערן, מיטן אַנטשטיין פון דער יידישער מדינה און די נאַציאָנאַלע געפאַר נאָך די לעצטע 2 מלחמות פון מדינת ישראל (1967־1973) האָבן באַוויזן, אַז מדינת ישראל און אַלע יידישע ישובים איבער דער גאָרער וועלט — שטעלן מיט זיך פאָר אַ פּערמאַנענטן באַשטאַנד־טייל פון עקזיסטענץ און קיום פון גאַנצן יידישן פאָלק. די לעצטע אָנגענומענע לאָזונגען אין דער יידישער מדינה „מיטן פּנים צום גלות און מיטן האַרץ צום לשון הקודשים — יידיש", באַוויזט בולט, אַז אין די אינטערעסן פון דער יידישער מדינה, זענען וויכטיק געזונטע יידישע ישובים מיט אַ קאָנקרעטער אידענטיפיקאַציע צום יידישן פאָלק, באַגלייט מיט דאַיקייט.

קשיה נר. 4

צי איז נישט דער וווּקס פון אוניווערסאַלער וויסנשאַפט אויף אַלע געביטן. דער וווּקס פון דעמאָקראַטישע פרייהייטן, דער וווּקס פון מאַטעריעלן ווילשטאַנד אין די אַלע פרייע — דעמאָקראַטישע לענדער — אויסטראַליע דערייַנגערעכנט — אַ גורם פון לאַנגזאַמער אונטערגאַנג פון יידישקייט און פון יידישער אידענטיפיקאַציע?

יאָ, עס איז אמת, אַז די יידישע ישובים אין אַלע דעמאָקראַטישע לענדער זענען באַדראָט דורך פּראָצעסן פון אַסימילאַציע, וואָס האָבן אַ נייעם נאָמען — אוניווערסאַלע און טעכנאָלאָגישע אַסימילאַציע — און אין רעזולטאַט ברענגט די דאָזיקע „נייע" אַסימילאַציע אונטערגאַנג פון יידישקייט און יידישער נאַציאָנאַלער זעלבסשטענדיקייט.

אַלע יידישע ישובים אין דער פרייער וועלט, גייען אַדורך אינעווייניקסטע טראַנספאָרמאַציעס, וואָס זענען אַ רעזולטאַט פון די פיזיאָנאָמישע ענדערונגען וואָס די דאָזיקע ישובים האָבן אדורכגעמאַכט אין די לעצטע 25 יאָר סיי אין פּאָזיטיוון און סיי אין נעגאַטיוון זין.

עס וואָלט דעריבער געווען קורצזיכטיק צו לייקענען, אַז אַ סך גרויסע יידישע קולטור־אינסטיטוציעס איבער דער פרייער וועלט, די גרויסע יידישע קולטור־אָרגאַניזאַציע „קדימה" אין מעלבורן פלוס דעם קלענערן יידישן „פאָלקס־צענטער" אין סידניע, וואָס זענען מיט אזוי פיל מי און ענערגיע אָוועקגעשטעלט געוואָרן אויף אַ געהעריקן יידישן קולטור־ניוואָ דורך דער מסירת־נפשדיקייט פון די יידישע קולטור־טוער צוזאמען מיט דעם יידישן פאָלקס־מענטש פון מזרח־אייראָפּע — הייבן זיך אָן צו קרישלען אונטער דער לאַסט פון אבסענטעאיזם פון די „אַלטע" און „יונגע" אויף יידישע קולטור־אימפּרעזעס און קולטור־אַקטיוויטעטן, וואָס די דאָזיקע שיינע און מאָדערנע יידישע קולטור־אָרגאַניזאַציעס פירן דורך. און פאַרשטייט זיך, אַז אין פּועל־יוצא פון דעם דאָזיקן אבסענטעאיזם, קומען נישט באַקרעפטיקטע אויספירונגען פון דעפעטיזם און אָפּהענטיקייט אויף די געביטן פון יידישע קולטור־טעטיקייט סיי קוואַליטאַטיוו און סיי קוואַנטיטאַטיוו.

צוליב די דאָזיקע נייע אומשטענדן פון פיזיאָנאָמישע ענדערונגען און די אינעווייניקסטע טראַנספאָרמאַציעס מיט דעם באַגלייט פון אבסענטעאיזם קען ברענגען, אַז מיר זאָלן חס וחלילה בלייבן אָן יורשים...

עס איז וויכטיק און נויטיק, אַז קולטור־געזעלשאַפטלעכע טוער פון אַלע ריכטונגען אין יידיש און ענגליש זאָלן אין 1977 אָנהויבן צו טאָן די זעלבע מעשים ווי עס האָבן געטאָן די יידישע געזעלשאַפטלעכע קולטור־טוער, מיט 30 יאָר צוריק אין 1947. זיי, די דעמאָלטדיקע קולטור־געזעלשאַפטלעכע טוער האָבן פאַרשטאַנען, אַז אויף די חורבות פון אונדזער פאַרשניטענער יידישער קולטור און יידיש וואָרט אין מזרח־אייראָפּע, דאַרף מען אויפבויען אַ נאַציאָנאַל קולטור־געזעלשאַפטלעכן לעבן אין די נייע ישובים, מיט די אַלע יידישע חנען, פאַרבן און קאָלירן בכדי צו פאַרפעסטיקן אונדזער נאַציאָנאַלן קיום.

די יידישע קולטור־געזעלשאַפטלעכע טוער, דאַרפן זיך אונטערגאַרטלען און ווידער באַנייען די דאָזיקע קולטור־געזעלשאַפטלעכע אַרעבט — בכדי צו פאַרהיטן די יידישע ישובים פון דער אוניווערסאַלער־טעכנישער אַסימילאַציע און צו פאַרטיפן דעם תוך פון דעם יידישן ישוב סיי אינדיווידועל און סיי קאָלעקטיוו וואָס וועט אויך אין אַ גרויסער מאָס באַקרעפטיקן דער יידישער מדינה.

לאָמיר זיך אליין זאָגן און לאָמיר אויך דאָס זאָגן אונדזער יוגנט: „אַז אונדזערע טרוימען צו אַ בעסערער וועלט פון יושר און דין איז נאָך אַלץ אַקטועלער און בעסער ווי געווס און שווילטאָג אָן אַ ציל און אָן אַ זין".

י. אַרבאַך

פּראָבלעמען מיט אונדזער יוגנט...

(„יונגע" קשיות און „אַלטע" תירוצים)

דער פּאָליטיש־געזעלשאַפטלעכער מצב און ניווֹא פון דער יידישער יוגנט איבער דער גאָרער וועלט — אויסטראַליע אריינגערעכנט — איז און וועט — מן־הסתם אין די נאָענטסטע יאָרן, זיין אַ פּראָבלעם וואָס וועט פאַרנעמען אַ גרויס אָרט אין דער יידישער געזעלשאַפט.

די יידישע יוגנט — פונקט אזוי ווי די נישט־יידישע יוגנט — אין אונדזער דעמאָקראַטיש אפלוענטישער געזעלשאַפט, איז אָנגעשטעקט מיט „רעוואָלוציאָנערע אידעאָלאָגיעס" וואָס האָבן אין זיך שעדלעכע טענדענצן, ווי דעם א"ג ניהיליזם, זעלבסט פארלייקענונג און גלייכגילטיקייט צו די אינטערעסן און אַספּיראַציעס פון יידישן פאָלק אויף די געביטן פון פּאָליטישער און קולטור־געזעלשאַפטלעכער אַרבעט. די דאָזיקע גלייכגילטיקייט און זעלבסט־פאַרלייקענונג רירט אויך אָן די פּאָליטישע און קולטור־געזעלשאַפטלעכע פּראָבלעמען פון מדינת ישראל.

איז טאַקע די דרינגנדע אויפגאַבע, אז דער דאָזיקער פּראָבלעם מיט דער יוגנט אין זיינע אַלע אויסווירקונגען און „אויפטרייסלונגען" דאַרף ווערן באַהאַנדלט דורך אַלע פּאָליטיש־געזעלשאַפטלעכע קולטור־טוער, וואָס רעדן און טראַכטן אויף דער פלאַך פון דער אָנגענומענער שיינער לאָזונג „המשך און קיום". דער דאָזיקער אַרטיקל, וואָס באַרירט נאָר ראשי־פרקים פון דעם ברענענדיקן און אָנגעווייטיקטן פּראָבלעם פון דער יידישער יוגנט וועט זיין אין דער פאָרם פון „קשיות און תירוצים" בכדי וואָס מער געזעלשאַפטלעכע טוער און אויך וואָס מער לייענער זאָלן קאָנען אָנטייל נעמען אין דער דאָזיקער דיסקוסיע.

קשיה נר. 1

צוליב וואָס מוזן מיר זיך האַלטן בײַם יידישן פאָלק? פאַרוואָס זיך נישט צונויפגיסן מיט דער אָרטיקער באַפעלקערונג?

תירוץ נר. 1

מען קען נישט אַנטלויפן פון זיך אליין. אונדזער לעצטער עפּאָכע פון 1000 יאָר יידיש־טייטש, מאָדערן־יידיש און יידישע קולטור קען מען נישט אַוועקוואַרפן ווי אַ שאָלעכץ פון אַ באַנאַנע. דער לעצטער שווונג און דראַנג פון אַ טייל פון דער יידישער יוגנט איבער דער גאָרער וועלט — זיך צו באַקענען און באהעפטן מיט דער רייכער יידישער שפּראַך און קולטור, דאָס איז דער בעסטער באַווייז פון דעם אויבנדערמאָנטן. עס איז אויך א מין יידישער אימפּעראַטיוו פון זיך האַלטן ביי יידישקייט אין וועלכער פאָרם ס'זאָל נישט זיין בכדי נישט צו אַנטלויפן פון יידישן פאָלק. עס איז עפּעס מער ווי אַ מיסטעריע פון אונדזער קיום און המשך דורך אַלע דורות, סיי אין די „רואיקע" און סיי אין די צעטרייסלענדיקע צייטן.

קשיה נר. 2

ווען מיר וואַרפן אַ בליק אויף דער ווייטער און נאָענטער פאַרגאַנגענהייט, זעען מיר אַ לאַנגע „גאָלדענע" קייט פון פאַרפאָלגונגען און שחיטות. אויב אין דער איצטיקער תקופה — נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה — ווייזט אונדז די נישט יידישע געזעלשאַפט אין דער פרייער וועלט ארויס טאָלעראַנץ און אָפנקייט אויף אַלע געביטן, פרעגט זיך: אויב נישט איינגאַנצן אַוועקגיין פון יידישן פאָלק (דורך שמד), לאָמיר כאָטשבי זיך נישט אַנטקעגנשטעלן — די אידעע פון טאָטאַלער אסימילאַציע...

ווי פאַר ישראל (די קאָמפּליקאַציעס קאָנען זיין אויסערגעוויינלעך אין אַ וועלט־פּאַרנעם), אָבער פאַר ישראל וואָלט דאָס געווען אַ קאַמף פאַר דער עצם עקזיסטענץ פון דער מדינה, און דאָס ממש פיזישע לעבן פון דריי מיליאָן יידן, וואָס זענען נישט באַרייט צו גיין צו דער עקדה פאַר צווייפלהאַפטע באַקוועמלעכקייטן פון אמעריקע.

אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם, איז אינטערעסאַנט אַ ציטאַטע פון דעם פריער דערמאָנטן אַרטיקל פון „דיילי טעלעגראַף": „קאַרטערס פעלד פאַר מאַנעווורירן איז זייער באַגרענעצט און זיין אינטערעס אינעם אויפהאַלטן דעם סטאַטוס קוואָ איז גרעסער, ווי זיינע עפנטלעכע דערקלערונגען סוגערירן"...

ס'זעט אויס, אַז די צוויי פאַראַנטוואָרטלעכע אמעריקאַנער צייטונגען, דער „ניו יאָרק טיימס" און „וואַשינגטאָן פּאָסט" (זיי זענען אין אַלגעמיין זייער קריטיש צו ישראל) האָבן פאַרשטאַנען די געפאַר ווען זיי האָבן געוואָרנט דעם סטייט־דעפּאַרטמענט נישט סתם אַוועקצושאַרן בעגינס געהיימען שלום־פּראָיעקט, וואָס דיין האָט געבראַכט קיין וואַשינגטאָן, ווייל אין די אומשטאַנדן פאַרמאָגט דער פּראָיעקט פּאָזיטיווע עלעמענטן, וואָס מ'דאַרף באַטראַכטן.

ווען די זשענעווע קאָנפערענץ וועט זיך אָנהייבן, ווי לאַנג זי וועט דויערן איז שווער פאָראויסצוזען. ס'איז פאַראַן אַ שאַנס פאַר שלום. דער שאַנס איז היינט גרעסער ווי פריער, אָבער דעם קאַמף פאַר אַ גערעכטן שלום וועט ישראל מוזן פירן אין וואַשינגטאָן, ישראל און דאָס אמעריקאַנער יידנטום וועלן מוזן פירן אַ פאַרצווייגטע אויפקלערונגס־אַרבעט בכדי באַקאַנט צו מאַכן די אַמעריקאַנער עפנטלעכע מיינונג מיט דער ערנסטקייט פון די פּראָבלעמען און די געפאַרן פאַר אַ מלחמה, וואָס דער בזשעזשינסקי „שלום"־פּלאַן קען צעפלאַקערן.

ד"ר מ. פערשטענדיק

אָן אַ מלחמה (וואָס וואָלט סיי ווי סיי געווען האָפנונגסלאָז). אייראָפּע וועט זיין דאַנקבאַר, ווייל נאַפט וועט פליסן אומגעשטערט און די אַמעריקאַנער עפנטלעכע מיינונג וועט אויך מסכים זיין, ווייל די אַדמיניסטראַציע וועט באַהויפטן, אַז זי האָט עטאַבלירט שלום אין אַ געביט וואָס איז געווען אַ פּולווער־פאַס און געקאָנט ברענגען צו אַ וועלט־מלחמה. בזשעזשינסקי און קאַרטער וועלן באַקומען דעם נאָבעל־פּריז פאַר שלום... ד״ר קיסינדזשער האָט אויך באַקומען דעם נאָבעל שלום־פּריז, ווען ער האָט פאַרענדיקט די „שלום״־פאַרהאַנדלונגען צווישן סייגאָן האַנאָי...

אויב דאָס איז דער פּלאַן, איז איבערהויפּט נישט וויכטיק צי בזשעזשינסקיס אויספאַסונגען, מיט וועלכע ער באַגרינדעט זיין לייזונג זענען לאָגיש אָדער פאַלש, זיי זענען נישט מער ווי אַ שויפענסטער שפּיל.

ס׳איז איבעריק צו איבערציייגן, אַז אַזאַ לייזונג באַדראָט די עקזיסטענץ פון מדינת ישראל, — אין אַ נייער פּאָליטישער (אינערלעכער אָדער אויסערלעכער) קאָנסטעלאַציע, קאָן אַמעריקע זיין געצוווּנגען צוריקצוציען איר מיליטערישע אָנוועזנהייט פון ישראל, און ישראל וועט בלייבן מיט אַ פּאַלעסטינער מדינה 13 קילאָמעטער פון ים צווישן תל־אביב און חיפה, און רציעת עזה (גאַזאַ פּאַס) דרום פון תל־אביב.

אָננעמענדיק, אַז אַמעריקע שטרעבט אויסצואיבן אַ דרוק אויף ישראל, אַז זי זאָל צוריקגעבן די טעריטאָריעס פאַר אַ פּאַלעסטינער מדינה (צוליב וועלכע סיבות דאָס זאָל נישט־זיין, אמתע־ערלעכע, אָדער היפּאָטעטיש־מאַקאַוויעלישע, וואָס זענען די אַלטערנאַטיוון, די ברירות פון ישראל?

וואָס מער מ׳טראַכט אריין אין אַ פּרווו צו אַנאַליזירן און אויפצוויקלען דעם פּלאָנטער צווישן די נאַציאָנאַלע אינטערעסן פון די דריי הויפּט צדדים אין דעם קאָנפליקט, אַלץ קלאָרער ווערט, אַז אַמעריקע, די אַראַבישע מדינות און ישראל מאַנעווורירן אין אַ פעלד פון באַגרענעצטע ברירות און די פּאָזיציע פון ישראל איז די שטאַרקסטע.

די אַראַבישע מדינות זענען נישט בכוח צו דעראָבערן די שטחים דורך מלחמה. זיי ווילן, אַז אַמעריקע זאָל זיי צוטראָגן די שטחים (אפשר האָט אַמעריקע צוגעזאָגט בסוד), אָבער ווי אַזוי קאָן אַמעריקע צווינגען ישראל צו באַגיין זעלבסטמאָרד? די שונאי ישראל זאָגן: מיליטערישער און עקאָנאָמישער עמבאַרגאָ...

דער לאָנדאָנער „דיילי טעלעגראַף״ פון 19־טן יולי ה. י. באַריכטעט, אַז אויף אַ געהיימע זיצונג פון נאַטאָ מיט ד״ר בזשעזשינסקי האָבן די נאַטאָ־פאָרשטייער אים געשטעלט רעטאָרישע פראַגן און געמאָלן אַ היפּאָטעטישע סצענאַריאָ. צי קאָן מען אָננעמען — האָבן זיי געפרעגט, — אַז אין פאַל ווען די אַראַבישע מדינות וועלן באַפאַלן אַן אָפּגעשוואַכט ישראל (צוליב אַן עמבאַרגאָ) וועט אַמעריקע זיך צוקוקן צום אונטערגאַנג פון ישראל אונטער דעם אויסרייד „מיר האָבן אייך געוואָרנט״... דאַן האָבן זיי אים געטאַפּט דעם דפק מיט אַ סצענאַריאָ: דאָס „האָמלענד״ וועט דאָך זיין נישט מער ווי אַ סובסידירטער צענטער פון פּאַלעסטינער פּראָוואָקאַציעס קעגן ישראל. וואָס קאָן זיך צעפלאַקערן אין אַ מלחמה און אַמעריקע וועט ווערן דירעקט אריינגעצויגן אין אַ מיליטערישן קאַמף קעגן די אַראַבער, ווייל אַמעריקע האָט זיך דאָך פאַרפליכטעט און גאַראַנטירט אײדער ישראל איז מסכים געווען צום דעם „האָמלענד״... דער „דיילי טעלעגראַף״ באַריכטעט, אַז בזשעזשינסקי האָט נישט געגעבן קיין דירעקטן ענטפער, נאָר באַטאָנט, אַז ישראל דאַרף זיי „ריזאָנעבל״...

פאַרשטייט זיך, די נאַטאָ־פאָרשטייער זענען פּאַקטיש אויסן געווען זיך צו אָריענטירן, ווי ווייט זייערע לענדער קאָנען זיך פאַרלאָזן אויף אמעריקע. ווייל אויב אמעריקע איז באַרייט די פאַראַטן ישראל בכדי צו געפינען חן אין די אויגן פון די אַראַבער פאַר באַקוועמלעכקייטן (מער נאַפט און אפשר ביליקער נאַפט), — וואָס זענען ווערט די אַמעריקאַנער גאַראַנטיעס קעגן רוסלאַנד, אַן אַטאָמישע סופּערמאַכט, וואָס קען צעשטערן אַמעריקאַנער שטעט?...

די פאַרלעסלעכקייט פון אַמעריקע, דער סטאַטוס פון אַמעריקע אלס וועלט־מאַכט (ספּעציעל נאָך וויעטנאַם) שטייט אין קאָן.

אין סעפּטעמבער 1975 האָט ישראל דורכגעפירט דעם צווייטן ריקצוג פון סיני. צוריקגעגעבן די נאַפט־קוואַלן, ווייל אמעריקע האָט זיך פאַרפליכטעט פאַר דער צוקונפט צו ליפערן מיליטערישע אויסשטאַטונגען און מאַטעריאַלן; צוצושטעלן ישראל איר באַדערפעניש פאַר ענערגיע (קאָמפּענסאַציע פאַר די נאַפט־קוואַלן) און עקאָנאָמישע הילף. אַ וועלט־מאַכט קאָן נישט ברעכן אַ פאַרפליכטונג צו פאַרלירן איר אָנזען און ראָל אין דער וועלט. דערפאַר שטרייכן אונטער קאַרטער, וועגס און בזשעזשינסקי, אַז אמעריקע וועט נישט נוצן די מיליטערישע און עקאָנאָמישע הילף אַלס אַ דרוקמיטל קעגן ישראל, חוץ דעם וואָלט דאָס געווען קאָנטער־פּראָדוקטיוו און נאַריש. ווייל דאָס וואָלט איבערציייגט יעדן ייד אין ישראל, אַז מ׳קאָן זיך נישט פאַרלאָזן אויף אמעריקעס פאַרפליכטונגען און גאַראַנטיעס פאַרן פּרייז צוריקצוגעבן טעריטאָריעס.

אָבער דער הויפּט־אַרגומענט קעגן אַן עווענטועלן אַמעריקאַנער עמבאַרגאָ איז, אַז דאָס וואָלט געצוווּנגען ישראל צו אַ פּרעווענטיווע מלחמה קעגן די אַראַבישע מדינות.

דער ישראל אויסערן־מיניסטער גענ. דיין האָט דעם ענין געמאַכט קלאָר, ווען ער האָט אין בעלגיע אויפן וועג קיין וואַשינגטאָן אָפן דערקלערט אַז אָנשטאָט צו עקצעפּטירן אַ פּאַלעסטינער מדינה, וואָס וועט חרוב מאַכן ישראל אין דער צוקונפט, איז בעסער אַ מלחמה היינט. אויך די „וואַשינגטאָן פּאָסט״ האָט מיטגעטיילט, אַז ישראל פּלאַנירט אַ מלחמה, וואָס וועט חרוב מאַכן די אַראַבישע אַרמייען און די פּרעסע האָט באַריכטעט, אַז פאַרטיידיקונגס־מיניסטער עזר ווייצמאַן האָט דערקלערט פאַר אמעריקאַנער יידישע פּערזענלעכקייטן, אַז אויב ס׳וועט קומען צו אַ מלחמה וועט ישראל צעשמעטערן די אַראַבישע אַרמייען בליץ־שנעל אײדער אַמעריקע אָדער דער זיכערהייטס־ראַט וועט קענען אינטערווענירן.

דווקא די מלחמה אַלטערנאַטיווע מוז אמעריקע זען צו פאַרמידן. אַזאַ מלחמה איז געפערלעכער פאַר אמעריקע

„די באַהאַנדלונג פון פּאַלעסטינער אינטערעסן", מיט די ווערטער „לעגיטימע רעכט פון די פּאַלעסטינעזער".

אינעם פּאָליטיש־דיפּלאָמאַטישן זשאַרגאָן באַנוצט מען זיך אָפט מיט „צייכן ווערטער". דאָס „צייכן וואָרט": „לעגיטימע רעכט פון די פּאַלעסטינעזער" באַדייט אין דער אַראַבישער וועלט, די טאָטאַלע אויפלייזונג פון מדינת ישראל און דאָס עטאַבלירן אויפן אָרט פון מדינת ישראל די סעקולערע אַראַבישע מדינה פון יאַסיר אַראַפאַט... הייסן, הייסט עס, אַז פּרעז. קאַרטער האָט זיך נישט אָריענטירט אין דעם אונטערשיד צווישן די באַגריפן „פּאַלעסטינער אינטערעסן" און „לעגיטימע רעכט פון די פּאַלעסטינעזער" וואָס איז אַן אַראַביש צייכן וואָרט. די יועצים האָבן קאַרטערן אונטערגעפירט, זיי האָבן אים אונטערגערוקט אַ דאָקומענט און ער האָט אים אויטאָריזירט. אמת, דער אינהאַלט פון דעם דאָקומענט (די געמיינזאַמע אמעריקאַנער־סאָוויעטישע דערקלערונג) נעמט נישט אַן דעם באַגריף פון דעם „צייכן וואָרט", אָבער אין דער אַראַבישער וועלט האָט דאָס באַנוצן זיך מיט דעם זאַץ אַרויסגערופן האָפנונגען, וואָס וועלן זיכער נישט פאַרלייכטערן די שלום פאַרהאַנדלונגען.

וואָס שייך דעם באַגריף „האָמלענד" האָט פּרעז. קאַרטער געמאַכט אין ריקצוג נאָך דעם צווייטן זייט ער האָט דאָס ערשטע מאָל זיך באַנוצט מיט דעם אויסדרוק אין מערץ 1977. למשה „האָמלענד" מיינט נאָר אַן „איינהייט" פאַרבונדן מיטן קעניגרייך פון ירדן, אָבער אויך מיט אַ רעכט נאָך אַ צייט צו דעצידירן איר זעלבשטענדיקייט... און לויט אַ באַריכט פון 16־טן אָקטאָבער ה. י. האָט קאַרטער אויפגעקלערט אַ גרופּע אַמעריקאַנער רעדאַקטאָרן, אַז ער איז קעגן אַ זעלבשטענדיקער פּאַלעסטינער מדינה, וואָס ער מיינט איז אַ פּאַלעסטינעזישע „איינהייט" אונטער אַראַבישער ציווילער קאָנטראָל, אָבער די „איינהייט" וועט זיין פאַרטיידיקט דורך דער ישראל אַרמיי. די אָנוועזנהייט פון דער ישראל אַרמיי וועט זיין נאָר צייטווייליק. די צייט וועט באַשטימט ווערן אין אונטערהאַנדלונגען אויף דער זשענעווער קאָנפערענץ.

אָבער וואָס פּרעז. קאַרטער זאָגט פאַר דער עפנטלעכקייט בכדי צו באַרויקן די עפנטלעכע מיינונג — איז איין זאַך און וואָס זיינע יועצים ווילן דערגרייכן אין סודותדיקע פאַרהאַנדלונגען — איז אַן אַנדערע זאַך.

פון דעם איצט פאַרעפנטלעכן „אַרבעטס־דאָקומענט" פאַר דער זשענעווער קאָנפערענץ און די פּראָטאָקאָלן פון די קאַרטער־דיין געשפּרעכן — איז צו זען, אַז די אַמעריקאַנער האָבן כמעט איינגעלייגט וועלטן אין אַ פּרווו אריינצופירן די פּ.ל.אָ. אַלס אָנטיילנעמער אין דער זשענעווער קאָנפערענץ, אָבער צום סוף האָבן זיי אָנערקענט, אַז ישראל האָט דאָס רעכט זיך קעגנצושטעלן דער באַטייליקונג פון דער פּ.ל.אָ.

אין דעם צוזאַמענהאַנג טויכט אויף די פראַגע, וואָס איז דער אינטערעס פון אמעריקע אין אריינפירן די פּ.ל.אָ., וואָס איז דער אַמעריקאַנער אינטערעס פאַר אַ פּ.ל.אָ. מדינה, אָדער „האָמלענד", „איינהייט" א.ד.גל. ?

ווען מנחם בעגין איז געוואָרן פּרעמיער־מיניסטער האָט ער באַאויפטראַגט פּראָפ. עמוס פּערלמוטער פון וואַשינגטאָנער אוניווערסיטעט צו אונטערזוכן די אַספּעקטן פון דער אַמעריקאַנער פּאָליטיק אין מיטעלן מזרח. אין דעם טייל פון זיין רעפּאָרט וואָס ער האָט פאַרעפנטלעכט אין צוויי אַרטיקלען אַנאַליזירט ער ד"ר בזשעזשינסקיס אַרטיקל אין „פאָרעין פּאָליסי" פון אַפּריל 1975. פּראָפ. פּערלמוטער ווייזט אויף ווי נישט לאָגיש און פאַלש ס'זענען בזשעזשינסקיס אויספאַסונגען אויף וועלכע ער שטיצט היינט זיין פּרווו צו לייזן דעם ישראל־אַראַבער פּראָבלעם: „פאַרהאַנדלען די טעריטאָריעס פאַר אַ חלוקה פון דעם פּאַלעסטינער מאַנדאַט־געביט צווישן ישראל און אַ פּאַלעסטינעזער מדינה, וואָס וועט וואַרשיינלעך זיין פּ.ל.אָ. דאָמינירט". אָבער פּראָפ. פּערלמוטער האָט נישט געגעבן קיין אויפקלערונג אויף דער אוראַלטער קשיה: „קרח שפּקח היה"... ווי קומט עס, אַז אַזאַ געלערנטער פּראָפעסאָר און פּאָליטישער אַנאַליטיקער, ווי ד"ר בזשעזשינסקי זאָל זיך שטיצן אויף אַזעלכע „מיספּערצעפּשנס" (אויפפאַסונג געשטיצט אויף טעותים).

אין מיין אַרטיקל אין "די „מעלבורנער בלעטער" (סעפּט. 1976 פאַר די פּרעז. וואַלן אין אמעריקע) האָב איך אַנאַליזירט דעם זעלבן אַרטיקל פון ד"ר בזשעזשינסקי, אויפגעוויזן אויף די זעלבע פאַלשע אויפפאַסונגען און ווען איך בין געקומען צו דעם זאַץ, ווי ד"ר בזשעזשינסקי סוגערירט אַן ארויפגעצוווּנגענע לייזונג מיט אַמעריקאַנער גרענעץ פּאַטראָלן, האָב איך פאַרשטאַנען צו וואָס ד"ר בזשעזשינסקי צילט. איך האָב פאַרגליכן בזשעזינסקיס אַרטיקל מיט אַן אַרטיקל פון פּראָפ. ריטשאַרד אולמאַן אין דעם זעלבן באַנד פון „פאָרעין פּאָליסי" (פּראָפ. אולמאַן פון פּרינסעטן אוביווערסיטעט איז אַ פאָרשונגס דירעקטאָר פון דעם ראַט פאַר אינטערנאַציאָנאַלע באַציאונגען). פּראָפ. אולמאַן האָט פאָרגעשלאָגן אַ מיליטערישן זיכערהייטס־פאַרטיידיקונגס־פּאַקט מיט ישראל, אַ מיליטערישע באַזע דרום פון תל־אביב פאַרן אַמעריקאַנער לופט־פלאָט און דאָס סטאַציאָנירן שיפן פון דעם 6־טן פלאָט אין איינעם פון די ישראל־פּאָרטן; געווער־לאַגערן אין ישראל.

פאַרגלייכנדיק די צוויי אָפּהאַנדלונגען פון די צוויי פּראָמינענטע פאָרשער אויפן געביט פון אויסערן־פּאָליטיק בין איך געקומען צום אויספיר, אַז דער הויפּט־ציל, וואָס זיי שטרעבן צו דערגרייכן איז צו עטאַבלירן אַן אמעריקאַנער מיליטערישע אָנוועזנהייט אין ישראל — אַ „צוריקפאַל" באַזע הינטער די גריכיש־טערקישע באַזעס, וואָס זענען באַדראָט צוליב דעם ציפּערן סכסוך.

די היפּאָטעטישע סעצענאַריאַ איז אַזאַ: כבדי צו דערגרייכן דעם ציל (אַן אַמעריקאַנער באַזע), וועט אַמעריקע זיך באַמיען צו איבערצייגן ישראל (פאַרשטייט זיך מיט אַ דרוק), אַז זי זאָל צוריקגעבן די שטחים און מסכים זיין צו אַ פּאַלעסטינער מדינה. היות די עקזיסטענץ פון מדינת ישראל ווערט באַדראָט, אויב זי וועט נאָכגעבן דעם דרוק — איז אַמעריקע באַרייט „זיך מקריב" צו זיין. די אַמעריקאַנער מיליטערישע מאַכט אויפן אָרט וועט פאַרזיכערן די פאַרטיידיקונג פון ישראל. די אַראַבישע מדינות וועלן מסכים זיין, ווייל זיי וועלן צוריקבאַקומען די שטחים

פרידנקייט אינטערפּרעטירן אויף איר שטייגער און לטובת אירע צילן.

דאָס לעצטע וואָרט וועט האָבן דער ווילער — שבת, דעם 10טן דעצעמבער.

אַ יאָר נאָך דער ירושלימער קאָנפערענץ

איין יאָר נאָך אַ קאָנפערענץ פון דעם פאַרנעם און היסטאָרישער באַדייטונג, ווי די קאָנפערענץ פאַר ייִדיש און ייִדישער קולטור — איז נאַטירלעך נישט גענוג צו וועלן זען קאָנקרעטע דערגרייכונגען. דאָך האָט זיך דער ענין פון ייִדישער קולטור־אַרבעט אַ ריר געטאָן אין די גרעסערע ייִדישע ישובים אין דער וועלט.

אויך אין ישראל האָט זיך די אַטמאָספער לגבי ייִדיש פּאָזיטיוו געענדערט. דאָ האַנדלט זיך נישט בלויז אין שפּראַך. עס האָט זיך אין אַ געוויסן זין געענדערט די באַציאונג צו אונדזער פאַרגאַנגענהייט; צום שטעטל; צום ייִדן — וועלכן מ'האָט געווײנטלעך אָנגערופן: גלות־ייִד, און גלות־ייִד האָט געקלונגען כמעט ווי אַ באַליידיקונג.

מעגלעך — אַז דאָס איז געקומען אין רעזולטאַט פון דער אָפּגעהאַלטענער קאָנפערענץ.

עס איז אויך מעגלעך — אַז די קאָנפערענץ איז געווען דער אָפּקלאַנג פון אָט די ענדערונגען.

אָט האָט מען אָנגעהויבן לערנען ייִדיש אין איניקע שולן אין ישראל. די העברעישע פּרעסע ברענגט בילדער, שמועסן מיט די שילער. מען ווייזט ארויס באַציאונג — ווען מיט יאָרן צוריק וואָלט אַזאַ דערשיינונג ארויסגערופן צאָרן. אין בעסטן פאַל — חוזק.

האָפן מיר, אַז דער וועלט־ראַט פון דער קאָנפערענץ וועט סטימולירן און שטיצן אַזעלכע ייִדיש פּראָיעקטן.

מ. א.

●●

ד״ר. מ. פּערשטענדיק

ערב דער זשענעווער שלום־קאָנפערענץ

צוריקגעבן אָדער נישט צוריקגעבן?... אַ שעקספּיריאַנער דילעמאַ. „זיין אָדער נישט זיין״... מערקווירדיק. יעדער צד האַלט, אַז נאָר זיין אויספיר פאַרענטפערט די דילעמע. די וואָס זענען קעגן צוריקגעבן די טעריטאָריעס באַהויפּטן, אַז דער עצם עקזיסטענץ פון מדינת ישראל און פאָלק ישראל איז אין געפאַר אויב מ'וועט צוריקגעבן. דער צווייטער צד אַרגומענטירט, אַז די עקזיסטענץ פון דער מדינה איז דווקא פאַרזיכערט אויב מ'וועט צוריקגעבן די טעריטאָריעס פאַר אַ פּאַלעסטינער מדינה מיט וועלכער ישראל וועט לעבן בשלום לעולם ועד. אַלע צדדים שטעלן פעסט, אַז כמעט דער גאַנצער ישוב (מיטן אויסנאַם פון אַ קליינע מינדערהייט) איז קעגן צוריקגעבן, קעגן אַ פּאַלעסטינער מדינה צווישן ישראל און ירדן.

די אויסערלעכע וועלט — די „פאַראייניקטע פעלקער״ וואָס זענען צעשפּליטערט און צעריסן צווישן זיך — איז פאַראייניקט וואָס שייך מדינת ישראל: צוריק צו די גרענעצן פון 1967.

צי איז דאָס אַ נייע אַנטי־ישראל אַנטוויקלונג?

די רעזאָלוציע 242 פון די פאַר. פעלקער איז 10 יאָר אַלט (22טער נאָוועמבער 1967). זי האָט געפאָדערט דאָס צוריקציִען זיך פון „טעריטאָריעס״ (אגב נישט פון די טעריטאָריעס, דאָס הייסט נישט פון אַלע טעריטאָריעס) פאַרנומען אין דער 6־טאָגיקער מלחמה. דאָס רעכט פון ישראל צו לעבן בשלום אין די ראַמען פון געזיכערטע און אָנערקענטע גרענעצן, פרייע נאַוויגאַציע פון אינטער־נאַציאָנאַלע וואַסערן (סועץ א.א.וו.). אַ גערעכטע לייזונג פון דעם פּליטים פּראָבלעם א.א.וו., אַ סוף צום קריגס־צושטאַנד צווישן די אַראַבישע מדינות און מדינת ישראל.

די רעזאָלוציע 338 אָנגענומען לויטן פאָרשלאַג פון אַמעריקע און סאָוועט רוסלאַנד איז 4 יאָר אַלט (22טער אָקטאָבער 1973 — נאָך דער יום כפור מלחמה) די דאָזיקע רעזאָלוציע פאָדערט אויף ישראל און די אַראַבישע מדינות אָנצוהייבן פאַרהאַנדלונגען מיטן ציל צו עטאַבלירן אַ גע־רעכטן און דויערהאַפטן שלום אויפן סמך פון דער רעזאָלוציע 242.

אין פאַרגלייך איז די רעזאָלוציע 338 גינסטיקער פאַר ישראל, ווייל די שטרייכט אונטער דעם ציל פון די פאַר־האַנדלונגען — אַלס אַ גערעכטן און דויערהאַפטן שלום און נישט ווי אין 1967 סתם אַ סוף צום קריגס־צושטאַנד.

אויף דעם סמך פון דער רעזאָלוציע 338 איז געבוירן געוואָרן די קאָנצעפּציע פון דער זשענעווער קאָנפערענץ אונטער דעם קאָ־פאָרזיץ פון אַמעריקע און רוסלאַנד.

די זשענעווער שלום־קאָנפערענץ האָט זיך געעפנט דעם 21־טן דעצעמבער 1973. די אָנטיילנעמער זענען געווען מצרים, ירדן און ישראל. סיריע האָט באָיקאָטירט די קאָנפערענץ. אַכט טעג שפּעטער, דעם 29־טן דעצעמבער איז די קאָנפערענץ אָפּגעלייגט געוואָרן און וואַרט נאָך אויף אַ תיקון ביזן היינטיקן טאָג.

ווען מיר באַטראַכטן די הויפּט־עלעמענטן: פאַר־האַנדלען טעריטאָריעס פאַר רעכט צו לעבן בשלום אין די ראַמען פון געזיכערטע און אָנערקענטע גרענעצן, אַ גערעכטער און דויערהאַפטער שלום א.א.וו. — זענען זיי נישט קיין נייע.

פאַראַן אָבער היינט־צו־טאָג נייע עלעמענטן: 1) די דרינגלעכקייט און די אײלעניש פון דער קאַרטער אַדמי־ניסטראַציע ווידער צו באַנייען די זשענעווער שלום קאָנ־פערענץ; 2) דאָס באַנוצן זיך מיט דעם באַגריף „האָמלענד״ פאַר די פּאַלעסטינעזער; 3) דאָס אויסטוישן די ווערטער „לייזונג פון פּליטים פּראָבלעם״ (לויט דער רעזאָלוציע 242), אָדער ווי מען האָט דעם זאַץ דעפינירט שפּעטער

מעלבורנער בלעטער

ליטעראַריש־געזעלשאַפֿטלעכע אויסגאַבע

אַדרעס פֿון רעדאַקציע : "KADIMAH", 7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria, 3185, Australia.

דעצעמבער 1977 נומער 5 (11) מעלבורן, אויסטראַליע

פֿאַרלאַמענט־וואַלן אין אויסטראַליע

שבת, דעם 10טן דעצעמבער ה. י. וועלן די בירגער פֿון אויסטראַליע אויסוויילן די רעגירונג, וועלכע וועט אָנפֿירן מיטן לאַנד, אין די קומענדיקע 3 יאָר.

פֿאַרלאַמענט־וואַלן — אײדער עס פֿאַרענדיקט זיך דער קאָנסטיטוציאָנעלער טערמין — קאָנען פֿאַרקומען אין פֿאַל ווען די רעגירונג האָט שוועריקייטן דורכצופֿירן איר פּראָגראַם; ווען אין סענאַט האָט די אָפּאָזיציע אַ מערהייט, און וויל נישט באַשטעטיקן דעם רעגירונג־בודזשעט. אָן פֿינאַנסן קאָן מען קיין מלוכה נישט פֿירן

דאָס זענען אייגנטלעך געווען די שוועריקייטן, אויף וועלכע די לייבאָר־רעגירונגען (אין בײדע קאַדענצן) האָבן זיך אָנגעטראָפֿן.

די איצטיקע רעגירונג, כאָטש זי האָט אַ גענוגנדיקע מערהייט דורכצופֿירן אַלע אירע פּראָיעקטן — שטעלט זיך צום משפּט פֿון די וויילער — נאָך צוויי יאָר רעגירן. ביי די איצטיקע וואַלן ווינשט זי זיך גאָרנישט צו געווינען קיין גרעסערע מערהייט, ווי זי האָט געהאָט ביז איצט. דערצו האָט נאָך די רעגירונג אַ גאַנץ יאָר צו באַווייזן, אַז זי איז קאָמפּעטענט איינצופֿירן רעפֿאָרמען, וועלכע זענען צום וווּיל פֿון לאַנד; אַז דאָס איז דער ריכטיקער וועג צו פֿאַרזיכערן דעם לעבנס־סטאַנדאַרט, די אַרבעטס־מעגלעכקייטן, דעם וווילשטאַנד פֿון דער באַפֿעלקערונג; אַז דאָס איז טאַקע דער ריכטיקער וועג, אויף וועלכן אויסטראַליע דאַרף גיין. האָט זי דאָך אַלע מעגלעכקייטן און מיטלען צו איבערצייגן דער באַפֿעלקערונג, אַז די איצטיקע רעגירונג איז די פּאַסיקסטע.

טאָ ווּ איז די לאָגיק פֿון פֿאַרלאַנגען מיטאַמאָל וואַלן?

אויב עמעצער זעט לאָגיק אין פּאָליטיק — זוכט ער עס אויף אַ פֿאַלשן אַדרעס.

פֿאַרלאַמענט־וואַלן זענען אָבער — נאָכאַלעמען — פּאַרט דער רוקן־ביין פֿון יעדער דעמאָקראַטישער אָרדנונג.

ווען מיר פֿאַרגלייכן דעם אויסטראַלישן וואַל־סיסטעם, ווּ עס ווערן געוויילט קאָנקרעטע פּערזאָנען אין אַ באַשטימטן ראַיאָן, מיטן וואַל־סיסטעם פֿון געוויסע אייראָפּעאישע לענדער, אָדער מדינת ישראל למשל — ווּ דער וויילער גיט אָפּ זיין שטים פֿאַר אַ באַשטימטער פּאַרטיי, און די שטימען ווערן געציילט אין לאַנד־מאַסשטאַב — קומט אויס, אַז אַפֿילו נישט אַלע דעמאָקראַטיעס זענען גלייך.

וואַלן באַפֿרידיקן דעם בירגערס געפֿיל פֿון זיין וויכטיקייט. ער האָט דעם באַוווּסטזיין, אַז ער דעצידירט, ווער עס זאָל רעגירן מיטן לאַנד. דער וויילער בלייבט אָבער זייער אָפֿט אַנטוישט פֿון די צוזאָגן, אין וועלכע ער האָט געגלייבט — אויב אַפֿילו נישט מער ווי אויף אַ העלפֿט.

אין די איצטיקע וואַלן האָט זיך באַוויזן אַ נייער — דערווייל אומבאַקאַנטער עלעמענט (ווערליק זיין איינפֿלוס). דאָס איז די פּאַרטיי פֿון אויסטראַלישע דעמאָקראַטן, אונטער דער אָנפֿירונג פֿון דאָן טשיפּ.

ווייזט אויס, אַז אין לאַנד האָט זיך אָנגעקליבן גענוג אומצופֿרידנקייט מיטן צוויי־פּאַרטייען סיסטעם, און ס'האָט אַרויסגערופֿן צום לעבן אַ דריטע פּאַרטיי, וואָס קאָן זיך אַרויסווייזן ווי אַ דריטער כּח.

אַז אַ פּאַרטיי פֿון אומצופֿרידענע קאָן ווערן אַ וויכטיקער פּאָליטישער פֿאַקטאָר, האָט באַוויזן די דעמאָקראַטישע באַוועגונג פֿאַר ענדערונגען אין ישׂראל, אונטער דער אָנפֿירונג פֿון יגאל ידין.

אין די ראַמען פֿון אויסטראַלישן וואַל־סיסטעם וועט וואַרשיינלעך די פּאַרטיי פֿון דאָן טשיפּ ציען אַ סך שטימען, אָבער ווייניק מאַנדאַטן.

די לייבאָר־פּאַרטיי האָט גרויסע שאַנסן ביים איצטיקן וואַל־פּאַרמעסט. הגם איר פֿירער האָט זיך מודה געווען, אַז די לייבאָר רעגירונג איז באַגאַנגען פֿעלערן, וועלכע זי האָפֿט אויסצומיידן אין דער צוקונפֿט — האָט זי נאָך אַלץ אינעווייניקסטע שוועריקייטן מיט עלעמענטן, פֿאַר וועמען די לייבאָר־פּאַרטיי איז נישט מער ווי אַ באַקוועמע אכסניה צו פּראָפּאַגאַנדירן פּאָליטישע ריכט־ליניעס, וועלכע רופֿן אַרויס אומצוטרוי ביים אויסטראַלישן וויילער.

די דאָזיקע עלעמענטן זענען אַ באַלאַסט, וואָס העלפֿט זינקען די שיף...

אַלע פּאַרטייען זענען מסכּים, אַז די עקאָנאָמישע לאַגע פֿון לאַנד איז אַ נישט־צופֿרידנשטעלנדיקע; אַז ביי דער באַפֿעלקערונג איז דאָ דאָס געפֿיל פֿון אומרו און זאָרג פֿאַרן מאָרגן; אַז די טויזנטער יונגע מענטשן, וועלכע פֿאַרענדיקן זייערע שטודיומס זעען נישט קיין פּערספּעקטיוו פֿאַר דער צוקונפֿט.

יעדע פּאַרטיי אויף איר שטייגער פּרובירט די אומצו־

Jetset Tours Pty. Ltd.

Package Deals

די בעסטע און ביליקסטע רייזעס ארום דער וועלט:

האנג-קאנג - סינגאפור - איראפע און ישראל

אמעריקע - יאפאן - באלי - איראפע

●

18th Floor, M.L.C. Building

Cnr. Collins & Elizabeth Streets, Melbourne, 3000.

Telephone: 62-0041

A.H. B. WIENER 91-3885

בעגינס פארשלאג — צוריקגעצויגן

פון א קורצער נאטיץ אין „דזשערוזאלעם פאסט" דערוויסן מיר זיך,
אז פרעמיער בעגין האט צוריקגעצויגן זיין פארשלאג וועגן פאראייניקן די דאטעס
פון תשעה באב און דעם אנדענק-טאג פון די העלדן און מארטירער (שואה).
מיט צופרידנקייט קאן מען פעסטשטעלן אז די כוואליע פון פראטעסטן
קעגן אזא פאראייניקונג האט געהאט דעם געהעריקן דערפאלג.

מעלבורנער בלעטער

אינהאלט:

מ. א. — פּאַרלאַמענט־וואַלן אין אויסטראַליע 1
ד"ר מ. פּערשטענדיק — ערב דער זשענעווער שלום־קאָנפערענץ 2
י. אַרכאַף — פּראָבלעמען מיט אונדזער יוגנט... 5
וו. יאַבלאָנסקי — ווילן אויך יידן פּאַרגעסן?! 7
מאַרק שאַגאַל 8
יוסף גאַמזע — ישראלי אָדער ייד? 9
נורית ברצקי — עברי, דבר יידיש! 13
הירש אָשעראָוויטש — פאַרשטיינערטקייט (ליד) 13
פעליקס ראַפּאָפּאָרט — ס'גייען באַנען 15
סענדער בורשטין — אַ ניי קאַפּיטל אין יידישן טעאַטער אין מעלבורן . 16
(מעמואַרן פון דער נישט לאַנגער פאַרגאַנגענהייט)
י. מ. לעווין — ואהבת לרעך כמוך (דערציילונג) 19
לאה זילבער — „דריי מתנות" 21
פּאָל אַלקריש — פוילן פון דער נאָענט 23
מ. אייזענבוד — „די הילצערנע שיסל" (יידיש טעאַטער) 26
ק. געטלער — "BIG TOYS" (ענגליש טעאַטער) 27
מאיר זייבל — מלך ראַוויטש 28
פעלאַ מאַשעל — איין טאָג אין קאַרטשאַקס יתומים־הויז 29
ש. בענעט — דער קאַרלטאָנער בית־עולם 30
מעם — אָנערקענונג — דאָרט ווו עס קומט 31
אַ בריוו פון „קדימה"־קאָמיטעט צום „באָארד" . 32

פּרייז 1 דאָלאַר

אַרויסגעגעבן דורך דער „קדימה" אין מעלבורן, אויסטראַליע

מעלבורן נומער 5 (11) דעצעמבער 1977